

Hallituksen esitys Eduskunnalle lainsäädännöksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanon uudistamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan uudistettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpano. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta ehdotetaan kumottavaksi ja sen tilalle säädettäväksi laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (*täytäntöönpanolaki*). Ehdotus liittyy ulosottolainsäädännön kokonaisuudistukseen ja ulosotonhaltijan lakkauttamiseen.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta määrääminen siirtyisi ulosotonhaltijalta (lääninhallitukselta) käräjäoikeudelle. Täytäntöönpanoasiaa käsiteltäisiin käräjäoikeudessa noudattaen mitä hakemusiasta on säädetty. Käräjäoikeus olisi päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Riitainen asia käsiteltäisiin tavallisesti käräjäoikeuden istunnossa suullisessa käsittelyssä. Täytäntöönpanoasia voitaisiin siirtää käräjäoikeudesta toiseen.

Täytäntöönpanoa koskeva pyyntö voitaisiin tehdä käräjäoikeuden sijasta myös suoraan ulosottomiehelle, mikäli lapsen huoltoa koskevan päätöksen antamisesta ei olisi kulunut kolmea kuukautta. Ulosottomies voisi siirtää asian käräjäoikeudelle.

Käytännön täytäntöönpano kuuluisi ulosottomiehelle yhdessä sosiaaliviranomaisten kanssa. Ulosottomies ei voisi määrätä avustavaa ulosottomiestä päättämään täytäntöönpanosta. Ulosottomiehen täytäntöönpanotoimia koskisivat soveltuvin osin ulosottolain säännökset.

Täytäntöönpanoon ei saisi ryhtyä vastoin 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa eikä myöskään vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota. Ehdotus vastaa tältä osin voimassa olevaa lakia. Lapsen

kohdistuvat toimet olisi suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti.

Nykyisen täytäntöönpanolain mukaista sovittelumenettelyä ehdotetaan kehitettäväksi. Sovittelijana toimisi tavallisesti kunnan nimeämä henkilö ja kunnan olisi sosiaalihuoltolain mukaisesti huolehdittava sovittelun järjestämisestä. Perustellusta syystä käräjäoikeus voisi määrätä sovittelijaksi muunkin sopivan henkilön. Sovittelijaa voitaisiin tarvittaessa kuulla tuomioistuimen istunnossa. Myös avio- liittolaissa tarkoitettu perheasioiden sovittelija voisi ehdotuksen mukaan pyynnöstä antaa vanhemmille apua ja tukea silloin, kun lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen noudattamisessa ilmenee ristiriitoja.

Tuomioistuin voisi täytäntöönpanoasian yhteydessä täsmentää tai vähäisessä määrin muuttaa tapaamisoikeuden ehtoja. Jos olosuhteet olisivat muuttuneet päätöksen antamisen jälkeen ja päätöksen täytäntöönpano olisi selvästi lapsen edun vastaista, käräjäoikeuden tulisi hylätä täytäntöönpanoa koskeva hakemus. Käräjäoikeuden olisi tällöin ilmoitettava asianosaisille ja sosiaalilautakunnalle oikeudesta panna tuomioistuimessa vireille lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia.

Ehdotukseen sisältyvät säännökset täytäntöönpanon yhteydessä annettavasta täytäntöönpanomääräyksestä ja pakkokeinoista. Päätöksen täytäntöönpanemiseksi voitaisiin asettaa uhkasakko tai määrätä ulosottomies noutamaan lapsi. Noutaminen olisi mahdollinen myös tapaamisoikeuden toteuttamiseksi silloin kun tapaaminen todennäköisesti muutoin jäisi toteutumatta ja noutamiseen olisi lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä. Uhkasakko asetettaisiin markkamäärältään kiinteänä, mutta erityisestä syystä uhkasakko voitaisiin mää-

rätä myös niin sanottuna juoksevana uhkasakona. Juokseva uhkasakko voitaisiin asettaa kerrallaan enintään kuuden kuukauden ajanjaksolle. Ennen sakon maksettavaksi tuomitsemista tuomioistuimen olisi pyrittävä selvittämään syy miksi velvoitetta ei ole noudatettu. Uhkasakko voitaisiin muuntaa vankeudeksi vain, jos siihen on painavia syitä. Muuntamatta jätetyn sakon perimistä voitaisiin jatkaa.

Tuomioistuin voisi määrätessään lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen pantavaksi täytäntöön antaa myös muita täytäntöönpanon hakijaa ja tämän vastapuolta velvoittavia määräyksiä, jotka ovat tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi ja lapsen edun suojaamiseksi. Velvoitteet määrättäisiin täytettäväksi sakon uhalla.

Kiireellisessä tapauksessa tuomioistuin voisi täytäntöönpanon turvaamiseksi vastapuolta kuulematta määrätä väliaikaisista turvaamistoimista kuten lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta sopivaan hoitoon sosiaaliviranomaisten toimesta. Erittäin kiireellisessä tapauksessa myös ulosottomies ja poliisiviranomainen voisivat huoltajan pyynnöstä ottaa lapsen välittömästi huostaansa sopivaan hoitoon sijoitettavaksi. Viimeksi mainitusta toimenpiteestä olisi

heti ilmoitettava tuomioistuimelle, jonka olisi viipymättä päätettävä asiasta. Vaikka lapsen huoltajalla ei olisikaan täytäntöönpantavissa olevaa päätöstä, olisi erittäin kiireellinen väliaikainen turvaamistoimi huoltajan vaatimuksesta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin ehdotetun säännöksen nojalla mahdollinen, jos on perusteltua aihetta otaksua, että toinen huoltaja aikoo viedä lapsen luvottomasti pois maasta.

Ulosotonhaltijan antamaa niin sanottua virka-apua koskevat säännökset kumottaisiin ja tuomioistuin voisi hakemuksesta määrätä lapsen luovuttamisesta lailliselle huoltajalleen, vaikka sitä vastaan, jonka hoidossa lapsi on, ei olekaan täytäntöönpantavissa olevaa päätöstä. Lapsi voitaisiin määrätä luovutettavaksi myös tapaamisoikeuden toteuttamiseksi.

Muutoin täytäntöönpanolakia koskeva ehdotus vastaa pääosin nykyistä täytäntöönpanolakia. Lisäksi ehdotetaan eräisiin muihin lakeihin esityksen johdosta tarpeellisia vähäisempiä muutoksia.

Tähän esitykseen sisältyvät lait ehdotetaan saatettaviksi voimaan paikallishallintouudistuksen yhteydessä 1 päivänä joulukuuta 1996.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ .	1	1.2. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudes-	66
YLEISPERUSTELUT	4	ta	70
1. Johdanto	4	1.3. Ulosottolaki	71
2. Nykytila	4	1.4. Sosiaalihuoltolaki	72
2.1. Tausta	4	1.5. Avioliittolaki	72
2.2. Lainsäädäntö ja käytäntö	5	1.6. Laki rangaistusten täytäntöönpanosta ...	72
2.3. Ulkomaiset oikeusjärjestykset	7	1.7. Uhkasakkolaki	72
Ruotsi	7	2. Tarkemmat säännökset ja määräykset	72
Norja	8	3. Voimaantulo	73
Tanska	9	LAKIEHDOTUKSET	73
Eräät muut oikeusjärjestykset	10	1. Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koske-	73
2.4. Nykytilan arviointi	11	van päätöksen täytäntöönpanosta	80
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset ...	12	2. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta	81
3.1. Lapsen ja muiden asianosaisten oikeustur-	12	annetun lain muuttamisesta	81
va	12	3. Laki ulosottolain 1 luvun 4 §:n muuttamisesta .	81
3.2. Täytäntöönpanoviranomaiset	13	4. Laki sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta ..	82
3.3. Pakkokeinot	15	5. Laki avioliittolain 20 §:n muuttamisesta	82
3.4. Muita menettelyä koskevia säännöksiä ..	16	6. Laki rangaistusten täytäntöönpanosta annetun	83
4. Esityksen vaikutukset	17	lain 6 luvun 12 §:n muuttamisesta	83
4.1. Taloudelliset vaikutukset	17	7. Laki uhkasakkolain 2 §:n muuttamisesta	84
4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset ..	17	LIITTEET	84
4.3. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan	18	Rinnakkaistekstit	84
5. Asian valmistelu	18	2. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta	84
6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja	18	annetun lain muuttamisesta	86
6.1. Riippuvuus muista esityksistä	18	4. Laki sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta .	87
6.2. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista	18	6. Laki rangaistusten täytäntöönpanosta annetun	87
ja velvoitteista	18	lain 6 luvun 12 §:n muuttamisesta	87
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	20	7. Laki uhkasakkolain 2 §:n muuttamisesta	87
1. Lakiehdotusten perustelut	20		
1.1. Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta	20		
koskevan päätöksen täytäntöönpanosta ..	20		

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta päättäminen kuuluu nykyisin ulosotonhaltijalle. Ulosotonhaltijoina ovat 1 päivänä joulukuuta 1993 tapahtuneen maistraattien lakkauttamisen jälkeen toimineet yksin lääninhallitukset.

Ulosotonhaltijainstituution eli ulosottotoimen piirihallintoviranomaisen lainkäyttötehtävien lakkauttaminen kuuluu osana ulosottolain kokonaisuudistukseen. Käsillä olevassa esityksessä ehdotetaan, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat täytäntöönpanotehtävät siirrettäisiin ulosotonhaltijalta käräjäoikeudelle. Alioikeusuudistuksen yhteydessä lainhakua ja turvaamistoimia koskevat ulosotonhaltijat tehtävät samoin kuin hädöstä ja virka-avusta päättäminen on siirretty 1 päivästä joulukuuta 1993 lukien käräjäoikeudelle.

Vuonna 1994 annettiin eduskunnalle ulosottoviranomaisia ja ulosottoasioiden muutoksenhakua koskeva hallituksen esitys (HE 23/1994 vp). Esitystä ei kuitenkaan ehditty käsitellä kuluneena vuonna päättyneillä valtiopäivillä ja näin ollen se raukesi. Ulosoton viranomaisorganisaatiota koskevat muutosesitykset ovat osa kihlakuntajakoon rakentuvan paikallishallinnon uudistamista. Paikallishallinnon uudistaminen perustuu valtion paikallishallinnon kehittämisen perusteista annettuun lakiin (126/92). Muutoksenhaun osalta rauenneessa esityksessä ehdotettiin, että ulosoton valitusasiat käsiteltäisiin ulosotonhaltijan sijasta 19 käräjäoikeudessa.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoa sekä ulosoton viranomaisia ja muutoksenhakua koskevien esitysten lisäksi kuluvana vuonna tullee annettavaksi esitys, joka koskee muiden, ulosotonhaltijalla vielä jäljellä olevien tehtävien siirtämistä muulle viranomaiselle ja ulosotonhaltijan lakkauttamista. Samassa yhteydessä on tarkoitus antaa kaikkia nyt mainittuja esityksiä koskeva yhteinen esitys uudistuksen siirtymäsäännöksistä.

Edellä mainittujen esitysten jälkeen ulosottolain kokonaisuudistusta on tarkoitus jatkaa antamalla ulosoton realisointi- ja tilityssäännöksiä koskeva hallituksen esitys samoin kuin esitys ulosottolain yleisistä menettelysäännöksistä ja ulosmittauksesta.

Käsillä olevassa esityksessä ehdotetaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien päätösten täytäntöönpanon uudistamista jonkin verran laajemmin kuin mitä menettelyn siirtäminen käräjäoikeuteen yksin edellyttäisi. Esimerkiksi sovittelumenettelyä on pyritty tehostamaan ja nykyisiin pakkokeinoihin liittyviä oikeusturva- ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia on arvioitu uudelleen.

2. Nykytila

2.1. Tausta

Ensimmäinen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan tuomion täytäntöönpanoa koskenut erillislaki säädettiin vuonna 1975. Tätä ennen lainsäädännössä ei ollut nimenomaisia säännöksiä siitä, miten lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva tuomioistuimen ratkaisu pannaan täytäntöön. Tapaamisoikeutta koskevan tuomion täytäntöönpantavuudesta esitettiin oikeuskirjallisuudessa erilaisia mielipiteitä. Oikeuskäytännössä tapaamisoikeutta koskevaa tuomiota kuitenkin pidettiin pakko-täytäntöönpanon perusteena.

Lapsen huoltoa ja luovuttamista huoltajalleen koskevan päätöksen täytäntöönpanossa käytettiin ulosottolain 3 luvun 4 §:n mukaista uhkasakkoa, saman luvun irtaimen esineen luovuttamistuomion täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä taikka nyt jo kumotun 7 luvun 14 §:n mukaista virka-apua. Tapaamisoikeuden toteuttamiseksi käytettiin uhkasakkomenettelyä. Koska ulosottolain säännökset on kuitenkin laadittu varallisuutta koskevaa täytäntöönpanoa varten, ne eivät hyvin sopineet lapseen kohdistuvaan täytäntöönpanoon. Seurauksena oli tulkintaristiriitoja sekä täytäntöönpanon viivästymistä ja vaikeutumista. Ulosottolain säännösten soveltamista lapseen ei myöskään pidetty nykyaikaisen oikeuskäsityksen ja ihmisarvon mukaisena.

Sanotuista syistä vuonna 1975 annettiin laki lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan tuomion täytäntöönpanosta (523/75). Lain esitöissä (HE 96/1974 vp) pohdittiin mahdollisuutta uskoa täytäntöönpanon sosiaaliviranomaisille. Paikallisilta sosiaaliviranomaisilta katsottiin kuitenkin puuttuvan useimmissa tapauksissa tarvittavat tiedot ja mahdollisuudet

täytäntöönpanoon liittyvien oikeudellisten ongelmien ratkaisemiseen. Kollegiaalisesti toimivissa sosiaalilautakunnissa asian käsittely olisi lisäksi hidasta. Myöskään piirihallintoviranomaisena toimivia lääninhallituksia ei pidetty tarkoituksenmukaisina viranomaisina hoitamaan sanottuja täytäntöönpanoasioita. Täten ehdotuksessa päädyttiin siihen, että ulosottoviranomaiset huolehtisivat myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta. Koska alemmanasteisella ulosottoviranomaisella ei katsottu olevan aikaa eikä mahdollisuuksia kiinnittää huomiota esimerkiksi tuomion antamisen jälkeen tapahtuneisiin olosuhteiden muutoksiin tai täytäntöönpanosta lapselle mahdollisesti aiheutuvaan vaaraan tai lapsen tahdon huomioon ottamiseen, ehdotettiin täytäntöönpanosta päättäminen uskottavaksi ylemmänasteiselle ulosottoviranomaiselle eli ulosotonhaltijalle.

Vuoden 1975 lakia uudistettiin vuonna 1983, jolloin lain nimi muuttui laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta, jäljempänä *nykyinen täytäntöönpanolaki*. Uudistuksella on liittymäkohtia samaan aikaan säädetyn lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/83), jäljempänä *huolto- ja tapaamisoikeuslaki*, kanssa. Sanotussa laissa tehtiin ero lapsen huollon (lapsen henkilökohtaisten asioiden hoito) ja holhouksen (omaisuuden hoito) välillä.

2.2. Lainsäädäntö ja käytäntö

Nykyinen täytäntöönpanolaki koskee tuomioistuimen antamaa päätöstä ja väliaikaista määräystä sekä sosiaalilautakunnan vahvistamaa sopimusta lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta. Sanotuista päätöksistä, määräyksistä ja sopimuksista käytetään täytäntöönpanolaissa yhteisnimitystä "päätös" (1 §).

Täytäntöönpanolaki on erityislaki suhteessa ulosottolakiin. Täytäntöönpanossa noudetaan soveltuvien osin, mitä ulosottolaissa säädetään tuomion tai päätöksen täytäntöönpanosta sekä virka-avusta ja kuluista, mikäli täytäntöönpanolaissa ei ole toisin säädetty.

Täytäntöönpanolain oikeuspaikkasäännökset ovat lain 2 §:ssä. Täytäntöönpanoa haetaan kirjallisesti lapsen asuinpaikan ulosotonhaltijalta. Pykälässä on myös lapsen asuinpaikkaan nähden toissijaisia, keskenään rinnakkaisia oikeuspaikkoja: jollei lapsella ole tunnettua

asuinpaikkaa, täytäntöönpanoa saadaan hakea siellä, missä lapsi oleskelee taikka missä hakijan vastapuoli asuu tai oleskelee. Jollei hakija ole voinut selvittää, mikä ulosotonhaltija on toimivaltainen, hakemus saadaan viime kädessä jättää Uudenmaan lääninhallitukselle. Uudenmaan lääninhallituksen on ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen ja hakijan vastapuolen oleskelupaikan selville saamiseksi. Jos muu ulosotonhaltija todetaan toimivaltaiseksi, lääninhallituksen tulee siirtää hakemus sille (12 §).

Ennen kuin ulosotonhaltija ratkaisee asian, on lain 4 §:n mukaan toimitettava sovittelu, jonka tarkoituksena on päätöksen vapaaehtoinen noudattaminen. Ulosotonhaltija antaa sosiaalilautakunnan määräämän tai muun sopivaksi katsomansa henkilön (sovittelija) tehtäväksi sovittelun järjestämisen. Sovittelua ei tarvitse järjestää, jos aikaisemmin toimitetun sovittelun perusteella on ilmeistä, että sovittelu jää tuloksettomaksi, tai jos lapsen etu vaatii, että huoltopäätös on painavista syistä pantava heti täytäntöön.

Sovittelijan on viimeistään neljän viikon kuluessa toimitettava ulosotonhaltijalle kertomus niistä toimenpiteistä, joihin hän on ryhtynyt. Jos sovittelu ei ole johtanut tulokseen, sovittelijan on tuotava kertomuksessaan esiin ne seikat, joilla saattaa olla merkitystä asian ratkaisemisessa. Alunperin määräaika oli kaksi viikkoa, mutta sitä pidennettiin vuoden 1983 uudistuksen yhteydessä.

Täytäntöönpanolain 5 §:ssä on säännös pakokeinoista, joita ovat uhkasakko ja lapsen noutaminen. Säännöstä on pidetty kattavana, eikä esimerkiksi ulosottolain 3 luvun 4 §:ssä säänneltyä painostusvankeutta ole pidetty mahdollisena. Uhkasakko on käytettävissä sekä huoltoa että tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanemiseksi. Huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanossa uhkasakko voidaan asettaa vain sille asianosaiselle, jolle lapsen huoltoa ei ole uskottu ja joka tämän vuoksi on velvollinen luovuttamaan lapsen. Lapsen asumista koskevan päätöksen täytäntöönpanossa uhkasakko asetetaan sille, joka on velvollinen luovuttamaan lapsen vanhemmalle, jonka luona tämän tulee asua. Tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanon yhteydessä uhkasakko voidaan asettaa sille, joka on velvollinen sallimaan tapaamiset, mutta asianosaista ei voida velvoittaa sakon uhalla tapaamaan lastaan (KKO 1991:36). Noutaminen on mahdollinen vain huoltoa koskevan

päätöksen täytäntöönpanossa. Noutamisen suorittaa ulosottomies yhdessä sosiaalilautakunnan edustajan kanssa. Noutaminen ja muu lapsen kohdistuva toimenpide on lain 9 §:n mukaan toteutettava mahdollisimman hienovaraisesti. Jollei noutamista voida lasta järkyttämättä tai muusta syystä toteuttaa, se on siirrettävä myöhäisempään ajankohtaan.

Täytäntöönpanoon ei lain 6 §:n mukaan saa ryhtyä vastoin 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa. Jos 12 vuotta nuorempi lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtoonsa voidaan kiinnittää huomiota, ei täytäntöönpanoon saa myöskään ryhtyä vastoin hänen tahtoaan. Ikärajaa alennettiin vuoden 1983 uudistuksen yhteydessä; vuoden 1975 täytäntöönpanolaissa ikäraja oli 15 vuotta.

Jos täytäntöönpanovaiheessa havaitaan, että olosuhteet ovat päätöksen antamisen jälkeen muuttuneet niin olennaisesti, että huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia tulisi käsitellä uudestaan, ulosotonhaltijan on täytäntöönpanolain 7 §:n mukaan hylättävä täytäntöönpanoa koskeva hakemus. Vuoden 1983 uudistuksella pykälään lisättiin säännös, jonka mukaan ulosotonhaltijan on päätöksessään mainittava ne seikat, joiden perusteella hakemus on hylätty, ja että hylkäämistä koskevasta päätöksestä on ilmoitettava sen kunnan sosiaalilautakunnalle, missä lapsella on kotipaikka. Tällä pyrittiin siihen, että sosiaalilautakunta voisi omaloitteisesti ryhtyä toimenpiteisiin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan sopimusratkaisun tai tuomioistuimen päätöksen aikaansaamiseksi. Kun ulosotonhaltija on hylännyt hakemuksen, sosiaalilautakunnan lisäksi hakija tai hänen vastapuolensa voi tämän jälkeen panna asian vireille tuomioistuimessa.

Täytäntöönpanolain 8 §:n mukaan ulosotonhaltija voi hakemuksesta ryhtyä toimenpiteisiin lapsen luovuttamiseksi huoltajalleen, vaikka ei olisi olemassa päätöstä sitä vastaan, jonka hoidossa lapsi on. Kyseessä on virka-apun tapainen summaarinen prosessi. Oikeuskirjallisuudessa on sanotusta menettelystä yleisesti käytetty termiä "virka-apu". Myös alioikeus uudistuksen yhteydessä 1 päivästä joulukuuta 1993 lukien kumotussa ulosottolain 7 luvun 14 §:ssä todettiin, että annettaessa "virka-apua" lapsen luovuttamiseksi huoltajalleen noudatetaan, mitä siitä on erikseen säädetty. Vuoden 1983 uudistuksella täytäntöönpanolain 8 §:n soveltamisalaa rajoitettiin siten, että virka-apua ei saa antaa, jos sillä järkytettäisiin

ilman oikeudenkäyntiä syntyneitä kasvattilapsisuuhdetta tai siihen verrattavaa pitkäaikaista hoitosuuhdetta. Sanotuissa tilanteissa ulosotonhaltijan on hylättävä hakemus ja osoitettava asianosaiset panemaan lapsen huoltoa koskeva asia vireille tuomioistuimessa. Näin asia tulee summaarisen menettelyn sijasta tuomioistuimessa täystutkinnallisesti käsitellyksi. Rajoitus koskee vain alunperin laillisesti syntyneitä kasvattilapsisuhteita ja hoitosuhteita.

Ulosotonhaltija voi täytäntöönpanolain 10 §:n nojalla kiireellisissä tapauksissa vastapuolta kuulematta määrätä, että lapsi on väliaikaisesti sijoitettava sopivaan hoitoon. Kyseessä saattaa olla esimerkiksi tilanne, jossa on aihetta otaksua, että lapsi viedään maasta täytäntöönpanon estämiseksi. Kiiretoimenpide on voimassa, kunnes täytäntöönpanoasia on ratkaistu, jollei toimenpidettä ole aikaisemmin peruutettu.

Ulosotonhaltijalla on mahdollisuus hankkia omatoimisesti tarpeelliseksi katsomansa selvitys lapsen edun huomioon ottamiseksi. Lapsen kuuleminen on suoritettava hienovaraisesti. Jos lääninhallitus ulosotonhaltijana haluaa kuulustuttaa todistajia ja asiantuntijoita valan tai vakuutuksen nojalla, kuulustelun tulee nykyisen täytäntöönpanolain 11 §:n mukaan tapahtua joko lääninoikeudessa tai yleisessä alioikeudessa.

Todistajien kuuleminen lääninoikeudessa tai yleisessä alioikeudessa on kuitenkin ollut poikkeuksellista. Oikeuskäytäntö antaa viitteitä siitä, että ulosotonhaltijoina 1 päivään joulukuuta 1993 saakka toimineet maistraatitkin jättivät toisinaan liian helposti todistajia kuulematta; muun muassa ratkaisussa KKO 1992:107 asia palautettiin maistraattiin todistajien kuulemiseksi. Asianosainen, jonka maistraatti oli tuominut uhkasakkoon ja jolle oli asetettu uusi uhkasakko tapaamisoikeuden toteuttamiseksi, oli korkeimmassa oikeudessa viitannut maistraatille antamiinsa kirjallisiin todistajankertomuksiin. Kertomuksissa esitettiin tapaamis- ja luonapito-oikeuden toteutumattomuuden syistä sellaisia seikkoja, jotka olisivat saattaneet vaikuttaa asian ratkaisuun. Korkein oikeus totesi, että huomioon ottaen täytäntöönpanolain 11 §:n ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n säännökset asiaa ei olisi tullut ratkaista kuulematta kertomusten antajia todistajina.

Ulosotonhaltijan täytäntöönpanolain nojalla antama päätös on sanotun lain 13 §:n mukaan heti pantavissa täytäntöön, jollei päätöksessä

ole toisin määrätty. Muutoksenhakutuomioistuinella on lisäksi valta ulosottolain 10 luvun 14 §:n perusteella kieltää tai keskeyttää täytäntöönpano.

Vuonna 1994 ulosotonhaltijoille saapui yhteensä 223 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoasiaa. Edelliseltä vuodelta siirtyi 72 asiaa. Näistä yhteensä 295 asiasta käsiteltiin 191 asiaa, seuraavaan vuoteen siirtyi 104 asiaa. Tutkimatta jätettiin 19 ja raukesi 43 asiaa. Kokonaan tai osittain hyväksyttiin 55 asiaa ja 72 asiaa hylättiin. Tuomioistuimeen siirrettiin 2 asiaa.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien täytäntöönpanoasioiden lukumäärä on jonkin verran lisääntynyt: vuonna 1976 saapui yhteensä 132 asiaa, vuonna 1987 yhteensä 155, vuonna 1992 yhteensä 193 asiaa ja vuonna 1993 yhteensä 196 asiaa.

2.3. Ulkomaiset oikeusjärjestykset

Ruotsi

Vuonna 1967 Ruotsin föräldrabalkeniin otettiin 21 luku, johon sijoitettiin uudet lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanoa koskevat säännökset.

Ennen vuotta 1967 Ruotsissa ei ollut erityisiä säännöksiä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta. Täytäntöönpanossa noudatettiin mitä ulosottolaisissa oli säädetty riita-asiassa annetun tuomion täytäntöönpanosta ja sitä koskevasta virkaavusta. Täytäntöönpanosta määräsi ulosotonhaltija, jonka päätöksistä voitiin valittaa hovioikeuteen. Vuoden 1968 alusta tulivat voimaan edellä mainitut föräldrabalkenin erityiset asiaa koskevat säännökset, joissa kodifioitiin siihenastinen oikeuskäytäntö. Täytäntöönpanosta määrääminen siirrettiin kuitenkin ylempänä lastensuojeluviranomaisena toimivalle lääninhallitukselle; ensimmäisenä muutoksenhakuasteena oli regeringsrätt. Vuoden 1971 lääninhallitusuudistuksen myötä lääninhallitusten yhteyteen perustettiin hallintotuomioistuimet, lääninoikeudet, joihin siirrettiin myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat.

Ruotsissa ehdotettiin 1970-luvun lopussa, että täytäntöönpanoasiat siirrettäisiin lääninoikeudesta yleiselle alioikeudelle (Barnets rätt 2, SOU 1979:63). Alioikeuksilla katsottiin olevan runsaasti lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta

koskevien asioiden käsittelyssä tarvittavaa asiantuntemusta. Myös asioiden käsittelytapaa alioikeudessa pidettiin sopivampana; muun muassa suullinen käsittely ja asiantuntijoiden kuuleminen olisivat helposti järjestettävissä. Jos täytäntöönpanopyynnön ja päätöksen antamisen välillä olisi kulunut pitkä aika, voitaisiin huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia tutkia uudelleen. Ehdotus ei kuitenkaan tältä osin johtanut lainmuutokseen.

Föräldrabalkenin 21 luvun säännökset uudistettiin kokonaisuudessaan vuonna 1983. Yhteispohjoismaisesta valmistelusta johtuen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö on Ruotsissa ja Suomessa osin samansäiltäinen. Huoltoa, tapaamisoikeutta tai lapsen luovuttamista koskevan tuomion tai päätöksen täytäntöönpanoa haetaan nykyisin lääninoikeudelta. Muutosta haetaan ylempältä hallintotuomioistuimelta (kammarrätt). Laista puuttuu nimenomainen oikeuspaikkasäännös. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että asian luonteesta seuraa, että täytäntöönpanoa koskeva hakemus voidaan aina tehdä sen läänin lääninoikeudelle, jossa lapsen huoltajalla on asuinpaikka. Jos huoltaja on väliaikaisesti vinyt lapsen toiselle paikkakunnalle, on myös sanottu lääninoikeus toimivaltainen. Jos lapsi ja huoltaja oleskelevat eri läänien alueella, on kumpikin lääninoikeus toimivaltainen. Lääninoikeus, joka on ottanut asian käsiteltäväkseen, on toimivaltainen jatkamaan käsittelyä silloinkin, kun itse täytäntöönpano on suoritettava läänin ulkopuolella. Jos selvitystä olisi saatava toisen läänin alueella oleskelevista henkilöistä taikka olosuhteista siellä, voi lääninoikeus tarkoituksenmukaisuussyistä siirtää asian käsittelyn sanotun läänin lääninoikeuteen.

Ennen kuin lääninoikeus päättää täytäntöönpanosta, se voi antaa sosiaalialan edustajalle tai muulle sopivalle henkilölle tehtäväksi pyrkiä saamaan asianosainen vapaaehtoisesti noudattamaan tuomiota. Tehtävän saaneen on annettava lääninoikeuden määräämässä ajassa selvitys toimenpiteistä, joihin hän on ryhtynyt, sekä siitä, mitä asiassa on käynyt ilmi. Sanottua määräaikaa ei saa määrätä kahta viikkoa pitemmäksi. Lääninoikeus voi kuitenkin pidentää määräaikaa, jos on olemassa edellytykset velvoitteen vapaaehtoiselle täyttämiselle.

Päätätessään täytäntöönpanosta lääninoikeus voi asettaa uhkasakon tai määrätä lapsen noudettavaksi. Noutopäätöksen täytäntöönpano-

no kuuluu poliisille. Huoltoa tai luovuttamista koskevan päätöksen ollessa kyseessä lapsi saadaan määrätä noudettavaksi ainostaan, jos täytäntöönpanoa ei muutoin saada aikaan tai jos nouto on välttämätön lapsen suojaamiseksi vakavalta vahingolta. Jos taas kyse on tapaamisoikeudesta, voidaan lapsi määrätä noudettavaksi vain, jollei täytäntöönpanoa muutoin saada aikaan ja lapsella on erityisen voimakas tarve yhteydenpitoon sanotun vanhemman kanssa.

Ruotsin uhkasakkolaissa, Lag om viten 1985:206, ovat uhkasakkoa koskevat yleiset säännökset. Uhkasakkolaissa on mahdollistettu niin sanotun juoksevan uhkasakon asettaminen silloin, kun sitä olosuhteet huomioon ottaen voidaan pitää sopivana. Juokseva uhkasakko asetetaan määräämällä tietty markkamäärä jokaista tietyntuista ajanjaksoa kohden, jonka aikana velvoitetta ei ole täytetty. Jos velvoite on toistuva, asetetaan tietty markkamäärä jokaista velvoitteen täyttämisen laiminlyöntikertaa kohden.

Lääninoikeus päättää hakemuksesta uhkasakon tuomitsemisesta maksettavaksi. Maksettavaksi tuomittua sakkoa tai uhkasakkoa, jota ei ole saatu perityksi varallisuudesta, ei Ruotsissa voida muuntaa vankeudeksi kuin poikkeustapauksissa (bötesverkställighetslag 1979:189). Vain jos on ilmeistä, että sakkojen maksamisen laiminlyönti johtuu sakotetun niskoittelusta, tai jos muunto on erityisestä syystä muutoin perusteltua yleisen edun vuoksi, käräjäoikeus voi syyttäjän vaatimuksesta muuntaa sakot vankeudeksi, jolloin vankeusaika on 14 vuorokaudesta 3 kuukauteen. Kyseiset säännökset ovat vuodelta 1983.

Lääninoikeus voi päättäessään lainvoimaisen tapaamisoikeutta koskevan tuomion täytäntöönpanosta sovitella, ”jämka”, tapaamisoikeuden ehtoja ja ajankohtaa, mikäli se on tarpeen tuomion antamisen jälkeen tapahtuneiden olosuhteiden muutosten vuoksi.

Jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin hänen tahtoaan paitsi jos lääninoikeus pitää sitä välttämättömänä lapsen edun vuoksi. Sama koskee lasta, joka ei ole täyttänyt 12 vuotta, mutta joka on niin kehittynyt, että hänen tahtoonsa on kiinnitettävä vastaavalla tavalla huomiota.

Lääninoikeus voi hylätä täytäntöönpanoa koskevan hakemuksen, jos on ilmeistä, että olosuhteet ovat muuttuneet tuomion antamisen jälkeen ja lapsen etu vaatii, että huoltoa tai

tapaamisoikeutta koskeva asia tutkitaan uudelleen. Lääninoikeus voi kieltää täytäntöönpanon myös muulloin, kun on olemassa vähäistä suurempi vaara lapsen fyysisen tai henkisen terveyden vahingoittumisesta.

Förärbalkenissa on niin sanottu virka-apusäännös, jonka mukaan myös silloin, kun ei ole olemassa huollosta annettua päätöstä, lääninoikeus voi huoltajan pyynnöstä määrätä lapsen luovutettavaksi huoltajalle. Määräystä ei kuitenkaan saa antaa, jos lapsen etu vaatii, että huoltoa koskeva kysymys saatetaan yleisen tuomioistuimen tutkittavaksi. Virka-apu on mahdollinen myös silloin, kun toinen yhteishuoltajista ilman hyväksyttävää syytä on omin valloin vienyt lapsen pois tai on jättänyt lapsen palauttamatta.

Nouto ja muu lapseen kohdistuva toimi on suoritettava niin hienovaraisesti kuin mahdollista. Noudossa tulee olla mukana tukihenkilö, mahdollisesti myös lastenlääkäri, lastenpsykiatri tai lastenpsykologi. Noudon täytäntöönpanoa lykätään myöhemmän ajankohtaan, mikäli lasta ei voida sairauden tai muun esteen vuoksi siirtää. Lääninoikeus voi määrätä, että lääkärin on tutkittava lapsi.

Förärbalkenissa on säännös myös siitä, miten lääninoikeuden tai poliisin tulee menettellä kiireellisissä tapauksissa esimerkiksi silloin, kun on vaara, että lapsi viedään pois maasta.

Käsitellessään huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia asioita lääninoikeuden tulee järjestää suullinen käsittely, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta. Lasta voidaan kuulla istunnossa, jos erityiset syyt sitä edellyttävät ja on ilmeistä, ettei kuuleminen ole lapselle vahingollista.

Ruotsissa on harkittu, voitaisiinko täytäntöönpanoprosessista luopua ja siirtää täytäntöönpano sosiaalilautakunnalle (SOU 1987:7 s. 201—202). Tämä vaihtoehto ei kuitenkaan ole johtanut lainsäädäntötoimiin. Ulosottovalitusten käsittely on vuoden 1994 alussa siirretty käräjäoikeuksiin. Samanaikaisesti Ruotsin oikeusministeriössä on harkittu, voitaisiinko lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta päättäminen siirtää käräjäoikeuteen.

Norja

Norjassa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta sääde-

tään lapsia ja vanhempia koskevassa laissa, Lov om barn og foreldre, ja uudessa vuodelta 1992 olevassa pakkotäytäntöönpanoa ja turvaamistoimenpiteitä koskevassa laissa, Lov om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring. Viimeksi mainitun lain uudistamisen yhteydessä on ensiksi mainitun lain vastaavat säännökset muutettu.

Lapsia ja vanhempia koskevan lain 42 § käsittelee huoltopäätöksen, avgjerd om foreldreansvaret eller kven barnet skal bu saman med, täytäntöönpanoa. Huoltoa koskevan ratkaisun täytäntöönpanoon sovelletaan sanotun säännöksen mukaan pakkotäytäntöönpanoa ja turvaamistoimenpiteitä koskevan lain 13 lukua, lähinnä sen 14 §:ää. Ulosotto-oikeus, jona tavallisesti toimii yleinen alioikeus eli herreds- tai byretten, määrää täytäntöönpanotavan.

Huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpano voidaan mainitun 13 luvun 14 §:n nojalla määrätä tapahtumaan kolmella eri tavalla: 1) ulosotto-oikeus voi antaa hakijalle luvan itse toteuttaa vaatimuksensa, 2) ulosottoviranomainen toteuttaa vaatimuksen tai 3) niskoittelevalle asianosaiselle asetetaan uhkasakko. Asian laatu vaikuttaa täytäntöönpanotavan valintaan. Ulosotto-oikeus voi myös tiedustella hakijan ja ulosottomiehen mielipiteitä sopivasta täytäntöönpanotavasta. Kun ulosottoviranomainen noutaa lapsen, voidaan käyttää avustavaa henkilökuntaa.

Tapaamisoikeutta, samvaersrett, koskevan ratkaisun täytäntöönpanosta säädetään lapsia ja vanhempia koskevan lain 48 §:ssä, jonka vuodelta 1992 oleva sanamuoto määrää päätöksen täytäntöönpanotavaksi sakon uhalla. Muita pakkokeinoja kuin uhkasakko ei tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa voida käyttää.

Pakkotäytäntöönpanoa ja turvaamistoimenpiteitä koskevan lain 13 luvun 14 §:n mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa asetetaan juokseva uhkasakko jokaiselle päivälle tai viikolle, jona päätöstä ei noudateta. Lain 13 luvun 8 §:n 3—5 momentissa on tarkempia säännöksiä täytäntöönpanossa käytettävästä uhkasakosta. Maksamatta jätetty uhkasakko voidaan periä ulosottoteitse täytäntöönpanoa hakeneen aloitteesta. Juokseva uhkasakko peritään kerrallaan korkeintaan kahdeksan viikon ajalta.

Tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa käytettävästä uhkasakosta on säännös myös lapsia ja vanhempia koskevan lain 48 §:ssä. Ulosotto-oikeus voi säännöksen nojalla asettaa määrä-

ajaksi myös (kiinteän) uhkasakon, joka koskee jokaista tapaamisoikeuden rikkomiskertaa erikseen.

Uhkasakon asettaminen edellyttää jo tapahtunutta laiminlyöntiä. Esimerkiksi odotettavissa oleva tapaamisoikeuden noudattamatta jättäminen ei riitä asettamisen perusteeksi, jos aikaisempia laiminlyöntejä ei ole.

Ulosotto-oikeus voi muuttaa tekemäänsä täytäntöönpanotapaa koskevaa päätöstä. Hakija tai ulosottomies voi esittää uuden päätöksen tekemistä, mutta ulosotto-oikeus voi vaihtaa täytäntöönpanotapaa oma-aloitteisesti.

Ulosotto-oikeus voi hakijan vastapuolen pyynnöstä lopettaa sakon perimisen ja kumota mahdollisesti toimitetun ulosmittauksen, jos vastapuoli näyttää, että hakijan vaatimuksen toteuttaminen on mahdotonta, tai että se on jo täytetty. Kuningas voi erityistapauksissa armahtaa tuomitun uhkasakon.

Jos ulosottomies tai hakija noutaa lapsen ulosotto-oikeuden päätöksen perusteella, jouuu kustannuksista vastaamaan se, joka ei ole vapaaehtoisesti noudattanut huoltopäätöstä. Lapsen noudon aiheuttamat todennäköiset kustannukset voidaan määrätä vastapuolen maksettaviksi jo etukäteen samalla kun oikeus päättää sopivasta täytäntöönpanotavasta. Ulosotto-oikeus ei saa antaa tällaista määräystä, ellei täytäntöönpanon hakija sitä pyydä ja samalla anna kustannusten arviointia varten tarvittavia tietoja. Menettelyn uskotaan painostavan velvoitteen vapaaehtoiseen täyttämiseen.

Tanska

Tanskan oikeudenkäyntilain, retsplejelov, mukaan täytäntöönpanoperusteena voi olla lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva ratkaisu eli tuomioistuimen päätös tai viranomaisen vahvistama sopimus (478 §). Ratkaisu voidaan panna täytäntöön heti, jollei täytäntöönpanoa ole päätöksessä tai sopimuksessa rajoitettu (483 §).

Oikeudenkäyntilain 536 §:n mukaan lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva ratkaisu voidaan panna täytäntöön asettamalla uhkasakko tai noutamalla lapsi, ved umiddelbar magtanvendelse. Voutioikeus, jona toimii yleisen alioikeuden ulosottoasioita käsittelevä osasto, yrittää asian käsittelyn kaikissa vaiheissa saada osapuolet sopimaan asian. Voutioi-

keus päättää täytäntöönpanotavasta eikä se ole ratkaisussaan sidottu asianosaisten toivomuksiin.

Huoltopäätös pannaan sovittelun epäonnistuttua tavallisesti täytäntöön noutamalla lapsi. Tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa pääsääntönä on uhkasakon käyttäminen, vaikka oikeudenkäyntilain 536 §:ssä ei suoranaisesti kielletäkään lapsen noutamista. Jos lapsi kätetään, voidaan uhkasakon ohella painostuskeinona käyttää myös määräaikaista säilöönottamista (497 §).

Täytäntöönpanoa ei voida toimittaa, jos se vaarantaisi vakavasti lapsen henkisen tai ruumiillisen terveyden. Epäselvässä tapauksessa voutioikeus voi hankkia asiasta asiantuntijan selvityksen. Huomiota kiinnitetään myös lapsen omaan mielipiteeseen hänen ikänsä ja kypsytyksensä asettamissa rajoissa.

Voutioikeus voi nimetä puolueettoman henkilön valvomaan lapsen etua täytäntöönpanoasiassa. Esimerkiksi kunnan virkamies voidaan nimetä tähän tehtävään. Hän voi olosuhteiden perusteella keskeyttää lyhyeksi ajaksi lapsen luovuttamisen tai tapaamisoikeuden täytäntöönpanon. Voutioikeudella on yleinen toimivalta täytäntöönpanon lykkäämiseen esimerkiksi niissä tapauksissa, joissa osapuolet oikeuden käsityksen mukaan vielä voivat hyötyä sovittelusta.

Uhkasakkoa käytettäessä voutioikeus asettaa uhkasakon, joka lankeaa maksettavaksi päivittäin tai viikokittain, kunnes velvoite täytetään. Tapaamisoikeuden toteutumiseksi voidaan menetellä — ja tavallisesti menetellään — niin, että voutioikeus asettaa sakon uhan tiettyjen tapaamiskertojen laiminlyönnin varalta.

Tuomittu uhkasakko voidaan muuntaa vankeudeksi tuloksettomalla ulosmittausyrityksen jälkeen.

Eräät muut oikeusjärjestykset

Saksa. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta päättää yhden tuomarin kokoonpanossa perhe- tai holhousoikeus, Familien-/Vormundschaftsgericht, joka on yleisen alioikeuden osasto.

Täytäntöönpanossa voidaan käyttää uhkasakkoa, painostusvankeutta tai noutaa lapsi tarvittaessa voimatoimin. Uhkasakon täytäntöönpanossa tuomioistuimien toimii myös täytäntöönpanoviranomaisena ja ulosottomies voi pe-

rinnässä saada poliisilta virka-apua. Myös lapsen noutamisessa voidaan turvautua poliisiin, mutta tuomioistuin oikeuttaa tavallisesti lastensuojeluviranomaiset noutamaan lapsen tarvittaessa ulosottomiehen tai poliisin avustuksella.

Täytäntöönpanosta päättäminen on itsenäinen menettely, jossa noudatetaan yleisiä asianosaisten kuulemista koskevia periaatteita; esimerkiksi lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti. Lapselle kuuluvat myös perusoikeudet: mitä vanhempi lapsi on, sitä laajempi oikeus hänellä itsellään on vaikuttaa täytäntöönpanoon, jossa hänet noudetaan toisen vanhemman luota voimatoimin. Oikeuskäytännössä on noin 10 vuotiasta lasta pidetty perusoikeuksien kannalta täysi-ikäisenä.

Lapsen noutaminen voimatoimin on sallittu viimeisenä keinona vasta sen jälkeen, kun uhkasakko ei ole johtanut tulokseen. Jos lapsen välitön noutaminen on kuitenkin välttämätöntä, siihen voidaan heti ryhtyä. Ennen kuin noutamisesta päätetään, on erikseen selvitettävä päätöksen vaikutukset lapsen hyvinvointiin.

Uhkasakko on painostuskeino ja se voidaan asettaa ja tuomita useampia kertoja. Maksamatonta uhkasakkoa ei voida muuntaa vankeudeksi. Uhkasakon asettamisesta huolimatta tuomioistuin voi päättää henkilön toimittamisesta painostusvankeuteen. Jos lasta ei ole täytäntöönpanon yhteydessä löydetty, tuomioistuin voi lisäksi määrätä lapsen luovuttamiseen velvoitetun antamaan valan nojalla vakuutuksen lapsen olinpaikasta.

Itävalta. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta päättää hakemuksesta perheoikeutena, Pflegschaftsgericht, toimiva yleinen alioikeus. Tuomarin on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun ennen kuin hän suostuu täytäntöönpanotoimenpiteisiin. Täytäntöönpano ei yleensä voi tapahtua vastoin 14 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa.

Lapsi voidaan määrätä noudettavaksi sekä huoltoa että tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanemiseksi. Lastensuojeluviranomaiset suorittavat noutamisen tarvittaessa poliisin avustuksella.

Sekä huoltoa että tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa voidaan käyttää myös uhkasakkoa. Maksettavaksi tuomittu uhkasakko peritään tuomioistuimen päätöksen nojalla, mutta sitä ei voida muuntaa vankeudeksi.

Tuomarilla on täytäntöönpanosta päättäes-

sään laaja harkintavalta. Vankeutta lukuunottamatta myös muut toimenpiteet kuin noutaminen ja uhkasakko ovat mahdollisia.

Hollanti. Yleinen alioikeus antaa Hollannissa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan ratkaisun. Asian käsittelyssä on mukana lasta koskeviin asioihin erikoistunut tuomari. Hän johtaa asian käsittelyä, jos asia ratkaistaan yhden tuomarin kokoonpanossa. Lapselle, joka on täyttänyt 12 vuotta, on annettava tilaisuus tulla kuulluksi oikeudessa.

Siviiliprosessilaissa on täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä. Lain 925 artiklan nojalla lapsen huoltoa koskevaan päätökseen liitetään määräys lapsen luovuttamisesta huoltajalleen. Lain 926 artiklan mukaan syyttävaviranomaisen valtuuttamat virkamiehet — käytännössä poliisit — voivat antaa virka-apua luovuttamismääräyksen täytäntöönpanossa. Tällöin heillä on oikeus päästä sisään haluamaansa paikkaan. Lapsen noutamista koskevan säännöksen soveltaminen lapsen tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa on tulkinnallista ja joka tapauksessa poikkeuksellista.

Huoltopäätöksen täytäntöönpanossa ei käytetä uhkasakkoa, koska lapsen luovuttaminen huoltajalleen toteutetaan viime kädessä viranomaisten avustuksella. Jos lapsi täytäntöönpanon estämiseksi kuitenkin piilotetaan, tuomioistuin voi pyynnöstä antaa määräyksen lapsen luovuttamisesta sakon uhalla. Sakko määrätään maksettavaksi jokaiselta päivältä siihen asti, kunnes lapsi luovutetaan. Uhkasakkomenettelyä voidaan käyttää myös tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa.

Henkilö, joka ei luovuta lasta oikeuden määräämälle huoltajalle, syyllistyy rikolliseen menettelyyn. Hänet voidaan tuomita sakko- tai vankeusrangaistukseen rikoslain 279 artiklan mukaisesti. On epäselvää, voidaanko vankeutta käyttää painostuskeinona täytäntöönpanossa. Oikeuskäytännössä on kuitenkin eräissä tapauksissa vanhempi velvoitettu luovuttamaan lapsi toiselle vanhemmalle vankeuden uhalla.

2.4. Nykytilan arviointi

Ulosotonhaltijan lakkauttaminen aiheuttaa jo sinällään tarpeen järjestää uudelleen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva täytäntöönpano, koska lakkauttamisen myötä on ratkaistava, mille viranomaiselle lapsia koskevat täytäntöönpanoasiat siirretään. Samassa

yhteydessä on tarpeen arvioida, miltä osin täytäntöönpanoviranomaisen vaihtuminen edellyttää muutoksia täytäntöönpanomenettelyä koskeviin säännöksiin. Menettelyä koskevien säännösten lisäksi tässä esityksessä on mahdollisuus arvioida muun muassa nykyisen täytäntöönpanolain mukaisia pakkokeinoja.

Menettely ulosotonhaltijan luona on pääosin kirjallista. Todistajien kuulustelun järjestämisessä on ilmennyt epäkohtia, kuten edellä jaksossa 2.2. on todettu. Suullisen menettelyn puuttuminen on heijastunut myös siihen, että sovittelija ei ole voinut osallistua aktiivisesti itse prosessiin, vaan on raportoinut ratkaisijalle toimistaan kirjallisesti.

Täytäntöönpano on nykyisin täysin erillinen menettely suhteessa itse perustetta eli lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan prosessiin. Ulosotonhaltijalla ei esimerkiksi ole mahdollisuutta vähäisessäkin määrin muuttaa tapaamisoikeuden ehtoja tai ajankohtaa. Sen on hyväksyttävä hakemus tai hylättävä se, jos olosuhteet ovat muuttuneet olennaisesti tuomion antamisen jälkeen. Ratkaisussa KKO 1978 II 42 maistraatin katsottiin ylittäneen toimivaltansa muuttaessaan tuomioistuimen tapaamisoikeutta koskevaa ratkaisua. Maistraatti oli asettaessaan hakijan vastapuolelle uhkasakon samalla olennaisesti laajentanut hakijan tapaamisoikeutta.

Ulosotonhaltija ei ole tuomioistuin, vaan ylempänä ulosottoviranomaisena toimiva hallintoviranomainen, lääninhallitus. Esimerkiksi uhkasakon asettaminen ja tuomitseminen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa ovat sellaista lainkäyttöä, joka oikeusturvasyistä sopii paremmin tuomioistuimelle.

Nykyisiä pakkokeinoja vastaan on esitetty arvostelua. Etenkin täytäntöönpanoprosessissa maksettavaksi tuomittujen uhkasakkojen muuntamista vankeudeksi on voimakkaasti kritisoitu. Useissa tapauksissa alioikeudet eivät olekaan muuntaneet maksettavaksi tuomittuja ja perimättä jääneitä uhkasakkoja vankeudeksi syyttäjän vaatimuksesta huolimatta. Monet huoltajat, joille on asetettu uhkasakko tapaa-misoikeuden toteuttamiseksi tai joille asetettu uhkasakko on tuomittu maksettavaksi, ovat hakenneet armahdusta tasavallan presidentiltä. Uhkasakon asettamista koskevasta päätöksestä ei kuitenkaan ole katsottu voitavan armahtaa; sen sijaan presidentti on useassa tapauksessa

kokonaan tai osittain armahtanut suorittamasta asettamisen jälkeen maksettavaksi tuomittu uhkasakon.

Määrätessään uhkasakon maksettavaksi ulosotonhaltija ei aina ole riittävässä määrin voinut selvittää, mistä tapaamisten epäonnistuminen on johtunut: onko syynä lasta luonaan pitävän vanhemman vastaanhangottelu tai epäily esimerkiksi lapsen turvallisuuden tai hyvinvoinnin vaarantumisesta, lapsen tahdon muuttuminen tai kenties tapaamisoikeuden saaneen vanhemman oman myötävaikutuksen puuttuminen. Lapsen tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoa ja uhkasakon asettamista vastapuolelle hakenut on saattanut itse laiminlyödä lapsen tapaamisen päätöksen mukaisesti.

Nykyisin tapaamisoikeuden toteuttamiseksi ei ole ollut mahdollista noutaa lasta edes siinä tilanteessa, jolloin lapsi itse olisi voimakkaasti halunnut tavata toista vanhempaansa ja tapaaminen olisi lapsen edun kannalta tärkeää. Niskoittelevaa vanhempaa vastaan näissäkin tapauksissa on ollut käytettävissä ainoastaan uhkasakko. Niissä tapauksissa, joissa uhkasakko ei ole muodostunut riittäväksi tehosteeksi, seurauksena on saattanut olla se, että ajan kuluessa lapsi on vieraantunut toisesta vanhemmastaan.

Täytäntöönpanossa ei myöskään ole voitu asettaa hakijalle tai tämän vastapuolelle muita velvoitteita sikon uhalla noudatettavaksi, vaikka tämä olisi ollut tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi ja lapsen edun suojaamiseksi. Esimerkiksi hakijan vastapuolta ei ole noutopäätöstä toimeenpantaessa voitu velvoittaa sikon uhalla ilmoittamaan lapsen olinpaikkaa. Ainoastaan täytäntöönpanoasiasiaa käsittelevä ulosotonhaltija on voinut päättää lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta siinä tapauksessa, että lapsi täytäntöönpanon estämiseksi yritetään viedä pois maasta. Kiireellisissä tapauksissa poliisiviranomaiset ovat voineet pelkästään estää maasta poistumisen ilman huoltajan lupaa tai on jouduttu ehkä keinotekoisestikin turvautumaan lastensuojelulain säännöksiin.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Lapsen ja muiden asianosaisten oikeusturva

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta an-

netun lain 1 ja 2 §:ssä korostetaan sekä huollon että tapaamisoikeuden osalta lapsen etuun liittyviä näkökohtia kuten lapsen hyvinvointia, tarpeita, toivomuksia, läheisiä ihmissuhteita, valvontaa ja huolenpitoa. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanon tehtävänä on toteuttaa se asiointi, jonka tuomioistuim on lain mukaisesti katsonut lapsen edun mukaiseksi. Täten on selvää, että myös täytäntöönpanossa lapsen oikeusturva ja etu ovat ensisijaisia tavoitteita.

Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva täytäntöönpano eroaa esimerkiksi rahasaamisen täytäntöönpanosta sikäli, että täytäntöönpanossa joudutaan käyttämään myös itse perusteeseen eli täytäntöönpanotavalla olevaan päätökseen liittyvää harkintaa: lapsen etu ei välttämättä pysy samana olosuhteiden muuttuessa. Tästä syystä myös uuteen lakiin ehdotetaan otettavaksi asiallisesti nykyisen täytäntöönpanolain 7 §:ää vastaava säännös, jonka mukaan täytäntöönpanoa koskeva hakemus olisi hylättävä, jos täytäntöönpano olosuhteiden muuttumisen tai muun syyn vuoksi on selvästi lapsen edun vastaista.

Lapsen objektiivisesti arvioidun edun lisäksi on annettava merkitystä myös lapsen subjektiiviselle käsitykselle siitä, miten asiat tulisi järjestää. Ehdotuksessa ei esitetä muutosta periaatteeseen, jonka mukaan 12 vuotta täyttäneen lapsen tahdonilmaisu on otettava täytäntöönpanossa huomioon. Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa täytäntöönpanoa, siihen ei saa ryhtyä. Täytäntöönpanoon ei vastoin lapsen tahtoa saa ryhtyä myöskään silloin, kun lapsi on 12 vuotta nuorempi, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtoonsa voidaan kiinnittää huomiota.

Kansainvälisesti 16 vuoden ikä on varsin yleisesti täytäntöönpanon takaraja. Tämän vuoksi esimerkiksi huolto- ja tapaamisoikeuslain 45 ja 46 §:ssä tarkoitettujen päätösten ja määräysten täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä enää sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta. Ehdotukseen ei kuitenkaan sisälly vastaavaa yläikärajaa koskevaa säännöstä. Jos lapsi on täyttänyt 16 vuotta, tosiasiallista tarvetta pakotäytäntöönpanoon on äärimmäisen harvoin lapsen tahdon ratkaistessa huollon ja tapaamisten toteutumisen. Lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää 18 vuotta tai sitä ennen menee avioliittoon.

Uudessa laissa ehdotetaan säilytettäväksi nykyisessä laissa oleva periaate, jonka mukaan

lapsen noutaminen ja muu toimenpide on suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti ja lasta järkyttämättä. Noutamisessa on sosiaali-huollon viranomaisen edustajan ja tarvittaessa myös lääkärin oltava läsnä. Noutaminen tai muu toimenpide tulee siirtää myöhempään ajankohtaan, jollei sitä voida suorittaa lapsen sairauden, järkyttyneen mielentilan tai muun syyn takia.

Täytäntöönpanossa on huolehdittava myös muiden asianosaisten riittävästä oikeusturvasta, johon usein liittyy myös lapsen etu. Täytäntöönpanon hakijan oikeusturva ja lapsen etu edellyttävät, että tarvittaessa on käytettävissä tehokkaat pakkokeinot huolto- tai tapaamisoikeuspäätöksen toteuttamiseksi. Toisaalta lasta luonaan pitävän vanhemman tai muun asianosaisten oikeusturva edellyttää, että pakkokeinoja käytetään vain lapsen edun sitä vaatiessa ja että pakkokeinoista päätetään asianmukaisesti järjestetyssä menettelyssä.

3.2. Täytäntöönpanoviranomaiset

Edellä todetut oikeusturvavaatimukset ja täytäntöönpanon perusteeseen kohdistuva harkinnallisuus edellyttävät, että täytäntöönpanosta pääsääntöisesti edelleenkin päätetään erillisessä täytäntöönpanoprosessissa. Järjestelmä, jossa huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan tuomioistuimen päätöksen antamisen tai sitä vastaavan sopimuksen vahvistamisen jälkeen voitaisiin rajoituksetta kääntyä suoraan täytäntöönpanoviranomaisen puoleen, ei turvaa riittävässä määrin lapsen ja muiden asianosaisten oikeusturvaa. Esityksessä kuitenkin katsotaan, että silloin kun huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätös tai sopimus on aivan tuore, asianosaisten oikeusturva ei liiaksi vaarannu, vaikka täytäntöönpanoa voitaisiin hakea myös suoraan täytäntöönpanoviranomaiselta eli ulosottomieheltä.

Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoon liittyvä harkinnallisuus, joka kohdistuu sekä täytäntöönpanon perusteeseen että täytäntöönpanotapaan pakkokeinoineen, edellyttää myös sitä, että täytäntöönpanosta määrää taho, jossa lapsen ja muiden asianosaisten oikeusturva tulee parhaalla tavalla huomioon otetuksi.

Esityksessä katsotaan, että kaikkien asianosaisten oikeusturvasta voidaan parhaiten huolehtia uskomaalla täytäntöönpanosta määräämi-

nen yleisille tuomioistuimille. Etenkin ensimmäisessä asteessa, kärjäoikeudessa, täytäntöönpanoprosessi on järjestettävissä tavalla, joka mahdollistaa täytäntöönpanoon liittyvien kysymysten täystutkinnallisen menettelyn. Kärjäoikeudessa voidaan kuulla tarvittavat todistajat ja asiantuntijat. Hakemusasioiden käsitte-lystä yleisessä alioikeudessa annettu laki (307/86), jäljempänä hakemusasiaki, ja oikeudenkäymiskaari tarjoavat joustavat menettelymuodot, samat, jotka ovat pääosin käytössä myös itse perusteen eli huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian tutkinnassa.

Ehdotuksen mukaan täytäntöönpanoasiaa käsittelevä kärjäoikeus olisi sekä kansliassa että istunnossa päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja: täytäntöönpanoasia käsiteltäisiin aina yhden tuomarin kokoonpanossa. Ehdotus vastaa tältä osin ulosoton viranomaisia ja muutoksenhakua koskenutta esitystä, jonka käsittely edellä kerrotuin tavoin raukesi kuluvana vuonna päättyneillä valtiopäivillä. Mainitun esityksen mukaan kärjäoikeus olisi ulosoton muutoksenhakemusta käsitellessään päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Yhden tuomarin kokoonpano sopii kiireelliseen täytäntöönpanoasiaan. Asianosainen voi täytäntöönpanosta riippumatta aina erikseen saattaa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian alioikeuden täysilukuisen kokoonpanon (puheenjohtaja ja kolme lautamiestä) ratkaistavaksi.

Asianosaisten kannalta on myös tärkeää, että kaikki kärjäoikeudet voivat käsitellä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia täytäntöönpanoasioita. Kärjäoikeuden alueellista toimivaltaa koskevat ehdotukseen sisältyvät säännökset ovat joustavat. Niiden nojalla on mahdollista siirtää täytäntöönpanoasia tarvittaessa toiseen kärjäoikeuteen.

Siitä, että perustetta ja sen täytäntöönpanoa koskevat oikeudenkäynnit tapahtuvat samassa instanssissa eli kärjäoikeudessa, on useita etuja. Asiantuntemus keskittyy tällöin kärjäoikeuksiin. Kärjäoikeus voi myös täytäntöönpanovaiheessa vähäisessä määrin täsmentää tai muuttaa tapaamisoikeuden ehtoja, jos se edistää tapaamisoikeuden toteuttamista ja on lapsen edun mukaista. Päätöksen täytäntöönpanoa koskevaa asiaa ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa hakemusasiaa ei ehdotuksen mukaan kuitenkaan voitaisi asioiden erilainen luonne huomioon ottaen käsitellä samassa oikeudenkäynnissä.

Kun peruste ja sen täytäntöönpano ratkaistaan samassa tuomioistuimessa, saattaa olla vaarana, että tuomari nykyistä useammin on esteellinen päättämään kärjäoikeudessa käsiteltävän asian. Mahdolliset esteellisyyteen liittyvät kysymykset voidaan ratkaista normaalilla tavalla kärjäoikeuden sisäisin työjärjestelyin. Suositeltavaa olisi, että täytäntöönpanosta mahdollisuuksien mukaan päättäisivät eri tuomarit kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Näin siitäkin huolimatta, että tilanteeseen ei aina liity varsinaista oikeudenkäymiskaassa tarkoitettua tuomarin esteellisyyttä. Roomassa 4 päivänä marraskuuta 1950 ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 19/90), jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus, 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa. Tuomarin puolueettomuutta saatettaisiin epäillä esimerkiksi silloin, jos hän hylättyään täytäntöönpanohakemuksen selvästi lapsen edun vastaisenaan ryhtyy käsittelemään hylkäämisen vuoksi vireille pantua uutta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa.

Kärjäoikeuden tulisi saada kaikki lapsen edun kannalta välttämätön tieto käyttöönsä. Tämän vuoksi ehdotetaan, että sovittelijan kertomukseen voidaan ottaa myös sellaista tietoa, joka sosiaalihuoltolain (710/82) mukaan on pidettävä salassa, jos se on lapsen edun kannalta välttämätöntä. Säännös ja siihen liittyvät tiedon salassapitoa koskevat säännökset on pyritty muotoilemaan suhteellisen tiukoiksi, koska muutoin on vaarana, että luottamus salassapitovelvoitteen sitomia sosiaaliviranomaisia kohtaan heikkenee, jolloin heidän tietojensaantimahdollisuutensa vaikeutuvat.

Nykyjärjestelmän mukaisesti konkreettisesta täytäntöönpanosta huolehtisi ulosottomies. Ulosottomiehet ovat lakimiestutkinnon suorittaneita lainkäyttöviranomaisia, joille voidaan uskoa se harkintavalta, jota huolto- tai tapauspäättöksen täytäntöönpanossa on käytettävä. Lapsen kohdistuvasta täytäntöönpanosta päättäminen kuuluisi ulosottomiehen yksinomaiseen toimivaltaan eikä sitä voitaisi antaa avustavan ulosottomiehen suoritettavaksi.

Ulosottomiehen päätöksen ja täytäntöönpanotoimiin haettaisiin muutosta ulosottolain mukaisessa järjestyksessä. Jos ulosoton muutoksenhakua koskevien asioiden käsittely siirretään ulosotonhaltijalta rauenneessa esityksessä HE 23/1994 vp ehdotetulla tavalla 19 kärjä-

jäoikeuteen, tulisi myös nyt puheena olevia täytäntöönpanoasioita koskevat muutoksenhaut ohjautumaan sanottuihin kärjäoikeuksiin.

Ulosottomiehen ja kärjäoikeuden yhteistyö lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa on sopusoinnussa nykysuuntauksen kanssa, jossa alioikeuden ja ulosottoviranomaisten suhde muutoinkin kiinteytyy: esimerkiksi kärjäoikeudessa oikeudenkäymiskaaren 7 luvun nojalla tehtyjen turvaamistoimipäätösten täytäntöönpano kuuluu ulosottomiehelle.

Ulosottoviranomaisten mahdollisuutta pyytää virka-apua sosiaaliviranomaisilta laajennettaisiin. Virka-avun tarkoituksena olisi saada se, jonka luona lapsi on, vapaaehtoisesti noudattamaan päätöstä. Myös poliisiviranomaisten tulisi antaa kärjäoikeudelle ja ulosottomiehelle virka-apua lapsen olinpaikan selvittämiseksi ja täytäntöönpanon turvaamiseksi.

Kuten todettu, lähtökohtaisesti ei voida luopua kolmivaiheisesta menettelystä, johon kuuluu huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan perusteen vahvistaminen, täytäntöönpanosta määrääminen ja itse täytäntöönpano. Koska menettelyn ei toisaalta tule olla monivaiheisempi kuin mitä asianosaisten oikeusturva edellyttää, ehdotetaan, että asianosainen voi pyytää lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa suoraan ulosottomieheltä, jos päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta. Olosuhteiden voidaan tuon ajan olettaa pysyneen muuttumattomina. Ulosottomies voi tällöin noutaa lapsen, jos täytäntöönpanoon ei muutoin suostuttaisi. Jos ulosottomies kuitenkin katsoisi olosuhteiden täytäntöönpanoon vaikuttavalla tavalla muuttuneen tai jos täytäntöönpano vaatisi sellaisten asianosaisten oikeusturvaankin vaikuttavien keinojen kuten sovittelun tai uhkasakon käyttämistä, tulisi ulosottomiehen siirtää täytäntöönpanoasia kärjäoikeuteen.

Ehdotettua huoltopäätöksen suoran täytäntöönpanon mahdollisuutta voidaan puoltaa sillä, että näin päästäisiin nopeammin tuomioistuimen vahvistamaan ja lapsen edun mukaiseen asiointilaan. Jos ulosottomies joutuu siirtämään asian kärjäoikeuteen, suoran täytäntöönpanon yrittäminen viivästyttää jonkin verran täytäntöönpanoa. Kuitenkin näissäkin tapauksissa ulosottomies voisi antaa kärjäoikeudelle arvokasta tietoa syistä, joiden vuoksi

suora täytäntöönpano ei onnistunut, ja näin nopeuttaa täytäntöönpanosta määräämistä käärajäoikeudessa.

3.3. Pakkokeinot

Pakkokeinojen osalta on kyse ennen kaikkea lapsen vanhempien oikeusturvasta, johon välillisesti kytkeytyy myös lapsen oikeusturva. Huoltajaan tai muuhun lasta luonaan pitävään kohdistuvat pakkokeinot eivät ole itseisarvoisia, vaan palvelevat täytäntöönpanoprosessin ensisijaista päämäärää, joka on toteuttaa huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa päätöksessä vahvistettu asiointi. Sanotuissa päätöksissä puolestaan ilmentyy tuomioistuimen käsitys siitä, mikä on lapsen etu huolto- ja tapaamisoikeuslaissa tarkoitetussa mielessä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa ensisijaisia menettelytapoja ovat muut kuin pakkokeinot. Kuitenkin täytäntöönpanolaissa on oltava riittävän tehokkaat pakkokeinot niitä tilanteita varten, joissa muut menettelytavat kuten sovittelu ja asian tuomioistuimessa tapahtuva käsittely eivät johda tulokseen. Ilman pakkokeinomahdollisuutta jäisi lasta luonaan pitävän harkintaan, noudattaako hän tuomioistuimen päätöstä. Oikeusvaltiossa on pidettävä huolta siitä, että oikeudenkäynnissä vahvistettu asiantila voidaan tarvittaessa pakolla toteuttaa. Muutoin oikeudenkäyntiin ryhtymisessä ei kaikissa tapauksissa olisi mieltä, jolloin voimakkaampi asianosaisista saisi määräysvallan lapsen suhteen. Ellei pakkokeinojen tehokkuudesta huolehdita, saattaa seurauksena olla, että asianosaiset jo ennen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa oikeudenkäyntiä tai sen aikana pyrkivät pitämään lapsen yksinomaaisesti luonaan siltä varalta, ettei vastapuoli suostu noudattamaan väliaikaismääräystä tai lopullista päätöstä. Tämä saattaisi pahimmassa tapauksessa merkitä lapsen kannalta tuhoisaa luonapidon jatkuvaa riistämistä vanhemmalta toiselle.

On lisäksi luultavaa, että mikäli pakkokeinojen tehoa tuntuvasti heikennetään, kärsisi ainakin joissakin tapauksissa asianosaisten vilpittön halu päästä ratkaisuun sovitteluteitse. Asianosaisten tietoisuus siitä, että elleivät he pääse yhteisymmärrykseen, puuttuvat oikeusviranomaiset viimekädessä pakkokeinoin tilanteeseen, on omiaan lisäämään halukkuutta löytää ratkaisu jo sovitteluvaiheessa.

Pakkokeinoina säilyisivät uhkasakko ja nouto.

Ehdotuksen mukaan maksettavaksi tuomitua uhkasakkoa ei enää yleensä muunnettaisi vankeudeksi. Uhkakakon tehon säilyttämiseksi ehdotetaan kuitenkin, että muuntaminen olisi mahdollista, jos siihen on painavia syitä. Niin kauan kuin tuomioistuin ei olisi päättänyt muuntorangaistuksen määräämisestä tai määräämättä jättämisestä ehdotetun täytäntöönpanolain 23 §:n nojalla, maksettavaksi tuomittu uhkasakko voitaisiin periä varallisuudesta normaaliin tapaan ulosottomenettelyssä. Jos muuntorangaistusta ei määrättäisi, muunnettavina olleiden sakkojen perimistä ulosottoon voitaisiin jatkaa täytäntöönpanon vanhentumiseen saakka.

Uhkakakko asetettaisiin pääsääntöisesti markkamäärältään kiinteänä. Erityisestä syystä voitaisiin asettaa niin sanottu juokseva uhkasakko. Tällöin uhkasakolle määrättäisiin kiinteä peruserä sekä lisäerä jokaiselle päätöksessä mainitulle uhkasakkojaksolle tai velvoitteen rikkomiskerralle. Juoksevaa uhkasakkoa ei ole tarkoitettu ensisijaiseksi mahdollisuudeksi, vaan käytettäväksi lähinnä silloin, kun kiinteä uhkasakko on osoittautunut tehottomaksi eikä lasta voida esimerkiksi hänen olinpaikkansa tuntemattomuuden vuoksi noutaa. Uhkakakon suuruuteen ja tuomitsemiseen asetettua pienempänä sekä uuden uhkakakon asettamiseen ja uhkakakon vanhentumiseen sovellettaisiin uhkasakkoilain (1113/90) asianomaisia säännöksiä.

Ehdotuksen mukaan nouto olisi käytettävissä myös tapaamisoikeuden toteuttamiseksi, jos voidaan pitää todennäköisenä, että tapaaminen muutoin jäisi toteutumatta ja jos noutamiseen olisi lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä. Jos lapsen etu hyvin selvästi vaatii, että tapaaminen toteutetaan välittömästi, tulee myös noutamista voida käyttää pakkokeinona. Jos sakon uhka jää kerta kerralta vaikutuksettomaksi, saattaa seurauksena muutoin olla, kuten edellä on todettu, että lapsi vähitellen vieraantuu vanhemmastaan.

Tuomioistuin voi ehdotuksen mukaan täytäntöönpanosta määrätessään antaa muitakin sellaisia hakijaa ja tämän vastapuolta velvoittavia määräyksiä, jotka ovat tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi ja lapsen edun suojaamiseksi. Täytäntöönpanon turvaamistoimenä tuomioistuin voisi esimerkiksi määrätä, että lapsen olinpaikkaa ei saada siirtää tai että

tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoa hakevan on ilmoitettava etukäteen lapsen tapaamista koskevasta esteestä. Hakijan vastapuoli voitaisiin velvoittaa ilmoittamaan lapsen olinpaikka ja asianosaiset voitaisiin velvoittaa tallettamaan voimassaoleva ulkomaanpassi ulosottomiehen huostaan. Velvoitteet määrättäisiin täytettäväksi sakon uhalla. Täytäntöönpanon turvaamistoimia koskeva säännös, jota nykyisessä laissa ei ole, perustuu osaltaan Euroopan neuvoston suositukseen (Council of Europe. Emergency measures in family matters. Recommendation No. R(91)9).

Ehdotuksessa ei ole pidetty uhkasakon ja noudon lisäksi tarpeellisena uusien pakkokeinojen käyttöönottamista, joskin noudon käytöalaa on edellä mainitulla tavalla laajennettu. Painostusvankeus saattaisi olla tehokas pakkokeino esimerkiksi silloin, kun lapsi on luvottomasti viety sellaiseen vieraaseen valtioon, joka ei ole liittynyt lapsen palauttamista koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin, ja lapsen poistunut oleskelee Suomessa. Tällaisissa tapauksissa voidaan ehdotuksen mukaan kuitenkin määrätä uhkasakko, joka tarvittaessa voisi olla myös juokseva. Jollei uhkasakkoa saataisi perityksi, se voitaisiin painavista syistä muuntaa vankeudeksi. Uhkasakko olisi siten mahdollista asettaa ja tuomita myös niissä tilanteissa, joissa nouto ei ole mahdollinen. Eräissä tapauksissa lapsen poistunut voitaisiin tuomita rangaistukseen lapsen omavaltaisesta huostaanotosta rikoslain 25 luvun 5 §:n nojalla (578/95). Ulosottolainsäädännön uudistamisen yhteydessä tulee myös ratkaistavaksi tarvitaanko täytäntöönpanon estämisen tai vaikeuttamisen varalta joissain tilanteissa erityistä rangaistussäännöstä.

3.4. Muita menettelyä koskevia säännöksiä

Ehdotuksen mukaan nykyinen sovittelumenettely säilytetään pääosin entisenkaltaisena. Sovittelu olisi, kuten nykyisinkin, ensisijainen ristiriitatilanteen ratkaisutapa. Sovittelun onnistumisessa sitä koskevien säännösten lisäksi erityinen merkitys on sillä, kuinka sovittelumenettely käytännössä järjestetään. Sovittelijoiden koulutus on tältä osin ratkaisevassa asemassa.

Sovittelusta tulisi sosiaalihuoltolain mukaan kunnalle kuuluva tehtävä ja kunnan sosiaalihuollon viranomaisen nimeäisi henkilöt, jotka voidaan määrätä sovittelijaksi. Perustellusta syystä käräjäoikeus voisi määrätä sovittelijaksi

muunkin sopivan henkilön. Sovittelun suoritustamistapaa koskeva säännös ehdotetaan sovittelun merkityksen korostamiseksi siirrettäväksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetusta asetuksesta (936/75), jäljempänä *täytäntöönpanoasetus*, täytäntöönpanolakiin. Sovittelija voisi entistä aktiivisemmin osallistua ristiriitatilanteen ratkaisemiseen, koska tuomioistuimen suullinen käsittelymenettely mahdollistaisi sen, että sovittelija kutsutaan istuntoon kuultavaksi. Sovittelua ja tuomioistuimen tietojensaantia ehdotetaan tehostettavaksi myös siten, että sovittelijan kertomukseen voitaisiin ottaa salassapidettävää tietoa, jos se on lapsen edun kannalta välttämätöntä.

Avioliittolain 20 §:n (411/87) säännöstä ehdotetaan muutettavaksi niin, että perheasioiden sovittelijat voivat pyynnöstä antaa apua ja tukea myös silloin, kun lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tai sopimuksen noudattamisessa ilmenee ristiriitoja. Näin avioliittolain mukaiseen sovittelumenettelyyn voitaisiin turvautua avioeron jälkeenkin ja ilman, että päätöksen täytäntöönpanoa ensivaiheessa joudutaan hakemaan täytäntöönpanolain mukaisesti.

Lapsen luovuttamista huoltajalleen eli ”virka-apua” koskeva nykyisen täytäntöönpanolain 8 § korvattaisiin uuden lain 1 §:n 3 momentin säännöksellä. Viimeksi mainitun lainkohdan mukaan täytäntöönpanolain säännöksiä noudatetaan myös lapsen luovuttamiseen lailliselle huoltajalleen ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanoon, jos lapsi on jonkin muun hoidossa kuin sen, jolla huoltajana, tapaamisoikeuden nojalla tai muulla laillisella perusteella on oikeus pitää lasta luonaan. Tällöin täytäntöönpano on mahdollista, vaikka sitä vastaan, jonka hoidossa lapsi on, ei ole päätöstä. Asiallisesti säännös säilyy pääosin entisenkaltaisena; käräjäoikeus kuitenkin päättäisi lapsen luovuttamisesta ulosotonhaltijan sijasta ja lapsi voitaisiin määrätä luovutettavaksi myös tapaamisoikeuden toteuttamiseksi.

Jos täytäntöönpano yritetään estää esimerkiksi aikomalla viedä lapsi maasta, ulosotonhaltija voi nykyisen lain mukaan antaa hakijan vastapuolta kuulematta kiireellisessä tapauksessa väliaikaismääräyksen lapsen sijoittamisesta laitokseen tai muuhun sopivaan hoitoon. Ehdotuksen mukaan tuomioistuin voisi puheena olevassa tilanteessa määrätä väliaikaisen sijoittamisen lisäksi myös täytäntöönpanon tur-

vaamistoimien käyttämisestä (väliaikaiset turvaamistoimet). Erittäin kiireellisessä tapauksessa, jos tuomioistuimen määräystä ei ole mahdollista saada, ulosottomies tai poliisiviranomainen voisi huoltajan pyynnöstä ottaa lapsen huostaansa ja pyytää kunnan sosiaalihuollon viranomaista sijoittamaan lapsen. Toimenpide olisi saatettava heti tuomioistuimen ratkaistavaksi. Erittäin kiireellisessä tapauksessa huoltaja voisi vaatia lapsen väliaikaista sijoittamista lapsen luvattoman maastaviennin estämiseksi myös ehdotetun huolto- ja tapaamisoikeuslain 48 a §:n nojalla.

Täytäntöönpanon nopeuttamiseksi ehdotetaan, että tuomioistuimen tulee hakijan pyynnöstä toimittaa lapsen noutamista koskeva päätös suoraan asianomaiselle ulosottomiehelle ja kehottaa tätä huolehtimaan päätöksen täytäntöönpanosta.

4. Esityksen vaikutukset

4.1. Taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole merkittäviä kansantaloudellisia tai kunnallistaloudellisia vaikutuksia.

Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanon siirtäminen lääninhallituksista kärjäoikeuksiin aiheuttaa jonkin verran lisäresurssitarvetta kärjäoikeuksiin samalla kuin ulosotonhaltijoiden (lääninhallitusten) resurssitarve vähenee. Kun kuitenkin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien täytäntöönpanoasioiden lukumäärä on vuosittain suhteellisen vähäinen eli yhteensä vain noin 200 (vuonna 1994 yhteensä 223 asiaa), ei lisäresurssien tarve kärjäoikeuksissa ole huomattava. Osa täytäntöönpanoasioista voidaan käsitellä kärjäoikeuden kansliassa yhden tuomarin kokoonpanossa ja osassa asioista täytäntöönpanoa haetaan suoraan ulosottomieheltä. Kaikki kärjäoikeudet olisivat toimivaltaisia käsittelemään lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia täytäntöönpanoasioita ja asioiden lukumäärä yhdessä kärjäoikeudessa jäisi keskimäärin hyvin vähäiseksi. Näin ollen kärjäoikeuksien lisäresurssien tarve voidaan ottaa huomioon kärjäoikeuksien yleisten resurssitarvelaskelmien yhteydessä samalla kun päätetään ulosotonhaltijan lakkauttamisesta muutoinkin aiheutuvasta resurssitarpeesta.

Ulosottomiehet vastaavat nykyisenkin lain mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta

koskevien päätösten konkreettisesta täytäntöönpanosta. Ehdotetusta niin sanotusta suorasta täytäntöönpanosta ei aiheudu mainittavaa lisäresurssien tarvetta, koska ulosottomiehet ovat vastaavissa lapsen noutoa (huoltopäätöksen nojalla) koskevissa tapauksissa aikaisemminkin suorittaneet täytäntöönpanotoimia ulosotonhaltijan määräyksestä.

Valtio vastaisi kuten aikaisemminkin sovittelijalle ja lääkärille maksettavista erilliskorvauksista, vaikka sovittelusta ehdotuksen mukaan tuleekin sosiaalihuoltolain mukaan kunnalle kuuluva tehtävä. Sovittelutoiminnan järjestämisen kustannusten jako kunnan ja valtion välillä määräytyisi sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain (733/92) mukaisesti. Kärjäoikeuden määräyksestä kuulluille todistajille ja asiantuntijoille maksettavat palkkiot sekä lapsen sijoittamisesta aiheutuvat kulut suoritettaisiin myös edelleen valtion varoista. Vaikka lapsen väliaikainen sijoittaminen voi ehdotuksen mukaan tulla kysymykseen nykyistä useammassa tapauksessa, sijoittaminen olisi kuitenkin todennäköisesti edelleen erittäin harvinaista. Kunnat ja valtio ovat nykyisin joutuneet vastaamaan osasta niitä menoja, jotka aiheutuvat ehdotuksen mukaisesta sijoittamisesta, lastensuojelutoimenpiteistä aiheutuvien kustannusten muodossa.

Täytäntöönpanoasiassa voitaisiin tuomioistuimessa myöntää maksuton oikeudenkäynti kuten muissakin hakemusasioissa. Asioiden suhteellisen vähäisestä kokonaislukumäärästä kuitenkin seuraa, että vuotuiset menonlisäykset olisivat enintään joitakin satojatuhansia markkoja. Uudistuksen edellyttämä koulutus sekä atk-ohjelmien ja lomakkeiden uusiminen vaativat arviolta enintään vastaavan rahamäärän.

4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta päättäminen siirtyy ehdotuksen mukaan ulosotonhaltijoilta kärjäoikeuksille ja ulosottomiehille. Asioiden käsittely muuttuu noudatettavien menettelytapojen osalta merkittävästi, koska kärjäoikeudessa täytäntöönpanoasia voidaan käsitellä kuten muutkin hakemusasiat tarvittaessa suullisesti kärjäoikeuden istunnossa. Kansalaisten asioiden helpottuu, koska asioita käsittelevien viranomaisten lukumäärä lisääntyy huomattavasti.

Esityksellä yhdessä muiden ulosotonhaltijan lakkauttamiseen liittyvien lakiesitysten kanssa on henkilöstöpoliittisia vaikutuksia erityisesti täytäntöönpanoasioita ulosotonhaltijana (lääninhallituksessa) käsittelevien virkamiesten asemaan. Vapautuvan henkilöstön asemaa käsitellään tarkemmin eduskunnalle lähiaikoina annettavassa ulosotonhaltijan lakkauttamista koskevassa hallituksen esityksessä.

4.3. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan

Täytäntöönpanoasioita käsittelevien viranomaisten lukumäärän merkittävä lisääntyminen ja käräjäoikeudessa säännönmukaisesti käytettävissä olevat menettelymuodot, esimerkiksi suullinen käsittely, parantavat kansalaisten oikeusturvaa. Kun käräjäoikeudessa voidaan ottaa vastaan suullista todistusaineistoa, on myös pakkokeinoja hakeneen asianosaisen vastapuolella entistä paremmat mahdollisuudet esittää vastaselvitystä pakkokeinojen tarpeettomuudesta tai perusteettomuudesta.

5. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu oikeusministeriön asettamassa työryhmässä. Esityksestä on oikeusministeriössä järjestetty kuulemistilaisuus, josta laadittuun pöytäkirjaan on liitetty eri viranomaisten ja muiden tahojen sekä asiantuntijoiden antamat lausunnot. Kuulemistilaisuudessa esitykseen suhtauduttiin pääosin myönteisesti. Kuitenkin eräät kuultavat arvostelivat esitystä lähinnä täytäntöönpanokeinojen osalta.

Kuulemistilaisuuden jälkeen esitykseen on tehty eräitä ehdotettuja ja lähes yksimielisesti kannatettuja muutoksia. Lisäksi pakkokeinojen käytön edellytyksiä on esitetyn arvostelun vuoksi eräiltä osin tiukennettu. Huolto- ja tapaamisoikeuslain 48 a §:ään ehdotetaan otettavaksi uusi väliaikaista turvaamistointia koskeva säännös.

6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

6.1. Riippuvuus muista esityksistä

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien täytäntöönpanotehtävien siirtäminen ulos-

otonhaltijalta käräjäoikeudelle on ensimmäinen ulosottolain kokonaisuudistukseen liittyvä vaihe ulosotonhaltijan lakkauttamiseksi. Toinen vaihe koostuu jäljellä olevien ulosotonhaltijan tehtävien siirtämisestä muille viranomaisille. Muutoksenhakuasioiden siirtämisestä käräjäoikeuteen annetaan lähiaikoina esitys, joka pääosiltaan vastaa rauennutta hallituksen esitystä, HE 23/1994 vp. Kuluvan vuoden aikana valmistuu myös esitys muiden ulosotonhaltijalla vielä jäljellä olevien tehtävien siirtämisestä muille viranomaisille ja ulosotonhaltijainstituution lakkauttamisesta.

Ulosotonhaltijainstituution lakkauttaminen liittyy ulosottolain kokonaisuudistuksen ohella myös paikallishallinnon uudistamiseen. Kysymys ulosoton hallinnollisesta väliportaasta ja toisaalta lainkäyttötehtäviä hoitavasta ulosotonhaltijasta koskevat kumpikin lääninhallituksen asemaa ulosotto-toimessa.

On tarkoituksenmukaista, että kaikista ulosotonhaltijan lakkauttamista ja ulosotto-organisaation uudistamista koskevista laeista laaditaan yhteiset siirtymäsäännökset ja että lait tulevat voimaan paikallishallintouudistuksen yhteydessä, jonka on tarkoitus tulla voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Käsillä oleva esitys on kuitenkin laadittu myöhempiin esityksiin nähden itsenäiseen muotoon siten, että tässä ehdotetut lait voidaan tarvittaessa saattaa voimaan erikseen. Tällöin on kuitenkin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta laadittava erilliset siirtymäsäännökset.

Tässä esityksessä ehdotetaan ulosottomiehen ja avustavan ulosottomiehen välistä toimivaltajakoa koskevan nykyisen ulosottolain 1 luvun 4 §:n muuttamista. Jos myöhemmin annetaan rauennutta esitystä vastaava ehdotus ulosoton viranomaisia ja muutoksenhakua koskeviksi uudistuksiksi, tulisi ulosottolain 1 luku kokonaisuudessaan muuttumaan. Tällöin nyt ehdotettu muutos tulisi otettavaksi uuteen ulosottolain 1 lukuun.

6.2. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista

New Yorkissa 20 päivänä marraskuuta 1989 tehty yleissopimus lapsen oikeuksista on tullut Suomeen nähden voimaan 20 päivänä heinäkuuta 1991 (SopS 59—60/91). Sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa tuomioistuinten, hal-

lintoviranomaisten ja lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Sopimuksen 9 artiklan 3 kappaleen mukaan sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta pitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. Sopimuksen 10 artiklan 2 kappaleen mukaan edellä mainittu oikeus koskee myös tapauksia, joissa lapsen vanhemmat asuvat eri valtioissa.

Sopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltioiden on taattava lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Oikeuden toteuttamiseksi lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuuluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan kautta kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Euroopan ihmisoikeussopimus on siihen liittyvine lisäpöytäkirjoiineen tullut Suomeen nähdessä voimaan 23 päivänä toukokuuta 1990. Sopimuksen 8 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus nauttia perhe-elämäänsä koskevaa kunnioitusta. Mainitun artiklan ensisijaisena tarkoituksena on pyrkiä turvaamaan se, että viranomaiset eivät puuttuisi perhe-elämään muissa tapauksissa kuin silloin, kun laki sen sallii ja kun se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä. Artiklan on kuitenkin katsottu asettavan valtiolle myös tietynlaisen aktiivisen velvollisuuden olemassaolevien huolto- ja tapaamisoikeussuhteiden turvaamiseen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan 23 päivältä syyskuuta 1994 katsonut, että Suomen viranomaiset olivat rikkoneet puheena olevaa perhe-elämän suojaa koskevaa artiklaa, kun ne eivät olleet riittävän tehokkaasti panneet täytäntöön päätöstä, jonka nojalla isällä oli oikeus tavata isovanhempien huollossa olevaa tytärtään (50/1993/445/524).

Luxemburgissa 20 päivänä toukokuuta 1980 tehty lapsen huoltoa koskevien päätösten tun-

nustamista ja täytäntöönpanoa sekä lasten palauttamista koskeva eurooppalainen yleissopimus (SopS 56/94) on tullut Suomeen nähdessä voimaan 1 päivänä elokuuta 1994. Sopimusvaltiona Suomi on sitoutunut tietyin edellytyksin tunnustamaan ja panemaan täytäntöön toisessa sopimusvaltiossa annetut lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevat päätökset. Sopimuksen 14 artiklan mukaan jokaisen sopimusvaltion on käsiteltävä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien päätösten tunnustaminen ja täytäntöönpano yksinkertaisessa ja nopeassa menettelyssä.

Myös Haagissa 25 päivänä lokakuuta 1980 kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehty yksityisoikeuden alaa koskeva yleissopimus (SopS 57/94) on tullut Suomeen nähdessä voimaan 1 päivänä elokuuta 1994. Yleissopimuksen nojalla Suomi on sitoutunut palauttamaan lapsen, jolla on asuinpaikka toisessa sopimusvaltiossa ja joka on huoltajan oikeuksia loukatun luvattomasti tuotu Suomeen tai luvattomasti jätetty täältä palauttamatta esimerkiksi sen jälkeen, kun tapaamisoikeuden käyttämiselle sovittu tai määrätty aika on päättynyt. Sopimuksen 11 artiklan mukaan sopimusvaltioiden tuomioistuinten ja hallinnollisten viranomaisten tulee noudattaa kiireellistä menettelyä lapsen palauttamiseksi.

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan toisessa pohjoismaassa annetun päätöksen täytäntöönpantavuudesta Suomessa on säädetty yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien pohjoismaisten tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain (588/77) 8 §:ssä. Islannin osalta sanottua lakia ei sovelleta, vaan sen sijaan Pohjoismaiden kesken tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta 16 päivänä maaliskuuta 1932 tehdyn sopimuksen (SopS 9/33) määräyksiä. Sopimuksen nojalla pannaan täytäntöön sellainen Islannissa annettu lapsen huoltoa koskeva päätös, joka niin kutsutun pohjoismaisen avioliittokonvention (SopS 20/31) mukaan tunnustetaan Suomessa.

Edellä mainitut valtiosopimukset on esitystä valmisteltaessa otettu huomioon.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

1.1. Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta

1 luku. Yleiset säännökset

1 §. *Soveltamisala.* Pykälän 1 ja 2 momentti vastaavat asiasisällöltään nykyisen täytäntöönpanolain säännöksiä. Säännösten sanamuotoa ja rakennetta on kuitenkin jonkin verran muutettu.

Päätöksellä, joka pannaan täytäntöön ehdotetun lain mukaisesti, tarkoitetaan pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimen antamaa päätöstä ja väliaikaista määräystä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Esimerkiksi huolto- ja tapaamisoikeuslain 17, 21 ja 40 §:ssä tarkoitetut väliaikaismääräykset ovat pykälän 1 momentissa tarkoitettuja päätöksiä.

Nykyisen täytäntöönpanolain 1 §:n 2 momentin mukaan lain säännöksiä lapsen huollosta annetun päätöksen täytäntöönpanosta noudatetaan soveltuvien osin myös pantaessa täytäntöön tuomioistuimen päätöstä ja väliaikaista määräystä siitä, kenen luona lapsen tulee asua sekä päätöstä lapsen luovuttamisesta huoltajalleen. Vastaava säännös sisältyy ehdotuksen 1 §:n 1 momenttiin. Kuten nykyisen lain perusteluissa (HE 96/1974 vp) on todettu, erikseen täytäntöön pantavia tuomioistuimen ratkaisuja, jotka sisältävät nimenomaisen luovuttamisvelvollisuuden, esiintyy käytännössä harvoin.

Sosiaalihuoltolain 6 §:n muutoksella sosiaalilautakunta on 1 päivästä tammikuuta 1993 lukien korvattu mainituissa lainkohdassa tarkoitettulla kunnan toimielimellä, jota tässä ehdotuksessa kutsutaan kunnan sosiaalihuollon viranomaiseksi. Ehdotetun 1 §:n 2 momentin mukaan sopimus, jonka sosiaalihuollon viranomaisen on vahvistanut huolto- ja tapaamisoikeuslain 8 §:n mukaisesti, pannaan täytäntöön uuden täytäntöönpanolain mukaisessa järjestyksessä niin kuin tuomioistuimen antama lainvoimainen päätös. Vahvistetun sopimuksen täytäntöönpanokelpoisuutta koskeva säännös on myös huolto- ja tapaamisoikeuslain 8 §:n 2 momentissa, mutta selvyden vuoksi asiasta todettaisiin myös täytäntöönpanolaissa. Sosiaalihuollon viranomaisen vahvistama sopimus

voi, kuten tuomioistuimen päätöskin, koskea lapsen huoltoa ja asumista sekä lapsen tapaamisoikeutta.

Nykyisen täytäntöönpanolain 8 §:ssä on säännös, jonka nojalla ulosotonhaltija voi antaa niin sanottua virka-apua lapsen luovuttamiseksi huoltajalleen. Laillinen huoltaja voi pyytää ulosotonhaltijan apua saadakseen lapsen huostaansa, jos lapsi on jonkun muun hoidossa kuin sen, jolla huoltajana, tapaamisoikeuden nojalla tai muulla laillisella perusteella on oikeus pitää lasta luonaan. Täytäntöönpanon perusteena ei tällöin ole virka-apuasian asianosaisten välisessä aikaisemmassa oikeudenkäynnissä annettu tuomioistuimen päätös lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta, vaan huoltaja perustaa vaatimuksensa hänelle lapsen laillisena huoltajana kuuluvaan oikeuteen määrätä lapsesta ja tämän olinpaikasta.

Täytäntöönpanolain nykyinen 8 § korvasi aikanaan lapsen huoltoa koskevana erityissäännöksenä ulosottolain 7 luvun 14 §:n virka-apua koskeneen säännöksen. Viimeksi mainittu säännös on puolestaan kumottu 1 päivästä joulukuuta 1993 lukien. Hallinnan tai rikkoutuneen olosuhteen palauttamisesta päättää nykyisin oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n 2 kohdan ja 7 §:n nojalla käräjäoikeus.

Pykälän 3 momentti korvaa nykyisen lain 8 §:n 1 momentin. Uusi säännös vastaa lapsen lailliselle huoltajalle luovuttamisen osalta voimassa olevaa säännöstä muutoin paitsi, että asiasta päättäminen siirtyy käräjäoikeudelle. Lapsen luovuttaminen tulee ehdotuksen mukaan käräjäoikeudessa vireille hakemuksen perusteella. Asia käsitellään noudattaen lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annettuja säännöksiä. Lapsen luovuttamista ei kuitenkaan voida ehdotuksen 4 §:n 2 momentin nojalla hakea suoraan ulosottomieheltä.

Puheena olevan 3 momentin mukaan lain säännöksiä noudatetaan myös tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa, jos lapsi on vastaavalla tavalla jonkun muun henkilön hoidossa. Nykyisessä laissa ei ole vastaavaa säännöstä. Vanhempi, jota lapsella päätöksen tai sopimuksen nojalla on oikeus tavata, voi hakea tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa, vaikka mainittu muu henkilö ei olisikaan osapuolena tapaamisoikeutta koskevassa päätöksessä tai sopimuksessa.

Ehdotetun säännöksen nojalla vanhempi —

riippumatta siitä onko hän lapsen (yhteis)huoltaja tai ei — voi hakea tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa, vaikka (toinen) huoltaja olisi antanut lapsen pysyvästi jonkun muun henkilön hoitoon. Tämä henkilö voidaan hakemuksesta sakon uhalla velvoittaa sallimaan tapaamiset. Tavallisesti sakon uhkaa vaadittaneen kuitenkin asetettavaksi huoltajalle, jonka luona lapsen tulisi asua. Huoltajan on tällöin huolehdittava siitä, että lasta hoitava henkilö sallii tapaamiset. Epäselvässä asiassa täytäntöönpanoa koskeva hakemus voidaan kohdistaa sekä huoltajaan että henkilöön, jonka hoidossa lapsi on.

Lastensuojelulain (683/83) nojalla huostaanotetun lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona tai laitoshuoltona taikka muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Sosiaalilautakunta tai laitoksen johtaja päättävät lapsen ja tämän vanhempien välisestä yhteydenpidosta ja sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta tavata vanhempiaan voidaan rajoittaa. Koska sijaishuoltajalla on lastensuojelulain mukainen lailinen peruste pitää lasta luonaan, huostaanotetun lapsen luovuttamista huoltajalleen tai tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa ei voida hakea puheena olevan ehdotuksen 1 §:n 3 momentin nojalla.

Nykyisen täytäntöönpanolain 8 §:n 2 momentissa on säännös lapsen luovuttamista koskevan hakemuksen hylkäämisestä. Vastaava säännös hakemuksen hylkäämisestä on ehdotuksen 14 §:n 2 momentissa. Tapaamisoikeutta koskevan puheena olevan 1 §:n 3 momentin mukaisen hakemuksen hylkäämisestä on säännös 14 §:n 1 momentissa.

Nykyistä täytäntöönpanolakia sovelletaan joko sellaisenaan tai eräin poikkeuksin vieraassa valtiossa annetun lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoon Suomessa. Ehdotetun täytäntöönpanolain 1 §:n 4 momentissa viitataan lain 30 §:ään. Viimeksi mainitussa pykälässä ovat viittaussäännökset niihin lakeihin ja sopimuksiin, joissa säädetään täytäntöönpanolain soveltamisesta vieraassa valtiossa annetun päätöksen ja Suomessa lapsen palauttamisesta annetun määräyksen täytäntöönpanoon.

2 §. *Lapsen tahdon huomioon ottaminen.* Lapsen tahdon huomioon ottamista sekä lapsen kohdistuvan toimenpiteen suorittamista koskevat säännökset on ehdotuksessa sijoitettu lain alkuun yleisiin säännöksiin 2 ja 3 §:ksi. Tällä on haluttu korostaa lapsen etua ja täytäntöönpanon

yleisiä periaatteita koskevien säännösten tärkeyttä.

Ehdotuksen 2 §:ssä oleva säännös lapsen tahdon huomioonottamisesta vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 6 §:ää. Täytäntöönpanoon osallistuvien viranomaisten on täytäntöönpanon kaikissa vaiheissa otettava huomioon 12-vuotiaan ja riittävän kehittyneen alle 12-vuotiaan lapsen täytäntöönpanoa vastustava tahto.

Voimassa olevan lain osalta on esiintynyt epäselvyyttä siitä, koskeeko velvollisuus ottaa huomioon lapsen tahto myös ulosottomiestä. Ehdotuksen sanamuodolla tarkoitetaan sitä, että riittävästi kehittyneen lapsen tahto on otettava huomioon täytäntöönpanon kaikissa vaiheissa myös esimerkiksi konkreettisessa noutotilanteessa siitä riippumatta, toimiiko ulosottomies käräjäoikeuden täytäntöönpanomääräyksen nojalla vai onko kyseessä 4 §:n 2 momentissa tarkoitettu niin sanottu suora täytäntöönpano.

Nykyisen lain mukainen täytäntöönpano voi periaatteessa jatkua lapsen huollon päättymiseen saakka eli kunnes lapsi täyttää 18 vuotta tai sitä ennen menee avioliittoon (huolto- ja tapaamisoikeuslain 3 § 2 mom.). Oikeusministeriön vuosia 1977, 1986 ja 1987 koskevien tutkimusten mukaan täytäntöönpanon kohteena olleiden lasten ikä on tavallisesti ollut 3—6 vuotta ja vain erittäin harvoin täytäntöönpano on kohdistunut 15 vuotta täyttäneeseen lapseen.

3 §. *Lapsen suojaaminen täytäntöönpanon yhteydessä.* Pykälä vastaa asiallisesti nykyisen täytäntöönpanolain 9 §:ää. Kaikki lapseen kohdistuvat toimenpiteet on ehdotetun 3 §:n mukaan suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti ja lasta järkyttämättä ja ne on pykälän 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa siirrettävä myöhempään ajankohtaan.

Pykälässä on erityisesti lapsen noutamista koskevia säännöksiä, joita on noudatettava kaikissa noutamistilanteissa ja myös silloin, kun ulosottomies ehdotetun 15 §:n 1 momentin nojalla noutaa lapsen tai kun lapsi 18 §:n 3 momentin nojalla noudetaan tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa.

Myös ehdotuksen 24 §:n mukaisessa lapsen väliaikaisessa sijoittamisessa on noudatettava puheena olevan 3 §:n säännöksiä. Käräjäoikeus voi antaa sijoittamismääräyksen suoraan sosiaalihuollon viranomaiselle, joka voi tarvittaessa pyytää ulosottomieheltä virka-apua. Jos määräyksen täytäntöönpanoa pyydetään ulos-

ottomieheltä, hänen on toimittava yhteistyössä sosiaalihuollon viranomaisen kanssa. Ulosottomies tai poliisi voi kuitenkin päättää 24 §:n 2 momentissa tarkoitettusta erittäin kiireellisestä huostaanotosta, vaikka sosiaalihuollon viranomainen ei olisiakaan läsnä. Toimenpiteestä on kuitenkin aina pyrittävä etukäteen sopimaan sosiaalihuollon viranomaisten kanssa, joiden on heti huostaanoton jälkeen sijoitettava lapsi.

Oikeusministeriö on antanut noutamista koskevia ohjeita (Oikeusministeriön kirje 10.6.1991 n:o 1908/36/91 OM). Ohjeiden mukaan noutaminen voidaan suorittaa parhaiten hienovaraisesti ja lasta järkyttämättä, kun sosiaaliviranomaisen edustaja toimii aktiivisena ja ulosottoviranomainen vain avustaa toimituksessa. Noutamisesta tulee välttää julkisuutta, koska julkisuus voi järkyttää lasta. Ohjeiden mukainen menettely on sopusoinnussa ehdotetun 3 §:n kanssa.

4 §. *Täytäntöönpanon hakeminen.* Yleisperusteluissa mainitusta syystä (kohta 3.2.) päätöksen täytäntöönpanoa haettaisiin ulosotonhaltijan asemasta ensisijaisesti käräjäoikeudelta. Jos on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta lapsen huoltoa ja asumista koskevan päätöksen antamisesta, täytäntöönpanoa voitaisiin kuitenkin pyytää myös suoraan ulosottomieheltä.

Pykälän 1 momentissa on säännös käräjäoikeuden alueellisesta toimivallasta. Momentti vastaa pääosin voimassa olevan lain ulosotonhaltijan alueellista toimivaltaa koskevaa 2 §:ää. Viimeksi mainitun säännöksen nojalla täytäntöönpanoa saadaan kuitenkin hakea muualla kuin lapsen asuinpaikkakunnalla vain, jos lapsella ei ole tunnettua asuinpaikkaa. Koska tuomioistuimen alueellista toimivaltaa koskevia säännöksiä ei ole syytä tehdä tarpeettoman jäykiksi, lapsen tunnetun asuinpaikan tuomioistuin ei ehdotuksen mukaan enää olisi mainittu tavalla ensisijainen ja muut vaihtoehdot poissulkeva oikeuspaikka. Asian siirtämistä koskevilla ehdotuksen 5 §:n säännöksillä taatisiin, että täytäntöönpanohakemus voitaisiin käsitellä siinä käräjäoikeudessa, jossa käsittely on muihin tuomioistuihin verrattuna selvästi tarkoituksenmukaisempaa.

Täytäntöönpanoa haettaisiin ehdotuksen mukaan siltä käräjäoikeudelta, jonka tuomio-
piirissä lapsella tai hakijan vastapuolella on asuinpaikka tai missä jompi kumpi heistä oleskelee. Kaikilla mainituilla käräjäoikeuksilla olisi asiassa rinnakkainen toimivalta: jos useampi kuin yksi käräjäoikeus olisi toimivaltai-

nen, hakemus voitaisiin tehdä mille tahansa näistä käräjäoikeuksista. Käytännössä täytäntöönpanoa ehdotuksen mukaan haettaisiin kuitenkin ensisijaisesti lapsen asuinpaikan käräjäoikeudelta, koska lapsi ja hakijan vastapuoli asuvat ja oleskelevat tavallisesti yhdessä samalla paikkakunnalla.

Huolto- ja tapaamisoikeuslain 13 §:n 1 momentin (186/94) mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on pantava ensisijaisesti vireille sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsella on asuinpaikka. Aikaisemman lain mukaan asia oli pantava vireille lapsen kotipaikan tuomioistuimessa. Lainmuutoksen perusteluissa (HE 60/1993 vp) todetaan, että tarkoituksena on ollut myös selvittää kotipaikkaa koskevan säännöksen tulkintaa, koska nimitys "asuinpaikka" osoittaa, että kysymys on lapsen tosiasiallisesta asuinpaikasta. Huolto- ja tapaamisoikeuslaissa tarkoitettua lapsen tosiasiallista asuinpaikkaa voidaan pitää myös täytäntöönpanolain mukaisena asuinpaikkana. Koska 1 päivänä kesäkuuta 1994 voimaan tulleen kotikuntalain (201/94) mukainen kotikunta määräytyy tavallisesti tosiasiallisen asuinpaikan perusteella, on täytäntöönpanolaissa tarkoitettu asuinpaikka tavallisesti siinä kunnassa, joka on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta.

Aivan lyhytaikainen oleskelu jollain paikkakunnalla ei merkitse sitä, että lapsella tai hakijan vastapuolella on tuolla paikkakunnalla ehdotuksessa tarkoitettu oleskelupaikka. Lähtökohtaisesti voidaan edellyttää, että oleskelun paikkakunnalla tulee kestää ainakin niin pitkän ajan, että käräjäoikeus ehtii antaa täytäntöönpanoa koskevan hakemuksen ripeästi menettelämällä hakijan vastapuolelle tiedoksi.

Jollei hakija ole voinut selvittää, mikä ulosotonhaltija on toimivaltainen, hakemus voidaan nykyisen täytäntöönpanolain 2 §:n 2 momentin mukaan jättää Uudenmaan lääninhallitukselle. Lääninhallituksen tulee lain 12 §:n mukaisesti ryhtyä toimenpiteisiin lapsen ja hakijan vastapuolen oleskelupaikkakunnan selvittämiseksi. Säännöstä on hallituksen esityksessä (HE 96/1974 vp) perusteltu sillä, että tuomion täytäntöönpano voi vaikeutua siitä syystä, ettei hakija tiedä lapsen asuin- eikä oleskelupaikkaa. Varsinkin milloin hakija asuu ulkomailla, voi näiden seikkojen selvittäminen tuottaa hänelle vaikeuksia. Kansainvälisen täytäntöönpanon lisääntyessä tällaisten tapausten lukumäärän voitiin olettaa kasvavan. Jotta

täytäntöönpano ei vaikeutuisi, otettiin nykyiseen lakiin 2 §:n 2 momentin ja 12 §:n säännökset, joiden soveltaminen Uudenmaan lääninhallituksesta saatujen tietojen mukaan on kuitenkin ollut hyvin harvinaista.

Nykyisen lain perusteluissa mainituista syistä myös uuteen lakiin ehdotetaan otettavaksi vastaava säännös. Kun hakija ei ole voinut selvittää lapsen tai hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikkaa, täytäntöönpanoa voidaan lakiehdotuksen 4 §:n 1 momentin toisen virkkeen nojalla hakea siltä käräjäoikeudelta, jonka tuomioistuimissa hakija asuu tai, jos hän ei asu Suomessa, Helsingin käräjäoikeudelta. Käräjäoikeuden velvollisuudesta pyytää virka-apua lapsen ja hakijan vastapuolen olinpaikan selvittämiseksi sekä oikeudesta siirtää asia toiseen käräjäoikeuteen ehdotetaan säädettäväksi 5 §:n 2 momentissa.

Täytäntöönpanohakemukseen on ehdotuksen 10 §:n 1 momentin mukaan sisällytettävä tarpeellinen selvitys asianosaisten asuinpaikoista ja postiosoitteista sekä tuomioistuimen toimivallasta noudattaen soveltuvin osin hakemusasian 6 §:n ja 20 §:n 1 momentin sekä oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 1 momentin 5 kohdan ja 2 momentin säännöksiä. Jos hakija ei tiedä lapsen tai vastapuolen osoitetta, hänen on ilmoitettava, mitä hän on tehnyt osoitteen selvittämiseksi. Lapsen tai hakijan vastapuolen oleskelupaikasta riittänee tavallisesti hakijan ilmoitus, josta selvää osoite, mistä lapsen ja vastapuolen tavoittaa. Väestötietolain (507/93) 26 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen ja muun hallintoviranomaisen on viran puolesta hankittava väestötietojärjestelmästä asian käsittelyssä tarvittavat tiedot, jollei rekisteröity itse ilmoita toimittavansa tarpeellista selvitystä tai muunlaiseen menettelyyn ole erityistä syytä.

Oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 13 §:ssä on säännös, jonka mukaan tuomioistuin, jossa kante on pantu vireille, pysyy toimivaltaisena, vaikka toimivallan perustaneissa olosuhteissa tapahtuu muutoksia vireillepanon jälkeen. Ehdotuksen 10 §:n 1 momentin ja hakemusasian 20 §:n 1 momentin nojalla säännöstä noudetaan myös täytäntöönpanolaissa tarkoitettua hakemusta käsiteltäessä. Jos hakemus on jo alunperin tehty toimivaltaa vailla olevalle käräjäoikeudelle, asia on hakijan pyynnöstä ehdotuksen 5 §:n 1 momentin nojalla siirrettävä toiseen tuomioistuimeen.

Puheena olevan ehdotuksen 4 §:n 2 momen-

tin nojalla lapsen huoltoa ja asumista koskevan päätöksen täytäntöönpanoa voidaan yleisperusteluissa mainitusta syystä (kohta 3.2) hakea suoraan lapsen asuin- tai oleskelupaikkakunnan ulosottomieheltä, jos päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta. Säännöksen tarkoittaman määräajan kuluessa hakemus voidaan tehdä myös 1 momentissa mainitulle käräjäoikeudelle, joten ulosottomiehen toimivalta asiassa ei ole yksinomainen. Ehdotuksen 15 §:n nojalla ulosottomies voi siirtää hakemuksen käsittelyn käräjäoikeudelle.

Momenttia sovelletaan tuomioistuimen lapsen huoltoa ja asumista koskevan päätöksen tai väliaikaisen määräyksen taikka sosiaalihuollon viranomaisen vahvistaman huoltoa tai asumista koskevan sopimuksen täytäntöönpanoon. Suoraan ulosottomieheltä ei voitaisi hakea lapsen tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoa, eikä ulosottomies voisi ehdotuksen 1 §:n 3 momentin nojalla ilman käräjäoikeuden määräystä noutaa lasta luovuttaakseen tämän lailliselle huoltajalleen. Käräjäoikeus päättäisi esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen mukaan myös huolto- ja tapaamisoikeuslain 44 §:ssä tarkoitettua lapsen palauttamisesta annetun määräyksen täytäntöönpanosta. Vieraassa valtiossa lapsen huollosta annettu Suomessa täytäntöönpanokelpoinen päätös voi tulla myös suoraan ulosottomiehen täytäntöönpantavaksi, jos päätöksen antamisesta asianomaisessa valtiossa on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta.

Puheena olevan säännöksen tarkoittama kolmen kuukauden määräaika alkaa heti päätöksen antamisesta. Määräaikaa laskettaessa sovelletaan säädettyjen määräaikain laskemisesta annettua lakia (150/30). Jos täytäntöönpanoa on haettu määräajassa, ulosottomies voi määräajan päättymisen jälkeenkin suorittaa hakemukseen perustuvan täytäntöönpanotoimen ja noutaa lapsen.

Huolto- ja tapaamisoikeuslain 43 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen päätös lapsen huollosta ja asumisesta voidaan panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty. Puheena oleva määräaika kuluu päätöksen lainvoimaisuudesta riippumatta. Määräaika kuluisi, vaikka muutoksenhakutuomioistuin määräisi päätöksen täytäntöönpanon keskeytettäväksi. Vastaavasti muutoksenhakutuomioistuimen antaman päätöksen täytäntöönpa-

noa voitaisiin hakea suoraan ulosottomieheltä sanotun päätöksen antamisesta laskettavassa määräajassa.

Huolto- ja tapaamisoikeuslain 17 §:n 2 momentin mukaan väliaikais määräykseen, jonka tuomioistuim on antanut lapsen huollosta ja asumisesta, ei saa hakea muutosta. Ulosottomies voisi panna suoraan täytäntöön lapsen huoltoa ja asumista koskevan väliaikais määräyksen ennen kuin kolme kuukautta on kulu- nut määräyksen antamisesta. Sopimus, jonka sosiaalilautakunta on vahvistanut, on huolto- ja tapaamisoikeuslain 8 §:n 2 momentin mu- kaan voimassa ja voidaan panna täytäntöön niin kuin tuomioistuimen antama lainvoimai- nen päätös. Momentin mukainen määräaika laskettaisiin sosiaalilautakunnan vahvistamis- päätöksestä.

Täytäntöönpanohakemus on tehtävä lapsen asuin- tai oleskelupaikan ulosottomiehelle. Ulosottomiehen on ehdotuksen 15 §:n 1 mo- mentin mukaan noudettava lapsi, jolle päätös- tä noudateta vapaaehtoisesti. Tämän vuoksi ulosottomiehellä tulee olla tosiasiallinen mah- dollisuus tavoittaa lapsi ja toimivallan tulee määräytyä tämän mukaisesti. Jos lapsi oleske- lee muualla kuin asuinpaikallaan, sekä asuin- että oleskelupaikan ulosottomiesten toimivallat olisivat rinnakkaiset.

Lapsen noutaminen 15 §:n 1 momentin no- jalla edellyttää tavallisesti, että asianosaiselle annetaan ensin mahdollisuus päätöksen vapaa- ehtoiseen noudattamiseen. Ulosottomies voi ehdotuksen 29 §:n 1 momentin nojalla pyytää sosiaalilautakunnalta virka-apua, jotta se, jon- ka luona lapsi on, saataisiin vapaaehtoisesti noudattamaan päätöstä. Ulosottomies voi eh- dotuksen 4 §:n 2 momentin mukaisen määrä- ajan kuluessa tehdyn uuden hakemuksen joh- dosta noutaa lapsen myös toisen kerran, mutta tiheästi toistuva noutaminen voi olla lapsen edun vastaista. Ulosottomies voisi tällöin eh- dotuksen 15 §:n 2 momentin nojalla perustel- lusta syystä siirtää asian käräjäoikeuteen.

Ulosottolain 1 luvun 4 §:ää ehdotetaan sa- malla muutettavaksi niin, että ulosottomiehen tulee itse päättää lapsen huoltoa ja tapaamis- oikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanos- ta. Ulosottomies ei voisi määrätä avustavaa ulosottomiestä päättämään kysymyksessä ole- vasta täytäntöönpanosta. Ulosottolakiin lisät- täväksi ehdotettu säännös koskisi myös kärä- jäoikeuden täytäntöönpanoasiassa tekemään

päätökseen perustuvia ulosottomiehen täytän- töönpanotoimia.

Ehdotuksen 10 §:n 3 momentin ja ulosotto- lain 3 luvun 21 a §:n nojalla ulosottomies voisi siirtää lapsen huoltoa koskevan päätöksen täy- täntöönpanon toiselle ulosottomiehelle.

Lakiehdotuksen 4 §:n 3 momentin mukaan täytäntöönpanoa koskeva hakemus on tehtävä kirjallisesti. Hakemukseen on liitettävä päätös alkuperäisenä tai päätöksen antaneen viran- omaisen oikeaksi todistamana jäljennöksenä. Säännös vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 3 §:n 1 momenttia. Hyvään asiakaspalveluun kuuluu, että jäljennös saman tuomioistuimen arkistossa olevasta päätöksestä liitetään hake- musta asianosaiselle palauttamatta hakemus- asiakirjoihin. Ehdotuksen 24 §:n 2 momentin perusteluissa on katsottu, että tuossa lainkoh- dassa tarkoitettuun kiireelliseen toimipiteeseen voidaan ryhtyä päätöksen epävirallisenkin jäl- jennöksen perusteella, jos alkuperäisen päätök- sen tai viranomaisen oikeaksi todistaman jäl- jennöksen esittämiseen ei ole mahdollisuutta.

Puheena oleva 4 §:n 3 momentti koskee sekä käräjäoikeudelle että ulosottomiehelle tehtävää hakemusta. Ehdotuksessa ei oikeusturvasyistä ole pidetty mahdollisena, että hakemus voitai- siin tehdä suullisesti. Näin siitäkkin huolimatta, että täytäntöönpanosta päättäminen ehdote- taan siirrettäväksi ulosotonhaltijalta käräjäoi- keudelle ja ulosottomiehelle, joille on mahdol- lista eräissä tapauksissa tehdä myös suullinen hakemus hakemusasiain 6 §:n 3 momentin ja ulosottolain 3 luvun 21 §:n 2 momentin nojalla. Riittävästi yksilöity kirjallinen hakemus vähen- tää epäselvyyksien syntymisen todennäköisyyt- tä usein varsin riittäisissä täytäntöönpanoasioi- sa ja parantaa näin asianosaisten oikeusturvaa.

Jollei ehdotetussa täytäntöönpanolaissa toi- sin säädetä, täytäntöönpanoa koskevan asian käsittelyyn tuomioistuimessa sovelletaan 10 §:n 1 momentin mukaan mitä hakemusasiasta sää- detään. Näin ollen käräjäoikeudelle tehtävään hakemukseen sovelletaan myös hakemusasia- lain hakemusta koskevaa 6 §:ää; hakemuksessa olisi muun muassa ilmoitettava tuomioistuimen nimi, hakijan vaatimus ja sen tarpeellinen perustelu, asianosaisten nimet, ammatit ja asuinpaikat sekä hakijan tai hänen asiamiehen- sä puhelinnumero sekä postiosoite. Hake- musasiain 9 §:ssä on myös hakemuksen täy- dentämistä koskeva säännös. Tämän vuoksi uuteen lakiin ei ole tarpeen ottaa nykyisen

täytäntöönpanolain 3 §:n 2 momentin säännöistä hakemuksen täydentämisestä.

Ehdotuksen 10 §:n 3 momentin mukaan ulosottomiehen täytäntöönpanotoimista on soveltuvin osin voimassa, mitä täytäntöönpanosta on ulosottolaissa säädetty. Ulosottolaissa ei ole ulosottomiehelle tehtävän hakemuksen sisältöä koskevia tarkempia säännöksiä. Hakemuksessa on kuitenkin ilmoitettava menettelyn asianosaiset ja näiden osoitteet sekä millaista täytäntöönpanoa pyydetään. Hakemuksen sisältöä koskevat vaatimukset vastaavat näin pääosin hakemusasialain hakemukselle asettamia vaatimuksia. Hyvään ulosottokäytäntöön kuuluu, että hakijalle varataan tilaisuus määräajassa täydentää puutteellista hakemustaan.

5 §. *Asian siirtäminen.* Tavallisesti alueellista toimivaltaa vailla olevalle käräjäoikeudelle tehty hakemus jätetään tutkimatta. Jos tutkimatta jättämisestä valitetaan, valitusta käsittelevä hovioikeus voi oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 29 §:n nojalla siirtää asian oikeaan käräjäoikeuteen.

Ehdotuksen 5 §:n 1 momentin nojalla toimivaltaa vailla olevan käräjäoikeuden on hakijan pyynnöstä siirrettävä asia toimivaltaiseen tuomioistuimeen. Konkurssisäännön 1 c §:ssä on vastaava säännös. Viimeksi mainittua säännöstä koskevan hallituksen esityksen (HE 216/1993 vp) perusteluissa mainitulla tavalla hakemus tulisi vireille, vaikka se on jätetty toimivaltaa vailla olevaan käräjäoikeuteen, ja vireilläolo jatkuu siirtämisestä huolimatta. Siirtomahdollisuus voi nopeuttaa kiireellisenä pidettävän täytäntöönpanoasian käsittelyä ja helpottaa asioiden hoitamista.

Siirtämistä harkitsevan tuomioistuimen tulee edellisessä kappaleessa mainitun hallituksen esityksen perustelujen mukaisesti ottaa alustavasti kantaa siihen, mikä tuomioistuin on asiassa toimivaltainen, mutta kannanotto ei sitoi sitä tuomioistuinta, johon asia siirretään. Jos hakijan selvitys pyydetyistä täydennyksistä huolimatta jää niin puutteelliseksi, että tuomioistuin ei voi ottaa kantaa, mihin tuomioistuimeen asia tulee siirtää, hakemus on jätettävä tutkimatta. Jos tuomioistuin, jonne asia on siirretty, katsoo, että se ei ole toimivaltainen, hakemus on puheena olevan pykälän 3 momentin nojalla jätettävä tutkimatta.

Täytäntöönpanoa koskeva hakemus voidaan ehdotuksen 4 §:n 1 momentin nojalla tehdä lapsen taikka hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikan tuomioistuimelle sekä eräin

edellytyksin myös hakijan asuinpaikan käräjäoikeudelle tai Helsingin käräjäoikeudelle. Tämän vuoksi hakemus voi tulla vireille sellaisessa toimivaltaisessa käräjäoikeudessa, jossa sen käsittely on selvästi epätarkoituksenmukaisempaa kuin jossain toisessa käräjäoikeudessa. Jos esimerkiksi lapsi ja hakijan vastapuoli pian hakemuksen vireilletulon jälkeen ja jo ennen sovittelun toimittamista muuttaisivat pysyvästi toiselle paikkakunnalle, saattaisi asian käsittely uuden asuinpaikan käräjäoikeudessa olla tarkoituksenmukaisempaa. Puheena olevassa 5 §:n 1 momentissa ehdotetaankin säädettäväksi, että täytäntöönpanoasiaa käsittelevä käräjäoikeus voi siirtää asian toiseen toimivaltaiseen tuomioistuimeen, jos asian käsitteleminen viimeksi mainitussa tuomioistuimessa on selvästi tarkoituksenmukaisempaa. Nykyisessä täytäntöönpanolaissa ei ole vastaavaa siirtosäännöstä.

Siirtäminen olisi käräjäoikeuden harkinnassa. Käräjäoikeuden tulee harkinnassaan kiinnittää huomiota asianosaisten toivomuksiin erityisesti näiden ollessa yksimielisiä siirtämisestä. Kun hakemus on asianmukaisesti jätetty toimivaltaiselle käräjäoikeudelle, edellyttää asian siirtäminen vastoin asianosaisten ja erityisesti hakijan tahtoa, että siirtämisestä saatavat edut ovat selvästi aiheutuvia haittoja suuremmat. Tämän vuoksi puheena olevassa säännöksessä on siirtämisen edellytykseksi edellä mainitulla tavalla asetettu, että käsitellyn toisessa käräjäoikeudessa tulee olla selvästi tarkoituksenmukaisempaa kuin siinä tuomioistuimessa, jossa asia on jo vireillä. Jos esimerkiksi täytäntöönpanoasian käsittely on jo loppuvaiheessa, siirtäminen olisi lähes aina epätarkoituksenmukaista.

Täytäntöönpanohakemus saadaan ehdotuksen 4 §:n 1 momentin nojalla tehdä hakijan asuinpaikan käräjäoikeudelle tai, jollei hakijalla ole asuinpaikkaa Suomessa, Helsingin käräjäoikeudelle, jos lapsen taikka hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikkaa ei ole voitu selvittää. Puheena olevaan 5 §:n 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi nykyisen täytäntöönpanolain 12 §:ää vastaava säännös, jonka mukaan käräjäoikeuden tulee tällöin ryhtyä toimenpiteisiin lapsen ja hakijan vastapuolen olinpaikan selville saamiseksi. Ehdotuksen 29 §:n nojalla käräjäoikeus voi tällöin saada poliisilta virka-apua. Jos myös muu kuin hakemusta käsittelevä käräjäoikeus todetaan toimivaltaiseksi eli saadaan selville lapsen taikka hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikka, täytän-

töönpanoasia voidaan siirtää pykälän 1 momentin nojalla toiseen toimivaltaiseen tuomioistuimeen. Tällöinkin edellytetään, että asian käsitteleminen viimeksi mainitussa tuomioistuimessa on selvästi tarkoituksenmukaisempaa. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla asian siirtäminen tuomioistuimesta toiseen on tuskin tarkoituksenmukaista.

Pykälän 2 momentissa tarkoitettua kärjäoikeuden, jolle hakemus on tehty, tulee ryhtyä täytäntöönpanolain mukaisiin toimenpiteisiin, kunnes asia on siirretty. Kärjäoikeus voi esimerkiksi ehdotuksen 24 §:n 1 momentin nojalla päättää lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta. Hakemuksen tiedoksianto hakijan vastapuolelle voidaan hakemusasialain 11 §:n ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 9 ja 10 §:n nojalla toimittaa kuuluttamalla virallisessa lehdesä. Tämän jälkeen täytäntöönpanoasia voidaan ratkaista kärjäoikeuden päätöksellä kansliassa, jos hakijan vastapuoli ei ole vastannut hakemukseen. Asian ratkaiseminen edellyttää kuitenkin, että asiassa ei ole toimitettava sovittelua. Jos lapsen taikka hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikasta ei ole tietoa, sovittelun järjestäminen on mahdotonta. Tällöin hakemuksen käsittelyä ei voida jatkaa ennen asuin- tai oleskelupaikan selvillesaamista.

Yhdenmukaisesti oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 22 c §:n 1 momentin ja konkurssisäännön 23 §:n kanssa puheena olevan täytäntöönpanolain 5 §:n 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että siirtävän kärjäoikeuden asiaan liittyvät päätökset ja toimenpiteet ovat voimassa, kunnes se kärjäoikeus, johon asia on siirretty, toisin määrää. Jos asiassa on esimerkiksi määrätty sovittelija, jatkaa hän työtään siirtävän tuomioistuimen antaman määräyksen perusteella, jos määräystä ei peruuteta. Myös maksuttoman oikeudenkäynnin myöntämistä koskeva päätös pysyisi voimassa.

Täytäntöönpanoasia voidaan puheena olevan 3 momentin mukaan siirtää takaisin vain, jos uudet erityiset syyt sitä vaativat. Jos 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettu kärjäoikeus, johon asia on siirretty toimivaltaa vailla olevasta kärjäoikeudesta, katsoo, että se ei ole asiassa toimivaltainen, sen on jätettävä asia tutkimatta. Asiaa ei viimeksi mainitussa tapauksessa voida siirtää takaisin eikä myöskään uuteen tuomioistuimeen.

Siirtävän kärjäoikeuden on aina heti ilmoitettava siirtopäätöksestä asianosaisille. Siirtämisestä on ilmoitettava heti myös vastaanotta-

valle tuomioistuimelle ja sille on lähetettävä kiireellisesti asiaan liittyvät asiakirjat. Siirtämisestä tulee jo etukäteen neuvotella vastaanottavan tuomioistuimen kanssa.

Ehdotuksen 4 §:n 2 momentin nojalla täytännönpanoa voidaan hakea suoraan ulosottomieheltä. Ulosottomies voi ehdotuksen 15 §:n 2 momentin perusteella siirtää asian kärjäoikeudelle. Ulosottolain 3 luvun 21 a §:n nojalla ulosottomies voi siirtää asian toiselle ulosottomiehelle. Viimeksi mainittua säännöstä noudatetaan ehdotuksen 10 §:n 3 momentin mukaan soveltuvin osin myös täytäntöönpanolain mukaisessa täytäntöönpanossa.

Ehdotuksen 27 §:n mukaan kärjäoikeuden ja ulosottomiehen asian siirtämistä koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta.

2 luku. Sovittelu

6 §. *Sovittelijan määrääminen.* Pykälän 1 momentti vastaa pääosin nykyisen täytäntöönpanolain 4 §:n 1 momenttia. Säännöksen sanamuotoa ehdotetaan kuitenkin muutettavaksi niin, että kärjäoikeuden on hakemuksen saavuttua annettava sovittelijan tehtäväksi järjestää sovittelu. Nykyisen täytäntöönpanolain 4 §:n 1 momentin mukaan ulosotonhaltijan on annettava sovittelijalle vastaava tehtävä ”ennen asian ratkaisemista”. Sanamuodon muutoksella on pyritty siihen, että sovittelija määrätään menettelyn jouduttamiseksi mahdollisimman pian hakemuksen saavuttua.

Sovittelijan tehtävä voidaan säännöksen mukaan antaa jo ennen kuin hakijan vastapuolta on kuultu, jos tällainen menettely katsotaan tarkoituksenmukaiseksi. Hakijan vastapuolen tulisi kuitenkin saada kärjäoikeudelta edes epävirallinen tieto hakemuksesta ja sovittelijan määräämisestä ennen kuin sovittelija ottaa häneen yhteyttä. Jos sovittelun toimittaminen asiassa näyttää todennäköiseltä, voitaisiin jäljennös hakemuksesta lähettää heti tiedoksi sovittelijalle, vaikka varsinainen sovittelumääräys annettaisiin vasta sen jälkeen, kun hakijan vastapuolelle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi.

Kärjäoikeuden tulisi ennen sovittelijan määräämistä tarvittaessa olla yhteydessä myös sovittelijaan. Näin saataisiin tietää sovittelijan mahdollisista esteellisyydestä ja työtilanteesta. Tavallisesti riittää, että sovittelijaksi määrätään yksi henkilö. Puheena oleva 6 §:n 1 momentin

säännös ei kuitenkaan estä, että poikkeuksellisesti tilanteessa määrätään toinenkin sovittelija. Jos näin menetellään, kärjäoikeuden tulee tavallisesti ehdotuksen 7 §:n 4 momentin perusteella antaa sovittelijoille tehtävän suorittamisesta koskevia tarkempia ohjeita esimerkiksi sovittelijoiden keskinäisestä vastuunjaosta.

Kärjäoikeus voi antaa sovittelutehtävän henkilölle, jonka sosiaalihuollon viranomainen on ehdotuksen 9 §:n nojalla nimennyt. Kun täytäntöönpanolain mukainen sovittelu muutuisi kunnalle sosiaalihuoltolain mukaan kuuluvaksi tehtäväksi, on perusteltua, että sosiaalihuollon viranomaisen nimeää sovittelutehtäviä hoitavat henkilöt ja että sovittelu annetaan ensisijaisesti näin nimettyjen henkilöiden järjestettäväksi.

Nykyisen lain mukaan ulosotonhaltija voi antaa sovittelutehtävän sosiaalilautakunnan määräämän henkilön lisäksi myös muulle sopivaksi katsomalleen henkilölle. Ehdotuksen 6 §:n 1 momentin mukaan myös kärjäoikeus voi perustellusta syystä määrätä sovittelijaksi muun sopivan henkilön. Perusteltu syy voi olla esimerkiksi asianosaisten sovittelijan henkilöstä esittämä yhteinen toivomus tai kunnan nimeämän sovittelijan esteellisyys taikka muu näihin rinnastettava seikka.

Kärjäoikeuden sovittelijaksi määräämän muun kuin kunnan nimeämän henkilön on oltava tehtävänsä sopiva: hänen on esimerkiksi oltava sillä tavalla puolueeton, että tehtävän suorittaminen on mahdollista. Sovittelijalla on oltava tehtävän edellyttämä pätevyys eli riittävät tiedot ja taidot, vaikka hänen ei välttämättä tarvitsekaan olla ehdotuksen 9 §:ssä tarkoitettulla tavalla kasvatus- ja perheneuvontatyöhön tai lastensuojeluun perehtynyt. Sovittelijan on oltava selvillä täytäntöönpanoon liittyvän sovittelun tavoitteista ja sovittelijan salassapitovelvollisuudesta. Määräyksen antaminen edellyttää lisäksi sovittelijaksi ehdotetun suostumusta. Kärjäoikeus voi vapauttaa sovittelijan tehtävästä siihen sopimattomaksi osoittautuneen henkilön.

Pykälän 2 momentti, jonka nojalla sovittelu eräissä tapauksissa voidaan jättää toimittamatta, vastaa 1 kohtaa lukuunottamatta eräin vähäisin muutoksin nykyisen täytäntöönpanolain 4 §:n 3 momenttia. Sovittelun toimittaminen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa on ehdotuksen mukaan edelleen täytäntöönpanossa noudatettava pääsääntö.

Momentin 1 kohdan mukaan sovittelua ei ole määrättävä toimitettavaksi, jos täytäntöönpanavana olevan päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta, ellei sovittelun järjestämiseen ole erityistä syytä. Koska täytäntöönpanavana tällöin on suhteellisen tuore lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätös, jonka antamisen yhteydessä useimmissa tapauksissa on hankittu huolto- ja tapaamisoikeuslain 16 §:n mukainen sosiaalilautakunnan selvitys, sovittelun järjestämistä ei ehdotuksessa ole pidetty välttämättömänä. Säännöstä noudatetaan sekä huoltoa että tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa.

Edellisessä kappaleessa tarkoitettua päätöksen täytäntöönpanoa ilman sovittelua voidaan perustella myös sillä, että ulosottomiehen, joka on määrätty noutamaan lapsi, tulee kärjäoikeuden täytäntöönpanomääräyksen jälkeenkin yhteistyössä sosiaalihuollon viranomaisten kanssa pyrkiä siihen, että päätöstä noudatetaan vapaaehtoisesti. Ulosottomies voi ehdotuksen 29 §:n nojalla saada täytäntöönpanossa virkapuuta sosiaalihuollon viranomaiselta ja noutamisessa on aina sosiaalihuollon viranomaisen edustajan oltava läsnä. Päätöksen antamista koskevan ajankohdan määrittämisestä on käsitelty edellä 4 §:n 2 momentin perustelujen yhteydessä.

Sovittelu voidaan kuitenkin määrätä toimitettavaksi erityisestä syystä, vaikka päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta. Erityinen syy voi olla esimerkiksi sellainen hakijan vastapuolen ilmoittama olosuhteiden muutos, joka voi tehdä täytäntöönpanon selvästi lapsen edun vastaiseksi ja näin ehdotuksen 14 §:n 1 momentin nojalla estää päätöksen täytäntöönpanon. Koska täytäntöönpanavana on kuitenkin suhteellisen tuore päätös, olosuhteiden muuttumista koskevan väitteen tulee kärjäoikeudenkin käsityksen mukaan olla varsin uskottava, ennen kuin väite voisi johtaa sovittelun järjestämiseen ja täytäntöönpanon lykkääntymiseen.

Säännös liittyy myös ehdotuksen 4 §:n 2 momenttiin ja 15 §:ään. Jos huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa haetaan suoraan ulosottomieheltä 4 §:n 2 momentin mukaisessa määräajassa, joka vastaa puheena olevan säännöksen määräaikaa, ulosottomies noutaa lapsen ilman sovittelun järjestämistä. Jos asiassa ulosottomiehen käsityksen mukaan erityisestä syystä olisi järjestettävä sovittelu, hänen on

siirrettävä asia käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Tällöinkin käräjäoikeus harkitsee itsenäisesti, määrätäkö sovittelu toimitettavaksi.

Ehdotuksen 6 §:n 2 momentin 2 kohta poikkeaa nykyisestä säännöksestä niin, että lapsen huoltoa koskevan päätöksen lisäksi myös lapsen tapaamisoikeutta koskeva päätös voidaan lapsen edun niin vaatiessa painavista syistä panna heti täytäntöön määräämättä sovittelua toimitettavaksi.

Ehdotusta valmisteltaessa on lähinnä ollut esillä tilanne, jossa lasta huostassaan pitävä vanhempi lapsen edusta piittaamatta pyrkii estämään lapsen ja toisen vanhemman pitempiaikaisen tapaamisen vuosiloman aikana ja tiedossa olevien seikkojen perusteella voidaan arvioida lapsen itse voimakkaasti haluavan tapaamista. Sovittelun toimittaminen saattaisi tällöin johtaa siihen, että päätös täytäntöönpanoasiassa voidaan tehdä vasta sen jälkeen, kun luonapidon ajankohta on jo ohitse ja ajankohdan siirtäminen esimerkiksi lomasuunnitelmien vuoksi ehdotuksen 13 §:n nojalla olisi vanhemman ja lapsen kannalta vaikeaa.

Sovittelua toimittamatta täytäntöönpantavaksi voisi mainitussa tilanteessa tulla esimerkiksi saman käräjäoikeuden suhteellisen tuore pitempiaikaista luonapitoa koskeva päätös, joka perustuu sosiaalilautakunnan tekemään selvitykseen. Tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpano ilman sovittelua olisi kuitenkin edelleen hyvin poikkeuksellista. Normaalien viikonloputapaamisten toteuttamiseen täytäntöönpano ilman aikaisempaa sovittelua ei pääsääntöisesti soveltuisi.

Ehdotuksen 18 §:n 3 momentin nojalla lapsi voidaan poikkeuksellisesti määrätä noudettavaksi myös tapaamisoikeuden täytäntöönpanemiseksi. Jos tapaamisoikeus painavista syistä päätetään panna täytäntöön ilman sovittelun toimittamista, saattaa myös olla perusteita noutomääräyksen antamiselle.

Sellaisilla painavilla syillä, jotka vaativat lapsen huoltoa koskevan päätöksen välitöntä täytäntöönpanoa ilman sovittelua, tarkoitetaan nykyistä lakia koskevan hallituksen esityksen (HE 224/1982 vp) mukaan lähinnä tilanteita, joissa sovittelun toimittaminen aiheuttaisi täytäntöönpanossa sellaisia viivytyksiä, että lapsen fyysinen tai psyykinen terveys viivästyksen johdosta joutuisi vaaraan. Välitön huolto koskevan päätöksen täytäntöönpano tulee mainitun ehdotuksen mukaan kysymykseen ennen muuta silloin, kun asiassa voitaisiin ryhtyä

myös lastensuojelulain nojalla kiireellisiin lastensuojelutoimenpiteisiin.

Ehdotuksen 6 §:n 2 momentin 3 kohta vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 4 §:n 3 momenttia. Sovittelua ei ole määrättävä toimitettavaksi, jos aikaisemman sovittelun perusteella on ilmeistä, että sovittelu jää tuloksettomaksi. Jos esimerkiksi tuloksettomaksi jääneen sovittelun toimittamisen jälkeen on asetettu uhkasakko, jäisi uusi sovittelu todennäköisesti tuloksettomaksi haettaessa pian asettamispäätöksen jälkeen uhkasakon tuomitsemista maksettavaksi. Tällöin on tuskin oletettavissa, että asianosaisten asenteet olisivat jo toimitetun sovittelun jälkeen sillä tavoin muuttuneet, että uuden sovittelun toimeenpano saattaisi johtaa tulokseen.

Selvää on, että sovittelijaa ei ole tarpeen määrätä, jos hakemus täytäntöönpanon edellytysten puuttuessa heti hylätään.

7 §. Sovittelun tarkoitus ja sovittelun toimittaminen. Nykyisen täytäntöönpanolain 4 §:n 2 momentin mukaan sovittelun tarkoituksena on saada se, jonka huostassa lapsi on, vapaaehtoisesti täyttämään, mitä päätöksessä on määrätty. Sovittelun tarkoituksesta ehdotetaan otettavaksi säännös uuden täytäntöönpanolain 7 §:n 1 momenttiin. Sen mukaan sovittelun tarkoituksena on saada asianosaiset noudattamaan päätöstä. Sanamuodolla pyritään korostamaan molempien asianosaisten vastuuta lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevien ristiriitojen ratkaisemisessa.

Säännöksessä on sovittelun lähtökohdaksi asetettu huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätös. Jos asianosaiset kuitenkin tuntuvat pääsevän yksimielisyyteen muulta pohjalta, voi sovittelija säännöksen estämättä käytännössä antaa apuaan myös tällaisessa tilanteessa.

Pykälän 2 ja 3 momentti koskevat sovittelun toimittamista. Niitä vastaava säännös on nykyisen täytäntöönpanoasetuksen 4 §:ssä. Sovittelun merkityksen korostamiseksi sovittelun toimittamista koskeva säännös ehdotetaan otettavaksi lakiin.

Sovittelijan tulee pykälän 2 momentin mukaan ottaa heti käräjäoikeuden määräyksen saatuaan henkilökohtaisesti yhteys asianosaisiin. On tärkeää, että sovittelu käynnistyy välittömästi ja koko sovittelulle varattu aika voidaan käyttää tehokkaasti hyväksi. Henkilökohtaisella yhteydenotolla tarkoitetaan, että sovittelija tapaa asianosaiset ja keskustelee näiden kanssa asiasta.

Puheena olevassa momentissa ehdotetaan lisäksi säädettäväksi, että sovittelijan on pyrittävä järjestämään asianosaisten kesken yhteinen neuvottelu. Sovittelijan tulisi kutsua molemmat asianosaiset ensimmäiseen neuvotteluun yhdessä, jos se suinkin on mahdollista. Tämä tarjoaisi tasapuoliset lähtökohdat sovittelun käynnistymiselle ja antaisi paremmat edellytykset arvioida sopuratkaisuun pääsyn mahdollisuuksia. Yhteisneuvottelu voisi myös nopeuttaa sovittelumenettelyä.

Pykälän 3 momentin mukaan sovittelijan tulee keskustella henkilökohtaisesti lapsen kanssa, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista. Keskustelussa on pyrittävä selvittämään lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin huolto- ja tapaamisoikeuslain 11 §:ssä säädetään. Mainitun lainkohdan 2 momentin mukaan lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitystaso sekä siten, että siitä ei aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa välisille suhteille.

Lapsen kuulemisen olisi tapahduttava siten, ettei kumpikaan lapsen vanhemmista ole läsnä, jotta lapsen todellinen tahto tulisi riittävän luotettavasti esille.

Sovittelijoiden käytäntö lapsen kuulemisessa on oikeusministeriön aiemmin tekemän tutkimuksen mukaan ollut suhteellisen yhtenäinen. Sovittelijat ovat lähes aina kuulleet 7 vuotta täyttäneitä lasta ja suhteellisen usein myös 4–6 vuotiaita lapsia. Noudatettu käytäntö on ehdotuksen puheena olevan 7 §:n 3 momentin mukainen.

Pykälän 4 momentin mukaan käräjäoikeus voi antaa sovittelijalle tehtävän suorittamisesta tarkempia ohjeita. Ohjeiden antamisen tarve voi johtua esimerkiksi asiassa jo aikaisemmin toimitetusta sovittelusta tai hakijan vastapuolen esittämistä näkökohdista. Joka tapauksessa on suositeltavaa, että käräjäoikeus tarvittaessa yksilöidysti ilmoittaa, mitä tietoja se odottaa sovittelusta saavansa.

Ehdotuksen 28 §:n mukaan kustannukset sovittelijan tehtävän suorittamisesta maksetaan valtion varoista ja ne jäävät valtion vahingoksi.

8 §. *Sovittelijan kertomus ja salassapitovelvollisuus.* Pykälän 1 ja 2 momentin säännökset määrääjässä laadittavasta sovittelijan kertomuksesta ja kertomuksen sisällöstä vastaavat asiallisesti nykyisen täytäntöönpanolain 4 a §:n 1 ja 2 momenttia.

Sovittelu-aika on käytännössä ollut eräissä

tapauksissa yli neljä viikkoa huolimatta siitä, että sovittelun enimmäisaikaa vuoden 1983 lainmuutoksella pidennettiin kahdesta viikosta neljään viikkoon ja että määräaika vain pakottavasta syystä voi olla tätä pitempi. Tavallisesti ulosotonhaltija on tällöin pyynnöstä perustelusta syystä esimerkiksi sovittelijan loman vuoksi pidentänyt sovittelu-aikaa. Neljänkin viikon sovittelu-aika on monesti ollut tarpeellinen. Huomattavan usein sovittelija on käytännössä kuitenkin ryhtynyt toimenpiteisiin vasta noin kahden viikon kuluttua toimeksiannon saapumisesta, mitä voidaan pitää liian pitkänä ajanjaksona. Käräjäoikeuden ei tulisikaan kaavamaisesti määrätä sovittelu-aikaa neljäksi viikoksi. Myös käräjäoikeus voi sovittelijan pyynnöstä pidentää sovittelu-aikaa. Tällöinkin sovittelun kokonaismääräaika voi vain pakottavasta syystä olla yli neljä viikkoa.

Jos sovittelu onnistuu ja täytäntöönpantavana ollutta päätöstä noudatetaan vapaaehtoisesti, täytäntöönpano tavallisesti raukeaa. Näin esimerkiksi silloin, kun lapsi on jo sovittelun aikana luovutettu huoltajalleen. Kuitenkin esimerkiksi tapaamisoikeuden täytäntöönpano, josta asianosaiset ovat sopineet, voi tapahtua vasta myöhemmin ja jatkua tulevaisuudessa. Hakija voi tällöin vastapuolen aikaisemman käyttäytymisen perusteella katsoa, että hakeutumisen ei tulisi antaa raueta. Vaikka vastapuoli ilmoittaa tulevaisuudessa noudattavansa päätöstä vapaaehtoisesti, hakija voi vaatia esimerkiksi uhkasakon asettamista. Sovittelijan tulisi tarvittaessa pyrkiä liittämään kertomukseensa asianosaisten ilmoitus päätöksen vapaaehtoisesta noudattamisesta ja täytäntöönpanosta luopumisesta. Tällöin käräjäoikeus ei epäselvässä tilanteessa enää sovittelijan kertomuksen saavuttua joudu erikseen tiedustelemaan täytäntöönpanon jatkamista hakijalta. Jos asianosaiset ovat tehneet huollosta ja tapaamisoikeudesta uuden sopimuksen, joka korvaa täytäntöönpantavana olevan päätöksen, tulisi myös sopimus liittää kertomukseen, koska aikaisemman päätöksen täytäntöönpano tällöin tavallisesti raukeaa.

Ehdotuksen 31 §:n mukaan tarkemmat säännökset lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella. Nykyisen täytäntöönpanoasetuksen 13 §:n nojalla oikeusministeriö on vahvistanut sovittelijalle kertomuksen laatimista varten annettavan lomakkeen kaavan. Vastaava valtuutussäännös tulisi myös uuteen asetukseen. Sovittelussa hankitut tiedot olisi kirjattava niin,

että ne välittyvät käräjäoikeudelle mahdollisimman täsmällisesti. Sovittelulomakkeen kaavan mukaiset kysymykset ja vastauksille valmiiksi painetussa lomakkeessa varattu tila eivät saa rajoittaa asian ratkaisemisen kannalta tarpeellisten tietojen ottamista sovittelijan kertomukseen.

Pykälän 3 momentin säännös sovittelijan kertomuksen täydentämisestä on uusi. Säännös vastaa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun asetuksen (556/94) 1 §:n 3 momenttia. Vaikka täytäntöönpanoasia on käsiteltävä kiireellisenä, sovittelijan kertomuksen täydentäminen voi joskus olla välttämätöntä. Jos puutteellisuus käy ilmi heti kertomuksen saavuttua, käräjäoikeus voi heti kansliassa päättää täydentämisestä. Täydentämisestä voidaan kuitenkin päättää vielä täytäntöönpanoasian istunkäsittelyssä, jos kertomuksen puutteellisuus selviää vasta tällöin tai istunnossa tulee esiin uusia seikkoja. Määräajan, jossa kertomuksen täydentämisen tulee tapahtua, on 1 momentin säännös huomioon ottaen oltava mahdollisimman lyhyt. Jos istunnossa kuultavana olevan sovittelijan on esimerkiksi keskusteltava jonkun muun paikalla olevan henkilön kanssa tällä olevien salassapidettävien tietojen ottamisesta sovittelijan kertomukseen, määräaika voidaan asettaa niin, että asian käsittelyä voidaan jatkaa heti samana päivänä.

Pykälän 4 momentissa on sovittelijan salassapitovelvollisuutta ja sovittelijan kertomukseen otettavaa salassapidettävää tietoa koskeva säännös, jonka mukaan sovittelijan salassapitovelvollisuudesta on voimassa mitä sosiaalihuoltolaissa säädetään. Säännöksellä on merkitystä erityisesti muiden kuin kunnan nimeämien sovittelijoiden osalta, koska sosiaalihuoltolain 56—58 §:n tietojensaantioikeutta sekä salassapito- ja tietojenantovelvollisuutta koskevia säännöksiä sovelletaan täytäntöönpanolaissa tarkoitettuun kunnan nimeämään sovittelijaan, jos hän on kunnan sosiaalihuollon työntekijä. Myös muuhun kunnan nimeämään sovittelijaan sovelletaan sosiaalihuoltolain 57 §:n salassapitovelvollisuutta koskevaa säännöstä. Jos käräjäoikeus määrää ehdotuksen 6 §:n 1 momentin mukaisesti sovittelijaksi muun kuin kunnan nimeämän henkilön, olisi tällä ehdotetun täytäntöönpanolain 8 §:n 3 momentin mukaan vastaava salassapitovelvollisuus. Tämä on tärkeää asianosaisten oikeusturvan ja myös sovittelijan oman aseman kannalta.

Sovittelijan kertomukseen voidaan kuitenkin salassapitovelvollisuuden estämättä tietyn edellytyksin puheena olevan 8 §:n 4 momentin nojalla ottaa myös sellaista tietoa, joka sosiaalihuoltolain 57 §:n 1 momentin mukaan on pidettävä salassa. Näin voidaan ehdotuksen mukaan menetellä, jos lapsen edun kannalta on välttämätöntä, että tuomioistuimien täytäntöönpanoasiaa ratkaistessaan tietää mainitun salassa pidettävän seikan.

Säännös vastaa huolto- ja tapaamisoikeuslain 16 §:n 3 momenttia, joka koskee tuomioistuimen sosiaalilautakunnalta hankkimaa selvitystä lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa. Viimeksi mainitun lainkohdan perusteluissa (HE 60/1993 vp) on todettu, että tarkoituksena ei ole ollut muuttaa nykyistä käytäntöä, jonka mukaan selvitys pääasiallisesti perustetaan niihin myönteisiin seikkoihin, joilla on merkitystä asiaa ratkaistaessa. ”Pyrkimyksenä on ainoastaan varmistaa se, että tuomioistuin saa tiedon myös ratkaisun kannalta olennaisista kielteisistä seikoista, esimerkiksi vakavan perheväkivallan esiintymisestä, ja voi siten perustaa ratkaisunsa oikeaan tietoon.”

Myös lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta päätettäessä olisi tärkeää, että tuomioistuin saa tiedon lapsen edun kannalta välttämättömistä muutoin salassa pidettävistä seikoista. Erityisesti silloin, kun huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tekemisestä on kulunut suhteellisen pitkä aika eikä tuota päätöstä tehtäessä ole voitu ottaa huomioon uudempiä lapsen edun kannalta välttämättömiä tietoja, tiedon ottaminen sovittelijan kertomukseen voi olla perusteltua.

Momentissa ehdotetaan lisäksi säädettäväksi, että tieto, joka on otettu sovittelijan kertomukseen puheena olevan säännöksen nojalla, on pidettävä salassa. Vastaava säännös on esimerkiksi rikosrekisterilain (770/93) 3 ja 11 §:ssä.

Ehdotettu säännös merkitsee poikkeusta oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 9 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan oikeudenkäyntiasiakirjoihin ja muuhun oikeudenkäyntiaineistoon sovelletaan, mitä yleisten asiakirjojen julkisuudesta on säädetty. Oikeudenkäyntiaineistoon sisällytetty sovittelijan kertomus ei olisi siihen otetun salassa pidettävän tiedon osalta yleisjulkinen silloinkaan, kun kertomus on esitetty tuomioistuimelle tai muulle viranomaisel-

le. Tuomioistuimen ei tarvitse erikseen päättää, että kertomus mainituilta osin on pidettävä salassa, vaan salassapidettävyys seuraa suoraan puheena olevasta pykälästä.

Sovittelijan kertomukseen sisältyvä salassa pidettävä tieto voidaan luovuttaa kysymyksessä olevan asian asianosaiselle, jotta tämä voisi valvoa oikeuksiaan asian käsittelyssä. Samoin kertomuksen kokonaisuudessaan tulee olla kaikkien niiden tuomioistuinten ja viranomaisten saatavissa, jotka osallistuvat saman päätöksen täytäntöönpanoon. Sanottuja viranomaisia ovat ainakin muutoksenhakutuomioistuin sekä myöhemmin samaan huolto- ja tapaamisoi-
keuspäätökseen perustuvasta täytäntöönpanosta päättävä tuomioistuin. Myös ulosottomies ja käräjäoikeudelle lausunnon antava viranomainen voisivat saada tiedon sovittelijan kertomukseen sisältyvästä salassa pidettävästä seikasta. Virkamies ja julkisyhteisön työntekijä olisivat velvollisia pitämään tiedon salassa ja velvollisuuden rikkomisesta rangaistaisiin rikoslain 40 luvun 5 §:n (578/95) nojalla virkasalaisuuden rikkomisesta tai tuottamuksellisesta virkasalaisuuden rikkomisesta. Yksityinen asianosainen olisi velvollinen pitämään tiedon salassa yleisten asiakirjojen julkisuudesta annetun lain 19 a §:n (601/82) mukaisesti.

Rangaistus sosiaalihuoltolain 57 §:ssä säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomittaisiin sanotun lain 58 §:ssä olevan viittaussäännöksen nojalla salassapitorikoksesta tai rikkomuksesta rikoslain 38 luvun 1 ja 2 §:n (578/95) mukaisesti, jollei teko edellä mainitulla tavalla olisi rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n nojalla. Myös yleisten asiakirjain julkisuudesta annetun lain 19 a §:ssä säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomittaisiin rangaistus sanotun lain 27 §:n nojalla rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaisesti.

Oikeusministeriössä on valmistunut ehdotus viranomaisten asiakirjojen julkisuutta ja salassapitoa koskevan lainsäädännön uudistamisesta (Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta sekä siihen liittyviksi laeiksi, Helsinki 1994). Koska sosiaalihuollon salassapitovelvollisuudesta ja sen rikkomisesta sanotun ehdotuksen mukaan säädettäisiin viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta annetussa laissa, sosiaalihuoltolain 57 § kumottaisiin ja lain 58 §:ää muutettaisiin niin, että se sisältäisi vain tietojenantovelvollisuuden rikkomista koskevan säännöksen. Viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta

annetun lain mukaan salassapitovelvollisuuden rikkomisesta rangaistaisiin edellä mainitulla tavalla rikoslain 38 luvun 1 ja 2 §:n sekä 40 luvun 5 §:n nojalla.

Ehdotuksen 12 §:n 2 momenttiin sisältyy säännös, jonka nojalla käräjäoikeudessa todistajana kuultava henkilö voisi ilmaista salassapidettävän tiedon, joka on puheena olevan 8 §:n 3 momentin säännöksen nojalla otettu sovittelijan kertomukseen. Sanottuun pykälään ehdotetaan myös asian suullisen käsittelyn ja oikeudenkäyntiaineiston julkisuutta koskevaa poikkeussäännöstä.

9 §. *Sovittelijan nimeäminen.* Nykyisen täytäntöönpanolain 15 a §:ssä on sovittelijan määräämistä koskeva säännös. Ehdotuksen 9 § eroaa eräiltä osin voimassa olevasta säännöksestä, joka esimerkiksi sovittelijan toimikauden osalta on perustunut 1 päivästä joulukuuta 1988 lukien kumottuihin avioliittolain asumerosovittelua koskeviin säännöksiin. Viimeksi mainitut säännökset on korvattu perheasioiden sovittelua koskevilla avioliittolain 20—23 a §:n säännöksillä.

Pykälän mukaan sosiaalihuollon viranomaisen tulee nimetä riittävä määrä henkilöitä hoitamaan 6—8 §:ssä tarkoitettuja sovittelutehtäviä kunnassa. Ehdotuksessa käytetty ilmaisu ”tulee nimetä” ei asiallisesti eroa nykyisessä laissa käytetystä ilmaisusta ”tulee määrätä”. Ehdotuksessa on myös voimassa olevan lain säännös sovittelijoiden lukumäärästä — ”kaksi tai useampia” — korvattu ilmaisulla ”riittävä määrä”. Varsinaista asiallista eroa säännöksillä ei olisi, sillä sovittelun toimittaminen lain mukaisessa määräajassa edellyttää vähintään kahden sovittelijan nimeämistä jo pelkästään lomi-
en tai muiden vastaavien seikkojen vuoksi. Riittävä määrä sovittelijoita lain tarkoittamassa mielessä olisi nimetty silloin, kun sovittelija heti käräjäoikeuden määräyksen saatuaan pystyy aloittamaan sovittelun ja toimittamaan sen loppuun asetetun määräajan kuluessa.

Ehdotuksen mukaan sovittelijan ei enää tarvitse olla nimeämisen suorittavassa kunnassa asuva henkilö. Hän voi asua toisenkin kunnan alueella. Tämä helpottaa nimeämistä ja kuntien yhteistoimintaa.

Sovittelijat on nykyisen lain mukaan määrätty enintään neljäksi kalenterivuodeksi kerrallaan. Ehdotuksessa toimikauden pituutta ei ole rajattu ja kunnan sosiaalihuollon työntekijä voisi hoitaa sovittelijan tehtävää pysyvästi virkaansa kuuluvana. Jos tehtävään nimetään

muu henkilö kuin kunnan virkamies, sovittelijan toimikausi voidaan päättää nimeämisen yhteydessä; sovittelijaa voitaisiin nimetä määräajaksi tai toistaiseksi.

Täytäntöönpanolaissa tarkoitettua sovittelu-toiminnan järjestäminen on esitykseen sisältyvän sosiaalihuoltolain muuttamista koskevan ehdotuksen mukaan kunnalle viimeksi mainitun lain nojalla kuuluva tehtävä. Näin ollen sovittelijan tehtävään nimettäneen tavallisesti kunnan sosiaalihuollon työntekijä.

Puheena olevan pykälän toisen virkkeen mukaan sovittelijaksi voidaan nimetä vain kasvatus- ja perheneuvontatyöhön tai lastensuojelutyöhön perehtynyt henkilö. Sovittelijan pätevyysvaatimus on pääosin samanlainen kuin nykyisen täytäntöönpanolain 15 a §:n edellyttämä pätevyys. Vastaava säännös on myös perheasioiden sovittelijaa koskevassa avioliittolain 23 §:ssä.

Sosiaalihuoltolain 5 §:n 2 momentin mukaan kunta voi huolehtia sosiaalihuollon järjestämisestä siten kuin sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain 4 §:ssä säädetään. Mainitun säännöksen mukaan palveluja voidaan hankkia myös muulta julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta kuten esimerkiksi kirkon piirissä toimivilta perheneuvontakeskuksilta. Jos palveluja hankitaan yksityiseltä palvelujen tuottajalta, kunnan on varmistauduttava siitä, että palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta.

Pykälän kolmas virke vastaa asiallisesti nykyisen täytäntöönpanolain 15 a §:ää. Sosiaalihuollon viranomaisen on ilmoitettava sovittelijan nimeämisestä ja nimeämisen peruuttamisesta viipymättä asianomaiselle käräjäoikeudelle. Sosiaalihuollon viranomaisen ja sovittelijan on viipymättä ilmoitettava käräjäoikeudelle sovittelijalle tulleesta esteestä.

3 luku. Asian käsittely

10 §. *Noudatettavat säännökset.* Pykälän 1 momentin mukaan täytäntöönpanoa koskevan asian käsittelyyn tuomioistuimessa sovelletaan mitä hakemusasialain 6 §:ssä säädetään, jollei täytäntöönpanolaissa ole tästä poikkeavia säännöksiä.

Täytäntöönpanoasia on hakemusasialain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu hakemuksesta käsiteltäväksi otettava hakemusasia ja siihen

sovellettaisiin esimerkiksi maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain (87/73) ja käräjäoikeuslain (581/93) hakemusasialain 6 §:ssä säädettyjä. Hakemusasialain ohella käräjäoikeudessa ja muutoksenhakutuomioistuimessa sovelletaan ehdotuksen mukaan myös muihin lakeihin sisältyviä hakemusasialain 6 §:ssä säädettyjä.

Hakemusasialain 3 §:n nojalla täytäntöönpanohakemus käsitellään käräjäoikeuden kansliassa tai istunnossa. Jos asiassa on kuultava todistajaa tai muuta henkilöä henkilökohtaisesti, täytäntöönpanohakemus on käsiteltävä käräjäoikeuden istunnossa.

Käräjäoikeuden kokoukseen puheena olevassa ehdotuksen 10 §:n 2 momentissa on hakemusasialain 4 ja 5 §:stä poikkeava säännös: täytäntöönpanoasiaa käsittelevä käräjäoikeus on sekä kansliassa että istunnossa päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja eli asia käsitellään yleisperustelujen kohdassa 3.2. mainitusta syystä aina yhden tuomarin kokouksessa.

Ehdotuksen 4 §:n mukaan täytäntöönpanohakemus on tehtävä kirjallisesti ja hakemukseen on liitettävä täytäntöönpanotavalla oleva päätös. Tämän lisäksi hakemuksesta on voimassa, mitä hakemusasialain 6 §:ssä on säädetty hakemuksesta. Täytäntöönpanoasian vierekkäisyyttä, käsitellyä kansliassa ja hakemuksen täydentämistä koskevat hakemusasialain 7—9 §:n säännökset. Täytäntöönpanoasia voidaan hakemusasialain 10 §:n perusteella siirtää kansliasta istuntoon ja asiassa voidaan hakemusasialain 20 §:n nojalla järjestää oikeudenkäymiskaaren 5 ja 6 luvun mukainen valmistelu ja pääkäsittely.

Käräjäoikeuden on hakemusasialain 11 §:n mukaisesti varattava hakijan vastapuolelle tilaisuus tulla kuulluksi. Käräjäoikeus voi kuitenkin esimerkiksi esityksen 24 §:n nojalla päättää väliaikaisista turvaamistoimista vastapuolta kuulematta. Täytäntöönpanolain mukainen sovittelemalla ei korvaa hakijan vastapuolen kuulemistä.

Hakemuksen käsittelyn ensivaiheessa kuuleminen voi tapahtua niin, että hakijan vastapuolelle heti hakemuksen saavuttua varataan tilaisuus antaa hakemuksen tiedoksisaamisesta laskettavassa lyhyessä määräajassa (esimerkiksi 5—7 päivää) kirjallinen lausuma (vastaus). Hakemusasialain mukaan käräjäoikeuden tulee tavallisesti antaa kehoitus kirjallisen lausuman antamiseen ja täytäntöönpanohakemus liittei-

neen tiedoksi hakijan vastapuolelle. Tiedoksiantomenettely muuttuu huomattavasti, sillä voimassa olevan lain aikana noudatetun käytännön mukaan ulosotonhaltijan välipäätöksen tiedoksiannosta on tavallisesti huolehtinut hakija. Vastapuolen lausuman sisältöä koskisivat hakemusasialain 20 §:n nojalla soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 5 luvun riita-asiassa annettavaa vastausta käsittelevät säännökset.

Jos asiassa on määrätty toimitettavaksi sovittelu ja jollei päätöstä sovittelusta huolimatta noudateta vapaaehtoisesti, kärjäoikeuden tulee sovittelun päättymisen jälkeen viipymättä kutsua asianosaiset suulliseen istuntokäsittelyyn — tavallisesti oikeudenkäymiskaaren 5 luvun mukaiseen valmistelutunttoon. Kärjäoikeus voi kuitenkin, jos katsoo sen aiheelliseksi, ennen istuntoa pyytää asianosaisilta vielä kirjallisen lausuman. Riitaista täytäntöönpanoa voidaan tuskin ratkaista kansliassa.

Myös hakemusasialain 12 §:n säännöksiä kehotuksen noudattamisen laiminlyönnistä sovellettaisiin täytäntöönpanoasian käsittelyssä. Asiaan osalliset voidaan hakemusasialain 13 §:n mukaisesti velvoittaa henkilökohtaisesti saapumaan asian istuntokäsittelyyn.

Täytäntöönpanoasia ratkaistaan hakemusasialain 15 §:n mukaisesti tekemällä päätös. Yksipuolinen tuomio ei olisi mahdollinen. Päätös on riitaisessa asiassa perusteltava. Ratkaisu annetaan hakemusasialain 16 §:n mukaisesti kansliassa tai istunnossa. Päätöksen antamisesta on ilmoitettava hakemusasialain 16 §:n 2 momentin mukaisesti, jos päätöstä ei julisteta istunnossa. Hakijan ei näin ollen enää nykyisen käytännön mukaisesti tarvitsisi antaa päätöstä tiedoksi vastapuolelle. Valitusaika alkaa kulua heti päätöksen antamisesta, vaikka asianosainen ei aina ilman omaa aktiivisuuttaan saakaan tietää päätöksen sisältöä. Ehdotuksen 20 §:n 3 momentin nojalla kärjäoikeuden on kuitenkin aina erikseen ilmoitettava sakon uhalla noudatettavaksi asetetusta velvoitteesta ja uhkasakon määrästä.

Ehdotuksen 25 §:ssä on säännös lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpanokelpoisuudesta. Hakija voi heti päätöksen antamisen jälkeen pyytää ulosottomieheltä esimerkiksi lapsen noutamista koskevan kärjäoikeuden päätöksen täytäntöönpanoa, jos kärjäoikeus ei ole erikseen rajoittanut päätöksen täytäntöönpanokelpoisuutta. Ehdotuksen 26 §:n nojalla kärjäoikeuden on hakijan pyynnöstä lähetettävä lapsen noutamista koskeva päätös

suoraan ulosottomiehelle täytäntöönpanoa varten. Ulosottomiehen on kuitenkin tavallisesti ennen lapsen noutamista annettava hakijan vastapuolelle vielä mahdollisuus velvoitteen vapaaehtoiseen noudattamiseen.

Täytäntöönpanoasian pöytäkirjaa ja päiväkirjaa, toimituskirjaa ja muutoksenhakua koskevat ehdotuksen mukaan hakemusasialain 17—19 §:n säännökset. Täytäntöönpanohakemuksen käsittelystä perittävistä mahdollisista maksuista säädettäisiin kuitenkin tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetussa laissa ja asetuksessa (701/93 ja 774/93).

Hakemusasialain 20 §:n nojalla täytäntöönpanoa koskevan hakemusasian käsittelyssä on soveltuvin osin noudatettava, mitä riita-asian käsittelystä alioikeudessa on voimassa. Asiassa voidaan järjestää esimerkiksi suullisen valmistelun istunto ja pääkäsittely noudattaen soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 5 ja 6 luvun säännöksiä. Oikeudenkäyntikulujen osalta noudatetaan soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun riita-asiaa koskevia säännöksiä.

Kärjäoikeuden päätökseen haetaan hakemusasialain 19 §:n nojalla muutosta oikeudenkäymiskaaren 25 luvun mukaisesti hovioikeudelta valittamalla. Ehdotetun täytäntöönpanolain 10 §:n mukaan kärjäoikeuteen määräjassa toimitettu muutoksenhakemus on heti lähetettävä hovioikeuteen ja hovioikeuden on heti päätettävä täytäntöönpanon keskeyttämisestä niin kuin 25 §:ssä säädetään. Viimeksi mainitussa pykälässä on puolestaan viittaus niihin ulosottolain säännöksiin, jotka koskevat ulosottovalituksen yhteydessä tapahtuvaa täytäntöönpanon keskeyttämistä.

Muutoksenhaun vaikutuksia täytäntöönpanoon käsitellään tarkemmin 25 §:n perustelujen yhteydessä. Ehdotuksen 27 §:ssä säädetään eräistä muutoksenhakukielloista.

Hakemusasiat on hakemusasialain 8 ja 16 §:n nojalla käsiteltävä loppuun mahdollisimman nopeasti. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanoasian luonteesta johtuu, että asia on kaikissa vaiheissaan ja kaikissa viranomaisissa käsiteltävä kiireellisesti. Tätä koskeva säännös ehdotetaan otettavaksi 10 §:n 2 momentin viimeiseen virkkeeseen. Esimerkiksi hovioikeusasetuksen (211/94) 14 §:n 1 momentin 5 kohta edellyttää, että asia on laissa säädetty kiireelliseksi ennen kuin se voidaan käsitellä vireilletulojärjestyksestä poiketen ennen muita asioita. Täytäntöönpanoasia ei saa

muuttua oikeudenkäynniksi, jossa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia tutkitaan uudelleen.

Täytäntöönpanoasian käsittely käräjäoikeuden kansliassa on järjestettävä niin, että käsittelyaika täytäntöönpanon kiireellisyydestä johtuen on mahdollisimman lyhyt. Käsittelyn tulee jatkua heti, kun hakijan vastapuolen vastine tai sovittelijan kertomus ovat saapuneet tuomioistuimelle.

Maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain 1 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla täytäntöönpanoa koskevassa hakemusasiassa voidaan myöntää maksuton oikeudenkäynti. Saman lain 10 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan asiassa ei voitaisi määrätä avustajaa, ellei siihen ole erityisen painavia syitä. Tällaisten syiden olemassaolo riittäisessä lapsen etua koskevassa täytäntöönpanoasiassa saattaa olla hyvin mahdollista.

Käräjäoikeuslain 17 §:n nojalla laamanni voisi tietyin edellytyksin määrätä notaarin käsittelemään täytäntöönpanoa koskevia hakemusasioita. Täytäntöönpanoasioiden erityinen luonne ja riittäisyys huomioon ottaen olisi kuitenkin yleensä asianmukaista, että vakinaiset tuomarit käsittelevät ne.

Pykälän 3 momentin mukaan ulosottomiehen täytäntöönpanotoimista on soveltuvin osin voimassa mitä tuomion tai päätöksen täytäntöönpanosta sekä kuluista ja muutoksenhausta on ulosottolaissa säädetty, jollei täytäntöönpanolaissa toisin säädetä.

Säännös vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 15 §:ää. Koska lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta päättäminen ehdotuksessa siirretään ulosotonhaltijalta käräjäoikeudelle, säännöstä ei enää sovelleta ulosotonhaltijan täytäntöönpanotoimiin. Ulosottolain 7 luvun virka-apua koskeva 14 § on kumottu 1 päivästä joulukuuta 1993 lukien ja tämän vuoksi ehdotuksessa ei enää viitata ulosottolain virka-apua koskevaan säännökseen. Hallinnan ja rikkoutuneen olosuhteen palauttamisesta sekä turvaamistoimista päättää oikeudenkäymiskaaren 5 ja 7 luvun nojalla käräjäoikeus.

Täytäntöönpano tapahtuu tavallisesti hakijan pyynnöstä. Ulosottomies suorittaa ehdotuksen mukaan täytäntöönpanotoimia joko käräjäoikeuden täytäntöönpanoasiassa antaman päätöksen tai määräyksen nojalla taikka suoraan ulosottomiehelle tehdyn hakemuksen perusteella ehdotuksen 4 §:n 2 momentin ja 15 §:n

mukaisesti. Molemmissa tapauksissa ulosottomiehen tulee täytäntöönpanossa noudattaa ensisijaisesti täytäntöönpanolain säännöksiä. Tämän kanssa ei ole ristiriidassa myöskään ulosottolain 3 luvun 1 §:n 2 momentin säännös, jonka mukaan lapsen huoltoa tai luovuttamista huoltajalleen taikka tapaamisoikeutta koskevan tuomion täytäntöönpanossa noudatetaan, mikäli erikseen ei ole toisin säädetty, soveltuvin osin ulosottolain säännöksiä.

Täytäntöönpanolaissa ovat ulosottolakiin nähden ensisijaiset erityissäännökset esimerkiksi ulosottomiehen alueellisesta toimivallasta ja täytäntöönpanohakemuksesta (ehdotuksen 4 ja 5 §). Ulosottomies voi siirtää epäselvän täytäntöönpanoasian käräjäoikeuden käsiteltäväksi (ehdotuksen 17 §). Esityksessä HE 23/1994 vp ehdotettu ulosoton välioikeudenkäynti eli täytäntöönpanoriita ei täten tule kysymykseen, vaikka sanottu esitys myöhemmin toteutettaisiinkin.

Ehdotukseen sisältyvästä ulosottolain 1 luvun 4 §:n muuttamisesta seuraa, että ulosottomies ei voi määrätä avustavaa ulosottomiestä päättämään lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta täytäntöönpanosta. Ulosottomies voi kuitenkin ulosottolain 3 luvun 21 a §:n nojalla siirtää asian toiselle ulosottomiehelle.

Varsinaisten ulosottomiehelle suoritettavien ulosottokulujen osalta noudatetaan soveltuvin osin ulosottolain 8 luvun säännöksiä, joiden mukaan hakijan vastapuoli tavallisesti vastaa kulujen suorittamisesta ulosottomiehelle. Käräjäoikeus voi tarvittaessa ulosottolain 8 luvun 5 §:n mukaisesti määrätä ulosotettavien kulujen suuruuden. Valtiolle suoritettavia ulosottomaksuja koskee ulosottomaksuista annettu laki ja asetus (34 ja 35/95). Puheena olevista täytäntöönpanotehtävistä peritään hakijan vastapuolelta normaali asetuksenmukainen täytäntöönpanomaksu, joka tällä hetkellä on 1000 markkaa. Sanotussa laissa on annettu mahdollisuus asetusteitse säätää maksuvapautus asiaryhmitäin. Ainakaan toistaiseksi vapautusta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanon osalta ei ole säädetty.

Ulosottomiehen suorittamassa täytäntöönpanossa asianosaisilla ei ulosottolain mukaan yleensä ole oikeutta saada vastapuolelta korvausta omista oikeudenkäyntikuluistaan eli asianosaiskuluistaan. Oikeudenkäyntikuluja käräjäoikeuskäsittelyn osalta koskisivat soveltuvin osin edellä mainitulla tavalla oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännökset. Jos asianosaiselle

on myönnetty maksuton oikeudenkäynti täytäntöönpanon perusteena olevaa asiaa käsiteltäessä tai täytäntöönpanoasiassa, vapautuu hän täytäntöönpanokulujen suorittamisesta maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain 7 ja 9 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

Lasta koskeva täytäntöönpano ei edellytä ulosottolaissa säädetyn vakuuden asettamista, koska ulosottolaissa ei ole tähän velvoittavaa säännöstä.

Ulosottolain 3 luvun 14 ja 37 §:ssä on kuomotusta tai peruutetusta täytäntöönpanosta aiheutuneen vahingon korvaamista koskevia säännöksiä. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva tuomioistuimen päätös voidaan panna huolto- ja tapaamisoikeuslain 43 §:n 1 momentin nojalla heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty. Päätöksen nopea täytäntöönpano on tavallisesti myös lapsen edun mukaista ja täytäntöönpanoa suorittavien viranomaistenkin on huolehdittava lapsen edun toteutumisesta. Muutoksenhakutuomioistuin voi täytäntöönpanon hakijan vastapuolen pyynnöstä heti keskeyttää täytäntöönpanon tai antaa uuden väliaikais määräyksen. Edellisessä kappaleessa mainitulla tavalla täytäntöönpano ei edellytä vakuuden asettamista. Mainitut seikat huomioon ottaen täytäntöönpanon hakijan voitaneen vain aivan poikkeuksellisesti tilanteessa katsoa aiheuttaneen vastapuolelle korvattavaa vahinkoa. Virheellisestä täytäntöönpanosta aiheutuvasta virkamiehen ja valtion vahingonkorvausvelvollisuudesta säädetään vahingonkorvauslaissa (412/74).

Ulosottomiehen täytäntöönpanotoimiin haettaisiin muutosta ulosottolain mukaisesti. Nykyisin muutoksenhakua koskevat ulosottolain 9 ja 10 luku. Jos rauenneessa hallituksen esityksessä HE 23/1994 vp ehdotetut muutoksenhakua koskevat uudistukset myöhemmin toteutuvat, merkitsisi nyt puheena oleva täytäntöönpanolain viittaussäännös ulosottolakiin sitä, että muutosta ulosottomiehen toimiin myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevilla asioilla haettaisiin käräjäoikeudesta. Valituksia käsitteleviä käräjäoikeuksia olisi yhteensä 19. Käräjäoikeuksien tuomiopiireistä säädettäisiin asetuksella. Muutosta haettaisiin siltä käräjäoikeudelta, jonka tuomiopiirin alueella täytäntöönpanotoimi on suoritettu.

Muutoksenhaku ulosottomiehen toimiin tulee lähinnä kysymykseen tapauksissa, joissa täytäntöönpanoa on pyydetty suoraan ulosot-

tomieheltä. Ehdotuksen 27 §:ssä kielletään kuitenkin valittamasta eräistä ulosottomiehen päätöksistä ja täytäntöönpanotoimista.

Ulosottomies voi poikkeuksellisesti myös käräjäoikeuden täytäntöönpanopäätöksen perusteella suorittaa sellaisen täytäntöönpanotoimen, johon voidaan hakea erikseen muutosta. Jos käräjäoikeus on esimerkiksi määrännyt lapsen noudettavaksi ja ulosottomies ryhtyy täytäntöönpanoon vastoin 12-vuotiaan lapsen vasta täytäntöönpanovaiheessa ilmitullutta selvää tahtoa, voidaan ulosottomiehen toimeen hakea muutosta. Ulosottomiehen täytäntöönpanotoimesta tehty valitus ei ulosottolain mukaan kuitenkaan tavallisesti keskeytä täytäntöönpanoa. Jos ulosottomies on esimerkiksi joutunut lapsen ja täytäntöönpano näin on saatettu loppuun, muutoksenhakemuksen käsittely raukeaa. Hakijan vastapuoli joutuu tällöin panemaan vireille uuden lapsen huoltoa koskevan asian saadakseen lapsen takaisin itselleen.

Ellei valitusmahdollisuutta enää ole, asianosainen voi kannella ulosottomiehen virkatoimesta ylemmälle viranomaiselle.

11 §. *Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa.* Pykälä vastaisi nykyisen täytäntöönpanolain 11 §:n 1 momenttiin sisältyvää säännöstä. Lapsen mielipiteen selvittämisen ja mielipiteen huomioon ottamisen tärkeyden vuoksi lakiin ehdotetaan otettavaksi erillinen säännös lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa. Riittävän kehittyneen lapsen kuuleminen täytäntöönpanoasian käsittelyn yhteydessä on lapsen oikeuksien kannalta olennaisen tärkeää. Tavallisesti lasta kuitenkin kuulis sovitteija ehdotuksen 7 § 3 momentin nojalla.

Lapsen kuulemisessa noudatetaan soveltuvien osin huolto- ja tapaamisoikeuslain 11 §:n ja 15 §:n 2 momentin säännöksiä. Täytäntöönpanoasioiden siirtäminen ulosotonhaltijalta käräjäoikeudelle helpottaa lapsen kuulemisen järjestämistä. Viimeksi mainitun lainkohdan mukaan lasta voidaan kuitenkin kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa vain, jos kuuleminen on painavista syistä välttämätöntä asian ratkaisemisen kannalta. Kuuleminen voisi tapahtua vain, jos lapsi tähän suostuu ja on ilmeistä, että kuulemisesta ei saata aiheutua lapselle haittaa. Esimerkiksi lapsen tiheästi toistuva kuuleminen sosiaalilautakunnan, sovitteijan ja tuomioistuimen toimesta sekä huollosta ja tapaamisoikeudesta että niiden täytän-

töönpanosta päätettäessä voi muodostua lapsen kannalta haitalliseksi.

12 §. *Muu selvitys.* Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimien voi kutsua sovittelijan istuntoon kuultavaksi. Tämä olisi suositeltavaa aina, kun asiassa järjestetään sovittelun jälkeen suullinen käsittely. Näin tuomioistuimien voi saada suoraan sovittelijalta tietoja sovittelun yhteydessä ilmenneistä seikoista. Tämä lisäisi tuomioistuimen käytössä olevaa asiantuntemusta ja ehkä myös edistäisi sovintoa ja päätöksen vapaaehtoista noudattamista. Jos sovittelija perustellusta syystä katsoo, että kuulemiseen ei ole aihetta tai mahdollisuutta, hänen tulee ilmoittaa asiasta kärjäoikeudelle. Sovittelijan tehtävästä aiheutuviin velvollisuuksiin voidaan kuitenkin katsoa kuuluvan, että sovittelija kutsusta saapuu tuomioistuimeen. Sovittelijalla on oikeus saada valtion varoista korvaus aiheutuneista kustannuksista ehdotuksen 28 § 1 momentin nojalla.

Sovittelija, jota täytäntöönpanoasiassa kuullaan kärjäoikeudessa, ei tällöin toimi sosiaalihuollon viranomaisen (sosiaalilautakunta) edustajana. Sosiaalilautakunta ei voi olla hakijana lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanoasiassa. Ehdotus vastaa näiltä osin nykyistä täytäntöönpanolakia. Lautakunta voi kuitenkin huolto- ja tapaamisoikeuslain 14 §:n 1 momentin nojalla panna vireille uuden lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ja näin vaikuttaa aikaisemman päätöksen täytäntöönpanoon.

Pykälän 2 momentin ensimmäinen virke vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 11 §:n 1 momentin ulosotonhaltijaa koskevaa säännöstä. Kärjäoikeus voi ehdotuksen mukaan tarpeen vaatiessa oma-aloitteisesti hankkia asiasta selvitystä ja kuulla todistajia.

Käytännössä asiantuntijoita ja muita henkilöitä on kuullut lähinnä sovittelija. Hänen puolestaan on tullut merkitä kuulemisen yhteydessä esiintulleet seikat sovittelukertomukseen. Kertomukseen on myös tullut liittää mahdolliset kirjalliset lausunnot, kirjeet ja todistukset. Ehdotuksen tarkoituksena ei ole muuttaa nykyistä käytäntöä.

Sovittelijan kertomuksen perusteella kärjäoikeus voi tarvittaessa harkita lisäselvityksen hankkimista ja todistajien kuulemista. Tällöin tulee kuitenkin ottaa huomioon lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen noudattamisen tarkeys ja täytäntöönpanoasian nopean käsittelyn vaatimus. Perusteellisten ja

paljon aikaa vievien tutkimusten suorittaminen sopii paremmin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian käsittelyn yhteyteen: asianosaisilla on täytäntöönpanosta riippumatta aina oikeus tehdä huolto- ja tapaamisoikeuslain 12 ja 14 §:n mukainen hakemus, jos asia ei jo ole vireillä tuomioistuimessa.

Puheena olevan momentin toisen virkkeen mukaan henkilö, jota kuullaan kärjäoikeudessa, voi ilmaista sellaisen tiedon, joka on säädetty tai määrätty pidettäväksi salassa, jos tieto on otettu sovittelijan kertomukseen ehdotetun 8 §:n 4 momentin nojalla.

Säännöksellä pyritään takaamaan, että kärjäoikeudessa suullisessa käsittelyssä voidaan tärkeän asian selville saamiseksi kuulla todistajana sovittelijalle salassa pidettävän tiedon ilmaissutta henkilöä. Todistajana kuultavan virkamiehen velvollisuuteen olla ilmaisematta salassa pidettävä tieto (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentti) ehdotetaan tehtäväksi vain tarkasti rajattu poikkeus: sovittelijan tulee ensin lapsen etu huomioon ottaen harkita, onko salassa pidettävän tiedon ilmaiseminen täytäntöönpanoasiassa välttämätöntä ja ottaa tieto kertomukseensa. Vasta tämän jälkeen tiedon sovittelijalle ilmaissut on suullisessa käsittelyssä velvollinen kertomaan asiasta.

Puheena olevassa 12 §:n 2 momentissa ehdotetaan lisäksi säädettäväksi, että suullinen käsittely on tarpeellisin osin toimitettava yleisön läsnäolematta ja oikeudenkäyntiaineisto pidettävä tarpeellisin osin salassa noudattaen soveltuvin osin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain säännöksiä, kun kärjäoikeudessa esitetään salassa pidettävän tiedon sisältävä sovittelijan kertomus tai kuultava ilmaisee salassa pidettävän tiedon. Säännös velvoittaa tuomioistuimen päättämään suljetusta käsittelystä, kun käsittelyssä esitetään salassa pidettävä asiakirja ja ilmaistaan tieto, josta on säädetty vaitiolovelvollisuus. Käsittely olisi suljettu vain tarpeellisilta osin eli kun istunnossa käsitellään salassa pidettävää tietoa. Sovittelijan kertomus olisi salassa pidettävän tiedon osalta ilman tuomioistuimen erillistä määräystäkin salainen jo ehdotuksen 8 §:n 4 momentin nojalla. Muu oikeudenkäyntiaineisto, josta salassa pidettävä tieto ilmenee, olisi kärjäoikeuden määrättävä salaiseksi oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaisesti.

Pykälän 3 momentin ensimmäinen virke vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 11 §:n 3 mo-

menttiin sisältyvää säännöstä. Käräjäoikeus voi määrätä, että lapsi on sosiaalihuollon viranomaisen osoittaman lääkärin tarkastettava. Nykyisen täytäntöönpanoasetuksen mukaan ulosotonhaltijan määräämän lääkärin tarkastuksen toimeenpanosta on huolehtinut lääninhallituksen sosiaali- ja terveysosasto. Ehdotuksen 28 §:ään otettaisiin nykyisen lain 14 §:ää vastaava säännös lääkärille tulevan korvauksen maksamisesta valtion varoista. Tarkemmat säännökset lääkärintarkastuksen toimeenpanosta tulisivat uuteen täytäntöönpanoasetukseen.

Momentin toinen virke on uusi. Senkin jälkeen, kun täytäntöönpanoasiat on siirretty käräjäoikeuteen, huoltaja tulee voida velvoittaa sakon uhalla huolehtimaan lapsen toimittamisesta lääkärintarkastukseen. Tämän vuoksi ehdotetaan, että lapsen lääkärintarkastusta koskevan määräyksen noudattamiseksi huoltajalle asetettavasta velvoituksesta on soveltuvin osin voimassa, mitä eräistä veri- ja muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annettussa laissa (702/75) säädetään. Lasta itseään koskevaa uhkasakkoa ei voida asettaa, vaikka lapsi olisi jo 15-vuotias. Tämän ikäinen lapsi voi niin halutessaan estää täytäntöönpanon kokonaan ilmoittamalla vastustavansa sitä.

Ehdotuksen 28 §:ssä on säännös asianosaisille lääkärintarkastuksen toimittamista varten ennakolta maksettavista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä niiden korvaamisesta valtion varoista.

13 §. *Tapaamisoikeutta koskevien ehtojen täsmittäminen.* Nykyisen lain mukaan ulosotonhaltija ei voi määrätessään lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta muuttaa täytäntöönpanotavana olevaa päätöstä (KKO 1978 II 42). Edes tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täsmittäminen taikka tapaamisen ja luonapidon ehtojen vähäinen muuttaminen ei kuulu ulosotonhaltijan toimivaltaan, vaikka käytännössä näin on joskus saatettu menetellä.

Lapsen huoltoa koskevan päätöksen osalta kieltö muuttaa päätöstä täytäntöönpanon yhteydessä näyttää välttämättömältä. Huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoon ei voida täytäntöönpanoa vaikeuttamatta ja täytäntöönpanon luonteen hämärtymättä sekoittaa täytäntöönpanoperusteen määräämiseen liittyviä seikkoja. Jos täytäntöönpanosta luopuminen olisi lapsen edun mukaista, voidaan lapsen

huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanohakemus ehdotuksen 14 §:n nojalla hyllätä.

Sen sijaan oikeus vähäisessä määrin muuttaa lapsen tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä täytäntöönpanon yhteydessä saattaisi käytännön tarpeet huomioon ottaen olla perusteltua. Asianosaiset eivät tällöin joutuisi erikseen hakemaan pieniä muutoksia tapaamisoikeutta koskevaan päätökseen. Asianosaisten oikeusturva ei vaarantuisi, koska tuomioistuin, joka lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaan päättää lapsen tapaamisoikeudesta, voisi täytäntöönpanon yhteydessä päättää tapaamisoikeuden vähäisestä muuttamisesta.

Edellisessä kappaleessa mainituista syistä ehdotetaan, että tuomioistuin voi päättäessään lapsen tapaamisoikeutta koskevan lainvoimaisen päätöksen täytäntöönpanosta pyynnöstä täsmentää tai vähäisessä määrin muuttaa tapaamisoikeutta koskevia ehtoja, jos tämä edistää tapaamisoikeuden toteuttamista ja on lapsen edun mukaista. Tuomioistuin ei voi ehdotetun säännöksen nojalla muuttaa tapaamisen ehtoja vähäistä enempää. Esimerkiksi tapaamis- ja luonapitoajan vähäistä suurempi pidentäminen tai lyhentäminen taikka tapaamisten järjesteleminen pysyvästi kokonaan uudelleen ei säännöksen nojalla olisi mahdollista. Lapsen huoltoa ja asumista koskevaa päätöstä ei voitaisi lainkaan muuttaa tai täsmentää puheena olevan säännöksen nojalla.

Ehdotuksen 13 §:n mukaan tuomioistuimen toimivalta päättää tapaamisoikeutta koskevien ehtojen muuttamisesta täytäntöönpanoasian yhteydessä on rajoitettu. Toimivallan laajuutta on säännöksessä kuvattu edellä mainituilla sanoilla "täsmentää tai vähäisessä määrin muuttaa". Tuomioistuimen toimintaa voidaan pitää myös eräänlaisena tapaamisehtojen rajoittuna "sovitteluna", mitä ilmaisua on käytetty Ruotsissa voimassa olevassa vastaavassa säännöksessä (kohta 2.3).

Täytäntöönpanotavana olevan tapaamisoikeutta koskevan päätöksen, jota 13 §:n nojalla täsmennetään, tulee olla lainvoimainen. Muutoin tapaamisoikeutta koskeva asia saattaisi olla yhtä aikaa vireillä muutoksenhakutuomioistuimessa ja täytäntöönpanosta päättävässä tuomioistuimessa. Tapaamisoikeudesta voitaisiin tällöin antaa keskenään ristiriitaisia päätöksiä.

Tuomioistuin voisi muuttaa tai täsmentää

aikaisempaa päätöstä vain asianosaisen täytäntöönpanoasian yhteydessä esittämästä pyynnöstä. Viran puolesta muutoksia aikaisempaan päätökseen ei voitaisi tehdä. Pyyntöön esittäneen vastapuolelle olisi varattava tilaisuus lausua asiasta ja tuomioistuimen päätökseen, jolla tapaamisoikeuden ehtoja on muutettu, voitaisiin hakea muutosta.

Tuomioistuimen päätös, jolla tapaamisoikeutta on 13 §:n nojalla täsmennetty, voi muuttaa tapaamisoikeuden sisältöä pysyvästi ja laajemmin kuin vain kysymyksessä olevassa täytäntöönpanoasiassa. Näin ollen myös aikaisemmin lainvoimaisella päätöksellä täytäntöönpanon yhteydessä muutettua tapaamisoikeutta voitaisiin myöhemmin muuttaa 13 §:n nojalla uudelleen. Kuitenkin eräissä jäljempänä tarkemmin käsiteltävissä tapauksissa tapaamisoikeuden vähäinen muuttaminen tai täsmentäminen voi olla myös tilapäistä.

Tuomioistuin voi ehdotuksen 19 §:n nojalla antaa täytäntöönpanoa turvaavia määräyksiä, jotka joskus voivat vaikuttaa tapaamisoikeuteen 13 §:ään verrattavissa olevalla tavalla. Nämä määräykset, joita voidaan antaa myös viran puolesta, koskisivat kuitenkin vain kysymyksessä olevaa täytäntöönpanoasiata.

Ehdotuksen mukaan tapaamisoikeuden ehtojen täsmentäminen voi perustua myös sellaisiin seikkoihin, jotka ovat olleet tiedossa jo ennen täytäntöönpanotavan olevan päätöksen antamista, mutta joihin perustuva päätöksen vähäisen muuttamisen tarve on käynyt ilmi vasta päätöksen täytäntöönpanon yhteydessä.

Tapaamisoikeutta koskevien ehtojen täsmentäminen edellyttää, että se edistää tapaamisoikeuden toteutumista. Säännöksen nojalla voidaan tämentää tai muuttaa esimerkiksi lapsen noutamista ja palauttamista koskevia tarkkoja menettelytapamääräyksiä. Muuttamisen syynä voi olla muun muassa vanhemman muuttunut työaika tai asuinpaikka. Jos aikaisemman tapaamisoikeuspäätöksen edellyttämä käytäntö on osoittautunut selvästi huonosti toimivaksi, voi myös tämä oikeuttaa muuttamaan tai täsmentämään päätöstä.

Myös siinä tapauksessa, että tapaamisen ja luonapidon ehdot ovat jääneet ristiriitoja aiheuttavalla tavalla epäselviksi, tuomioistuin voi tämentää ehtoja. Jos asianosaiset ovat sopineet vain siitä, että vanhemmalla on oikeus tavata ja pitää lasta luonaan, määrittelemättä lainkaan tarkemmin tapaamisen ja luonapidon ajankohtaa, ehtoja ei voida tämentää puheena

olevan säännöksen nojalla. Tarve tämentää tai muuttaa tapaamisen ehtoja voi johtua myös lapsen iästä. Kun lapsi kasvaa ja kehittyy, kaikki aikaisemmat tapaamiseen liittyvät ristiriitoja aiheuttavat järjestelyt eivät ehkä enää ole tarpeellisia.

Ehdotettua säännöstä voitaisiin soveltaa myös eräissä edellä mainituista poikkeavissa tilanteissa. Lapsen tapaamisoikeuden toteuttamiseksi on saatettu päättää, että lapsi on kesälomansa aikana heinäkuussa kaksi viikkoa toisen vanhemmansa luona. Vanhempi, jonka luona lapsi asuu, voi juuri ennen ajanjakson alkua ilmoittaa, että hän ei tule sallimaan luonapitoa. Jos lapsen luonapito kesäloman aikana tällöin estyy sen vuoksi, että täytäntöönpanotavan olevan päätöksen mukainen luonapitoajanjakso on jo kokonaan tai osittain kulunut umpeen ennen täytäntöönpanopäätöksen tekemistä, tuomioistuin voi puheena olevan säännöksen nojalla määrätä, että vanhemmalla on oikeus poikkeuksellisesti pitää lasta luonaan jonain myöhempänä ajanjaksona saman kesän aikana. Myös lyhyempiaikaisen tapaamisen ja luonapidon osalta tuomioistuin voisi antaa vastaavan määräyksen ja näin tilapäisesti muuttaa tapaamisoikeutta koskevia ehtoja.

Tapaamisoikeutta koskevien ehtojen täsmentäminen puheena olevan säännöksen nojalla edellyttää lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien yleisten periaatteiden mukaisesti, että tapaamisoikeuden edistäminen ehtoja muuttamalla on lapsen edun mukaista.

14 §. *Hakemuksen hylkääminen lapsen edun vuoksi.* Tätä pykälää vastaavat säännökset ovat nykyisin täytäntöönpanolain 7 ja 8 §:ssä.

Pykälän 1 momentin mukaan käräjäoikeuden on hylättävä täytäntöönpanohakemus, joka koskee ehdotuksen 1 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettua lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä ja sopimusta, jos täytäntöönpano olosuhteiden muuttumisen tai muun syyn vuoksi on selvästi lapsen edun vastaista. Koska 1 §:n 3 momenttiin perustuva lapsen tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskeva hakemus voidaan rinnastaa muuhun tapaamisoikeuden täytäntöönpanoon, ratkaistaisiin myös sanotun hakemuksen hylkääminen ehdotuksen puheena olevan 14 §:n 1 momentin säännöksen nojalla.

Nykyisen täytäntöönpanolain 7 §:n 1 momentin mukaan ulosotonhaltijan on hylättävä päätöksen täytäntöönpanoa koskeva hakemus, jos olosuhteet ovat muuttuneet päätöksen an-

tamisen jälkeen niin olennaisesti, että lapsen edun mukaista on saattaa huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia tuomioistuimen ratkaistavaksi. Nyt ehdotettu säännös ei aseta hakemuksen hylkäämisen edellytykseksi olosuhteiden olennaista muuttumista. Koska hylkääminen kuitenkin voi tulla kysymykseen vain siinä tapauksessa, että päätöksen täytäntöönpano on selvästi lapsen edun vastaista, olosuhteiden olennaista vähäisemmät muutokset eivät tavallisesti voi olla hakemuksen hylkäämiseen perusteena. Muussa tapauksessa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpano voi liiallisesti hidastua olosuhteiden muuttumista koskevien väitteiden vuoksi.

Täytäntöönpano voi puheena olevan säännöksen mukaan olla muustakin syystä kuin olosuhteiden muuttumisen vuoksi selvästi lapsen edun vastaista ja käräjäoikeuden on tällöinkin hylättävä täytäntöönpanohakemus.

Nykyisen lain perustelujen yhteydessä (HE 96/1974 vp) on seikkoina, jotka voivat johtaa hakemuksen hylkäämiseen, mainittu muun muassa pitkäkhön ajan kuluessa tapahtunut lapsen vieraantumisen huoltajasta tai tapaamista haluavasta vanhemmasta taikka huoltajan suhteen tapahtunut muutos, joka tekee hänen sopivuutensa huoltajaksi kysymyksen alaiseksi. Näissä tapauksissa tuomion täytäntöönpano voisi vahingoittaa lasta. Mainitut seikat voivat johtaa hakemuksen hylkäämiseen myös puheena olevan säännöksen nojalla.

Pykälän 2 momentti vastaa pääosin nykyisen täytäntöönpanolain 8 §:n 2 momenttia, jonka mukaan ulosotonhaltijan on eräissä tapauksissa hylättävä lapsen luovuttamista lailliselle huoltajalleen koskeva hakemus (niin sanottu virka-apu) ja osoitettava asianosaiset panemaan vireille tuomioistuimessa lapsen huoltoa koskeva asia. Täytäntöönpanolain soveltamisesta lapsen luovuttamista koskevaan hakemukseen säädetään ehdotuksen 1 §:n 3 momentissa. Hakemuksen hylkäämisen edellytyksiä koskevaan puheena olevaan 14 §:n 2 momenttiin on tehty vain eräitä kielellisiä muutoksia.

Pykälän 2 momentissa on nykyisen lain mukaisesti pyritty täsmentämään niitä perusteita, joiden vallitessa lapsen luovuttamista koskevaan hakemukseen voidaan suostua tai joiden vallitessa hakemus on hylättävä (HE 224/1982 vp).

Vuonna 1983 nykyisen täytäntöönpanolain 8 §:n 2 momenttiin lisätyn 1 kohdan tarkoitus oli, että virka-avun tapaisessa summaarisessa

menettelyssä vältettäisiin kajoamasta ilman oikeudenkäyntiä luvallisesti syntyneeseen kasvatilapsisuhteeseen tai tähän verrattavaan pitkäaikaiseen hoitosuhteeseen. Vastaavassa tilanteessa käräjäoikeuden on hylättävä lapsen luovuttamista koskeva hakemus ehdotuksen puheena olevan 14 §:n 2 momentin 1 kohdan nojalla.

Koska kysymyksessä on lapsen laillisen huoltajan tekemä hakemus, joka kohdistuu sellaiseen henkilöön, jonka oikeus pitää lasta luonaan ei perustu huoltajan asemaan tai tapaamisoikeuteen taikka muuhun lailliseen perusteeseen, hakemuksen hylkääminen on 14 §:n 2 momentin 2 kohdan mukaan mahdollista vain, jos lapsen etu erittäin painavista syistä vaatii huoltoa koskevan asian saattamista tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Täytäntöönpanon estyminen ehdotuksen 14 §:n 1 ja 2 momentin nojalla on otettava huomioon viran puolesta.

Päätökseen, jolla täytäntöönpanohakemus on 14 §:n 1 tai 2 momentin nojalla hylätty, ei ehdotuksen 27 §:n mukaan saa hakea muutosta. Säännös vastaa nykyisen lain 13 §:n 2 momenttia. Muutoksenhakukielto estää ristiriitaisten ratkaisujen syntymisen, sillä kiellon puuttuessa toinen asianosainen voisi valittaa hylkäämispäätöksestä hovioikeuteen ja toinen asianosainen panna vireille lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan uuden hakemuksen käräjäoikeudessa.

Pykälän 3 momentti vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 7 §:n 2 momenttia. Käräjäoikeudella on jo hakemusasiainlain 15 §:n 2 momentin mukaan velvollisuus perustella hakemuksen hylkäävä päätöksensä. Ehdotuksessa on kuitenkin haluttu erikseen korostaa hylkäämistä koskevan päätöksen perustelemisen tärkeyttä, koska perusteluilla on merkitystä harkittaessa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vireillepanoa hylkäävän täytäntöönpanopäätöksen tekemisen jälkeen. Käräjäoikeuden tulee päätöksensä perusteluissa yksilöidysti mainita ne seikat, joiden vuoksi olosuhteiden katsotaan muuttuneen ja täytäntöönpanon olevan selvästi lapsen edun vastaista.

Pykälän 4 momentissa ovat säännökset lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta taikka lapsen luovuttamista koskevan asian vireillepanosta tuomioistuimessa, jos käräjäoikeus on 1 tai 2 momentin nojalla hylännyt hakemuksen. Edellytyksenä on, että asia ei jo ennestään ole vireillä tuomioistuimessa. Ehdotus vastaa tältä

osin nykyisen täytäntöönpanolain 7 §:n 3 momenttia ja 8 §:n 2 momenttia. Käräjäoikeuden on ilmoitettava täytäntöönpanoasian osaisille vireillepano-oikeudesta. Ulosotonhaltijaa koskeva vastaava säännös on nykyisen täytäntöönpanoasetuksen 9 §:ssä.

Hylkäävästä päätöksestä on nykyisen täytäntöönpanolain 7 §:n 2 momentin mukaan ilmoitettava lapsen kotipaikan sosiaalilautakunnalle, jolla oli oikeus panna vireille lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskeva asia. Ehdotuksen 14 §:n 4 momentin mukaan myös käräjäoikeuden on ilmoitettava vireillepano-oikeudesta sosiaalilautakunnalle. Huolto- ja tapaamisoikeuslain 13 §:n 1 momentin mukaan lapsen huolto- tai tapaamisoikeutta koskeva asia on tavallisesti pantava vireille sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsella on asuinpaikka. Tämän vuoksi käräjäoikeuden on tehtävä puheena oleva ilmoitus lapsen asuinpaikan sosiaalilautakunnalle.

Jos huolto- ja tapaamisoikeutta koskeva asia on jo vireillä tuomioistuimessa uuden hake- muksen tai muutoksenhaun johdosta, käräjäoikeuden on ilmoitettava hylkäävästä päätöksestään myös sanotulle tuomioistuimelle. Säännös vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 7 §:n 3 momenttia, jonka mukaan ulosotonhaltijan on ilmoitettava hylkäävästä päätöksestään muutoshakutuomioistuimelle.

Myös lasta hoidossaan pitävä henkilö, johon kohdistettu täytäntöönpanohakemus on pykälän 2 momentin nojalla hylätty, voi pykälän 4 momentin mukaan asemansa perusteella — hakijan vastapuoli — hakea lapsen huolto- ja tapaamisoikeuslain 12 §:n mukaisesti, vaikka hän ei olisikaan viimeksi mainitun lain 14 §:n 1 momentissa mainittu lapsen vanhempi tai huoltaja, jolla sanotun lainkohdan mukaan on oikeus hakemuksen tekemiseen. Näin myös lapsen tosiasiallisella huoltajalla on ehdotuksen mukaan oikeus panna vireille lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskeva asia, jos huoltajan häneen kohdistama hakemus on hylätty.

Huoltaja, jonka lapsen huollosta annetun päätöksen täytäntöönpanoa koskeva hakemus tai hakemus lapsen luovuttamisesta on hylätty, ei voi ehdotuksen 27 §:n mukaan hakea hylkäävään päätökseen muutosta. Säännös vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 13 §:n 2 momenttia. Täytäntöönpanoasiassa annettu hylkäävä päätös poistaa huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanokelpoisuuden, mutta muilta

osin huoltaja säilyttää edelleen huoltajan asemansa. Huoltajalla, jonka täytäntöönpanohakemus on hylätty, on kuitenkin oikeudellinen intressi saada asia uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Huoltaja (hakija) voi ehdotuksen 14 §:n 4 momentin nojalla panna vireille huolto- ja tapaamisoikeuslain mukaisesti lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan asian. Huoltajan käytössä on näin ollen tehokas oikeusturvakeino, koska lapsen huollosta voidaan aikaisemman päätöksen lain- tai oikeusvoiman estämättä antaa uusi päätös. Jos huoltaja huolto- ja tapaamisoikeuslain mukaisesti panee vireille lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan asian, tuomioistuimen uusi aikaisempaa vastaava lapsen huollosta antama päätös palauttaa päätöksen täytäntöönpanokelpoisuuden.

Ulosottoasiassa voidaan tavallisesti hake- muksen hylkäämisestä huolimatta hakea ulosottomieheltä uudelleen täytäntöönpanoa saman täytäntöönpanoperusteen nojalla. Jos käräjäoikeus on hylännyt täytäntöönpanohakemuksen ehdotuksen 14 §:n nojalla olosuhteiden muuttumisen vuoksi selvästi lapsen edun vastaisena, asianosainen ei hakemuksen hylkäämisen jälkeen kuitenkaan voi tehdä uutta samaan päätökseen perustuvaa täytäntöönpanohakemusta, vaan hänen on saatettava täytäntöönpanon peruste uudelleen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Mahdollinen uusi täytäntöönpanohakemus jätettäisiin täytäntöönpanokelpoisuuden puuttumisen vuoksi käräjäoikeudessa tutkimatta. Tätä voidaan perustella erityisesti sillä, että asianosaisella on muusta täytäntöönpanosta poikkeavalla tavalla aina oikeus panna vireille uusi perustetta eli lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskeva asia.

Ehdotuksen 14 § koskee täytäntöönpanohakemuksen hylkäämistä lapsen edun vuoksi. Täytäntöönpanohakemus voidaan hylätä myös muusta syystä. Jos esimerkiksi lapsen tapaamisoikeutta koskevassa asiassa hakijan vastapuoli on sallinut tapaamiset tai esittänyt velvoitteen noudattamatta jättämiseen hyväksyttävän syyn, uhkasakon asettamista tai tuomitsemista koskeva hakemus on hylättävä. Samoin hakemus voidaan hylätä lapsen vastustuksen vuoksi. Tällöin hylkäämistä koskevaan päätökseen voidaan hakea muutosta ja saman päätöksen perusteella voidaan myöhemmin hakea uudelleen täytäntöönpanoa esimerkiksi mahdollisten uusien velvoitteen noudattamista koskevien laiminlyöntien vuoksi. Täytäntöönpanohakemus voidaan vastaavalla tavalla jät-

tää myös tutkimatta, jos asian tutkimiselle ei ole prosessuaalisia edellytyksiä.

15 §. Täytäntöönpano ilman tuomioistuimen määräystä. Ehdotetun 4 §:n 2 momentin nojalla lapsen huoltoa ja asumista koskevan päätöksen täytäntöönpanoa voidaan hakea lapsen asuin- tai oleskelupaikan ulosottomieheltä, jos päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta. Puheena olevan pykälän 1 momentin mukaan ulosottomiehen on päättävänsä sanotusta täytäntöönpanosta noudettava lapsi, jollei päätöstä noudateta vapaaehtoisesti. Lapsen tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa ei voida hakea suoraan ulosottomieheltä. Ehdotetun 1 §:n 3 momentin mukaan myöskään lapsen luovuttamista lailliselle huoltajalle ei voida hakea suoraan ulosottomieheltä.

Ulosottomies ei voi päättää muiden pakkokeinojen kuin noutamisen käyttämisestä, koska täytäntöönpanon selkeyden vuoksi on perusteltua, että lasta koskevassa täytäntöönpanossa uhkasakon asettanut viranomainen vastaa myös uhkasakon tuomitsemisesta. Ulosottomies ei nykyisen ulosottolain mukaan voi tuomita uhkasakkoa maksettavaksi eikä sellaisen toimivallan antaminen ulosottomiehelle ole tässä yhteydessä perusteltua. Ulosottomies ei voi puheena olevassa suorassa täytäntöönpanossa myöskään pyytää käräjäoikeutta päättämään ehdotuksen 19 §:n mukaisista turvaamistoimista. Turvaamistoimien tarve voi kuitenkin olla 15 §:n 2 momentin mukainen perusteltu syy siirtää asia käräjäoikeudelle.

Ulosottomiehen on täytäntöönpanossa pyrittävä siihen, että lapsen noutamiseen ei jouduta turvautumaan. Hakijan vastapuolelle tulee tavallisesti antaa tilaisuus noudattaa päätöstä noutamisen uhalla ulosottomiehen ja sosiaalihuollon viranomaisten kanssa sovitulla tavalla. Ehdotuksen 29 §:n 1 momentin nojalla ulosottomiehellä on oikeus saada sosiaalihuollon viranomaiselta virka-apua. Täytäntöönpanossa on noudatettava ehdotuksen 2 ja 3 §:n säännöksiä lapsen tahdon huomioon ottamisesta ja lapsen suojaamisesta täytäntöönpanon yhteydessä. Sosiaalihuollon viranomaisen edustajan on oltava noutamisessa läsnä ja hänen on tarvittaessa kutsuttava paikalle myös lääkäri.

Pykälän 2 momentin mukaan ulosottomiehen on siirrettävä täytäntöönpanoasia ehdotuksen 4 §:n 1 momentissa tarkoitetun käräjäoikeuden käsiteltäväksi, jos hän katsoo, että täytäntöönpano vaatisi noutamisen sijasta uhkasakon asettamista. Jos lapsen noutaminen

siitä huolimatta, että hakemus on tehty lapsen asuin- tai oleskelupaikan ulosottomiehelle, ei onnistu ilman hakijan vastapuolen myötävaikutusta, voi käräjäoikeus sakon uhalla painostaa häntä toimimaan niin, että huoltoa koskeva päätös voidaan panna täytäntöön.

Ulosottomiehen tulee siirtää asia käräjäoikeudelle myös, jos olosuhteet päätöksen antamisen jälkeen ovat muuttuneet ja tällä saattaa olla merkitystä täytäntöönpanoon. Ulosottomiehen tulee siirtää asia, vaikka päätöksen täytäntöönpano ei olisikaan 14 §:n 1 momentissa mainitulla tavalla selvästi lapsen edun vastaista. Olosuhteiden muutokselta ei edellytetä myöskään olennaisuutta. Muutoksella tulee kuitenkin ulosottomiehenkin käsityksen mukaan olla merkitystä täytäntöönpanossa. Näin ollen kaikki hakijan vastapuolen esittämät väitteet eivät oikeuttaisi eivätkä velvoittaisi ulosottomiestä siirtämään asiaa käräjäoikeudelle. Ulosottomiehen tulee yhdessä sosiaaliviranomaisten kanssa selvittää esimerkiksi lapsen todellinen tahto, jos lapsen väitetään vastustavan täytäntöönpanoa.

Ulosottomiehen täytäntöönpanotavaksi voi tulla vain vähemmän kuin kolme kuukautta ennen täytäntöönpanohakemuksen tekemistä annettu päätös. Ehdotuksen 6 §:n 2 momentin 1 kohdassa on katsottu, että päätöksen täytäntöönpano ei tällöin tavallisesti ilman erityistä syytä edellytä sovittelun toimittamista. Jos ulosottomies kuitenkin katsoo, että sovittelu erityisestä syystä olisi tarpeen, tulee hänen 15 §:n 2 momentin nojalla siirtää asia käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Vain tuomioistuin voi määrätä sovittelun toimitettavaksi. Niitä seikkoja, jotka voivat olla erityisenä syynä sovittelun toimittamiseen, on käsitelty 6 §:n 2 momentin 1 kohdan perusteluissa.

Kun käräjäoikeus päättää täytäntöönpanosta, on sovittelu jätettävä toimittamatta myös ehdotuksen 6 §:n 2 momentin 2 ja 3 kohdassa mainituista syistä. Myös suoraan ulosottomieheltä voidaan hakea vähemmän kuin kolme kuukautta aikaisemmin annetun päätöksen täytäntöönpanoa tilanteessa, jossa päätös on lapsen edun vaatiessa painavista syistä pantava heti täytäntöön. Epäselvässä tapauksessa ulosottomies voi perustellusta syystä siirtää asian. Jos asiassa on aikaisemmin toimitettu sovittelu, on todennäköistä, että täytäntöönpanotavana olevan päätöksen antamisesta on kulunut jo yli kolme kuukautta. Tällaisiin täytäntöönpanohakemuksiin saattaa myös liittyä vaatimus aikai-

semmin asetetun uhkasakon tuomitsemisesta maksettavaksi, mistä päättäminen ei kuulu ulosottomiehen toimivaltaan.

Täytäntöönpanoasian siirtämiskynnys on puheena olevassa säännöksessä asetettu suhteellisen alhaiselle tasolle. Ulosottomies voi siirtää asian käräjäoikeudelle siinäkin tapauksessa, että siirtämiseen on muu perusteltu syy. Tavoitteena säännöstä valmisteltaessa on ollut, että lapsen edun kannalta epäselvässä asiassa ulosottomies siirtää täytäntöönpanosta päättämisen käräjäoikeudelle.

Ulosottomiehen on itse ratkaistava asia, jos sitä ei voida puheena olevan säännöksen nojalla siirtää. Toisaalta hän on velvollinen siirtämään asian, jos siirtämisen edellytykset ovat olemassa. Pelkästään asianosaisen vaatimuksesta siirtäminen ei ole mahdollista.

Säännöksessä tarkoitettu käräjäoikeus, jolle asia siirretään, on ulosottomiehen toimialueen käräjäoikeus. Jos täytäntöönpanohakemus on tehty lapsen oleskelupaikan ulosottomiehelle, ulosottomies siirtäisi asian puheena olevalle oleskelupaikan käräjäoikeudelle. Jos lapsi ennen siirtämistä olisi kuitenkin muuttanut pysyvästi pois ulosottomiehen toimialueelta, asia voitaisiin siirtää ehdotuksen 4 §:n 1 momentin mukaiseen toimivaltaiseen käräjäoikeuteen. Ulosottomiehen on toimittava niin, että täytäntöönpanossa ilmenevä tarve siirtää asia käräjäoikeuden käsiteltäväksi selviäisi nopeasti eikä siirtäminen merkittävästi viivästyttä täytäntöönpanoa.

Ulosottomiehen on tehtävä asian siirtämistä päätös ja pykälän 3 momentin mukaan päätöksessä on ilmoitettava siirtämisen syy. Ulosottomiehen on viivytyksettä lähetettävä päätös ja täytäntöönpanoon liittyvät asiakirjat käräjäoikeudelle. Hänen on myös heti ilmoitettava asianosaisille siirtämisestä. Ulosottomiehelle tehdyn hakemuksen vireilläolo ei siirtämisen vuoksi katkea ja käräjäoikeus jatkaa siten saman täytäntöönpanoasian käsittelyä.

Siirtämistä koskevaan ulosottomiehen päätökseen ei ehdotuksen 27 §:n mukaan saa hakea muutosta.

Täytäntöönpanon perusteena olevaa päätöstä koskevaa muutoksenhakemusta käsittelevä tuomioistuin voi ulosottolain 3 luvun 12 §:n nojalla kieltää päätöksen täytäntöönpanon riippumatta siitä onko täytäntöönpanoasia vireillä käräjäoikeudessa vai ulosottomiehellä.

16 §. *Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vaikutus täytäntöönpanoasian käsit-*

telyyn. Jos täytäntöön pantavana olevaan päätökseen on haettu muutosta ja asia näin on muutoksenhaun johdosta vireillä tuomioistuimessa, päätös on kuitenkin huolto- ja tapaamisoikeuslain 43 §:n 1 momentin nojalla pantavissa täytäntöön, vaikka se ei olekaan saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole kielletty tai rajoitettu täytäntöönpanoa ennen lainvoiman saavuttamista. Muutoksenhakemusta käsittelevä tuomioistuin voi ulosottolain 3 luvun 12 §:n 2 momentin nojalla kieltää tai keskeyttää päätöksen täytäntöönpanon sekä antaa huolto- ja tapaamisoikeuslain 17 §:n nojalla väliaikaisen määräyksen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Väliaikaismääräykseen ei voida hakea muutosta ja määräys on näin ollen heti pantavissa täytäntöön.

Täytäntöönpanoasian vireilläolosta riippumatta voidaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva uusi asia panna vireille huolto- ja tapaamisoikeuslain 14 §:n mukaisesti hakemuksella, jos asia ei jo ole vireillä tuomioistuimessa. Hakemusta käsittelevä käräjäoikeus voi tällöin antaa mainitun lain 17 §:n mukaisen väliaikaismääräyksen, joka on heti täytäntöön pantavissa.

Täytäntöönpanoa aikaisemman päätöksen nojalla ei enää voida jatkaa, jos muutoksenhakutuomioistuin tai uutta hakemusta käsittelevä tuomioistuin antaa huollosta tai tapaamisoikeudesta uuden täytäntöönpanokelpoisen päätöksen. Asianosaisten tekemä sosiaalilautakunnan vahvistama uusi sopimus kuten muukin sovinto estää aikaisemman päätöksen täytäntöönpanon.

Edellä mainituista syistä puheena olevassa 16 §:n 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vireilläolo ei estä päätöksen täytäntöönpanoa, ellei päätöksen täytäntöönpanoa ole kielletty tai määrätty keskeytettäväksi taikka ellei huollosta tai asumisesta taikka tapaamisoikeudesta ole annettu uutta täytäntöönpanokelpoista päätöstä tai väliaikaismääräystä. Säännöstä, joka ei poikkea voimassa olevien säännösten nojalla noudatettavasta käytännöstä, on pidetty tarpeellisenä täytäntöönpanossa syntyvien lukuisten erilaisten epäselvyyttä aiheuttavien tilanteiden selvittämisen kannalta.

Asianosaisten tulee ilmoittaa täytäntöönpanoasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle tai ulosottomiehelle uudesta päätöksestä tai väliaikaismääräyksestä, jotta se voitaisiin ottaa täytäntöönpanossa huomioon. Jos uusi päätös tai

määräys korvaa aikaisemman päätöksen, viimeksi mainitun päätöksen täytäntöönpano raukeaa. Jos muutoksenhakutuomioistuin keskeyttää täytäntöönpanon ulosottolain 3 luvun 12 §:n 2 momentin mukaisesti, ulosottomiehen on ilmoituksen saatuaan keskeytettävä täytäntöönpano, vaikka täytäntöönpano perustuisi käräjäoikeuden täytäntöönpanoasiassa antamaan määräykseen. Jos käräjäoikeus ei vielä ole ratkaissut täytäntöönpanohakemusta, on myös käräjäoikeuden keskeytysmääräyksestä tiedon saatuaan keskeytettävä täytäntöönpano. Keskeytyksen päätyttyä täytäntöönpano voi jatkua, jos täytäntöönpanotavana olevaa päätöstä ei ole muutettu.

Rauenneessa ulosoton viranomaisia ja muutoksenhakua koskevassa esityksessä ehdotettiin, että perustetta koskevassa muutoksenhaussa eräin osin noudatettaisiin, mitä keskeyttämisestä säädetään ulosottovalituksen käsitteilyn osalta. Jos mainitut ehdotukset myöhemmin toteutetaan, tulisi sanottu viittaus ulosottovalitusta koskeviin keskeytysäännöksiin noudatettavaksi myös silloin, kun muutoksenhakutuomioistuin käsittelee lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua päätöstä koskevaa valitusta.

Muutoksenhakutuomioistuimen päätös, jossa lapsen huolto on uskottu toiselle vanhemmalle kuin aikaisemmassa päätöksessä, pannaan tarvittaessa täytäntöön täytäntöönpanolain mukaisesti. Jos aikaisemman päätöksen täytäntöönpanoa on pyydetty käräjäoikeudelta tai ulosottomieheltä ja täytäntöönpano on jo ehditty suorittaa, ulosottomies ei voi suoraan "peruuttaa" aikaisempaa täytäntöönpanoa. Uuden päätöksen täytäntöönpanoa on haettava erikseen ja täytäntöönpanossa on noudatettava täytäntöönpanolain säännöksiä.

Edellisessä kappaleessa mainitusta seuraa, että tuomioistuimen on käsitellessään lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa kiinnitettävä huomiota päätöksensä täytäntöönpanokelpoisuuteen. Jos riski siitä, että lasta joudutaan siirtämään edestakaisin, on suuri, tuomioistuin voi tarvittaessa rajoittaa lainvoimaa vailla olevan päätöksensä täytäntöönpanokelpoisuutta. Jos täytäntöönpanoa ei ole rajoitettu, on päätös lähtökohtaisesti pantava kiireesti täytäntöön. Täytäntöönpanoasiata käsittelevä käräjäoikeus tai ulosottomies voisi kuitenkin siinä tapauksessa, että täytäntöönpanon keskeyttämistä tai väliaikaismääräystä koskeva pyyntö saattaa tulla hyväksytyksi,

ennen lopulliseen täytäntöönpanoon ryhtymistä odottaa pyynnön ratkaisemista. Tuomioistuimen on tavallisesti päätettävä keskeytyksestä ja väliaikaismääräyksestä hyvin nopeasti.

Ehdotuksen 25 §:ssä säädetään täytäntöönpanoasiassa annetun päätöksen täytäntöönpanokelpoisuudesta: myös tämän päätöksen täytäntöönpanoa voidaan lykätä tai muutoksenhakutuomioistuin voisi kieltää päätöksen täytäntöönpanon.

Koska sama käräjäoikeus voi hakemusasiain mukaisesti menetellen käsitellä sekä täytäntöönpanoasian että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian, voitaisiin ajatella, että molemmat asiat oikeudenkäymiskaaren 18 luvun säännökset huomioon ottaen käsiteltäisiin yhdessä. Ehdotuksen 16 §:n 2 momentissa asioiden yhdistäminen (kumulaatio) on kuitenkin kielletty: lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ja ehdotetun lain mukaista täytäntöönpanoa koskevaa asiaa ei voida käsitellä samassa oikeudenkäynnissä.

Asiat tulee käsitellä erikseen, koska asioiden yhdistäminen voi hidastaa täytäntöönpanoa lapsen edun vaarantavalla tavalla. Jos hakijalla on jo lain nojalla täytäntöönpanotavissa oleva päätös, ei voida pitää hyväksyttävänä, että hakijan vastapuoli voi aina uuden lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan hakemuksen tekemällä saattaa täytäntöönpanon perusteen tutkittavaksi täytäntöönpanoasian yhteydessä. Menettely olisi ristiriidassa täytäntöönpanon periaatteiden kanssa. Asioiden yhdessä käsitteleminen voisi myös entistä helpommin johtaa yleisperusteluissa mainitulla tavalla (kohta 3.2) tuomarin esteellisuuden aiheuttaviin tai ainakin tuomarin puolueettomuuden vaarantaviin tilanteisiin.

4 luku. Täytäntöönpanomääräys ja pakkokeinot

17 §. *Huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpano.* Jos lapsen huoltoa tai asumista koskevaa päätöstä ei noudateta vapaaehtoisesti, tuomioistuimen on määrättävä hakijan vastapuoli luovuttamaan lapsi hakijalle. Tämä velvollisuus asianomaisella on jo huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen nojalla. Täytäntöönpanomääräyksen antamista ja sen sisältöä koskeva säännös ehdotetaan otettavaksi puheena olevan pykälän 1 momenttiin.

Täytäntöönpanossa voidaan turvautua pak-

kokeinoihin. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuim voi määrätä täytäntöönpanon toimitettavaksi joko siten, että lapsi määrätään ulosottomiehen toimesta noudettavaksi, taikka siten, että vastapuoli velvoitetaan luovuttamaan lapsi hakijalle tuomioistuimen asettaman sakon uhalla. Ehdotuksen mukaiset pakkokeinot ovat samat kuin nykyisen täytäntöönpanolain 5 §:ssä mainitut.

Ehdotuksen 17 §:n 2 momentin sanamuoto "voidaan" merkitsee sitä, että pakkokeinojen käyttäminen on tuomioistuimen harkinnassa. Koska kuitenkin sovittelun epäonnistuttua on ilmeistä, ettei tehosteettoman määräyksen antaminen johda velvoitteen täyttämiseen, tulee tuomioistuimen päätös pääsääntöisesti sisältämään jomman kumman sanotuista pakkokeinoista. Tuomioistuim voi laissa määrätyissä rajoissa valita, kumpaa pakkokeinoa käytetään.

Lapsen noutaminen on selvästi voimakkaampi toimenpide kuin uhkasakon asettaminen. Kun täytäntöönpanossa tulisi tapauskohtaisen harkinnan perusteella välttää liiallisia keinoja, ei noutamiseen tule turvautua silloin kun sakon uhan voidaan olettaa toimivan riittävänä tehosteena. Hyviä kokemuksia on myös siitä, että vielä noutopäätöksen jälkeen jatkuva sovittelijan, sosiaalihuollon viranomaisten ja ulosottomiehen yhteistyö johtaa päätöksen noudattamiseen ilman että varsinaiseen noutoon joudutaan turvautumaan.

Koska ehdotuksen 1 §:n 3 momentissa taroitettu lapsen luovuttamista huoltajalleen koskeva päätös rinnastetaan lapsen huoltoa koskevaan päätökseen, noudatetaan luovuttamis- päätöksen täytäntöönpanossa ehdotuksen 17 §:n 1 ja 2 momentin säännöksiä.

Ulosottomies voi ehdotuksen 15 §:n 1 momentin nojalla noutaa lapsen ilman tuomioistuimen määräystä silloin, kun täytäntöönpanoa on 4 §:n 2 momentin nojalla haettu suoraan häneltä. Tämä on mahdollista vain sellaisen lapsen huoltoa tai asumista koskevan päätöksen perusteella, jonka antamisesta täytäntöönpanoa haettaessa on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta. Puheena olevan 17 §:n 3 momentissa viitataan sanottuun 15 §:n 1 momenttiin.

18 §. *Tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpano.* Huolto- ja tapaamisoikeuslain 7 ja 8 §:n mukaisen sopimuksen tai 9 §:n mukaisen tuomioistuimen päätöksen nojalla lapsella on tapaamisoikeuden toteuttamiseksi oi-

keus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Lain 9 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen tulee tapaamisoikeudesta päättäessään antaa tarkemmat määräykset tapaamisen ja luonapidon ehdoista. Päätökseen ja sosiaalilautakunnan vahvistamaan sopimukseen sisältyy niiden noudattamista koskeva velvoite, jonka täytäntöönpanossa voidaan käyttää pakkokeinoja.

Ehdotuksen 18 §:n 1 momentin mukaan tapaamisoikeutta koskeva päätös pannaan täytäntöön velvoittamalla hakijan vastapuoli salilimaan lapsen ja hakijan väliset tapaamiset sekä ryhtymään muihin toimenpiteisiin tapaamisten toteuttamiseksi siten kuin täytäntöönpantavassa päätöksessä on määrätty.

Pykälän 2 momentin mukaan täytäntöönpano määrätään toimitettavaksi siten, että hakijan vastapuoli velvoitetaan sakon uhalla täyttämään mitä päätöksessä on määrätty. Uhkasakon asettaminen on tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa ensisijainen pakkokeino.

Toisin kuin nykyisen lain nojalla on mahdollista, lapsi voidaan tapaamisoikeuden toteuttamiseksi määrätä myös noudettavaksi. Noutamisen edellytyksiä koskeva säännös ehdotetaan otettavaksi pykälän 3 momenttiin: lapsi voitaisiin määrätä noudettavaksi vain, jos on todennäköistä, että tapaaminen muutoin jää toteutumatta ja jos noutamiseen on lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä.

Noutaminen edellyttää, että hakijan vastapuolen käyttäytymisen perusteella on todennäköistä, että hän ei vapaaehtoisesti luovuta lasta ja tapaaminen jää toteutumatta. Noutaminen (ja muukaan pakkokeinojen käyttäminen) ei tule kysymykseen, jos selvitystä täytäntöönpanon estämisestä tai vaikeuttamisesta ei esitetä. Myös hakijan vastapuolen itse ilmaisema voimakkaan kielteinen mielipide voi osoittaa, että tapaaminen ei tule vapaaehtoisesti toteutumaan. Tavallisesti tilanne olisi sellainen, että hakijan vastapuoli ei ole sakon uhalla suostunut noudattamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä.

Lapsen noutaminen edellyttää myös, että siihen on lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä. Jos lapsi esimerkiksi hyvin selvästi osoittaa haluavansa päästä tapaamiskohtojen mukaisesti järjestetyille lomalle yhdessä huollosta erotetun vanhempansa kanssa, mutta tämä estetään, saattaa nouto tulla kysymykseen. Myös noutaminen johonkin lapsen edun kan-

nalta tärkeään viikonlopputapaamiseen voisi olla mahdollista.

Noutopäätöstä ei tavallisesti ole mahdollista antaa pysyväisluonteisen uhan muodossa niin, että lapsi voidaan noutaa joka kerta, kun lasta luonaan pitävä estää tapaamisen. Uudelleen noutaminen edellyttäisi uutta käräjäoikeuden päätöstä. Tämänkään vuoksi noutaminen ei voi olla tapaamisoikeuskiistoissa pääsääntönä.

Poikkeuksellisesti voi kuitenkin olla perusteltua ulottaa noutaminen koskemaan useampaa tapaamiskertaa. Tämän vuoksi pykälän 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että noutaminen voidaan määrätä koskemaan useampaa lapsen kannalta erityisen tärkeää tapaamiskertaa noutopäätöksen antamispäivästä laskettavana enintään kuuden kuukauden ajanjaksona, jos on todennäköistä, että hakijan vastapuoli ei tule myöhemminkään noudattamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä.

Lapsen kannalta erityisen tärkeitä tapaamiskertoja voisivat olla esimerkiksi jo edellä mainittu pitempiaikainen oleskelu toisen vanhemman luona mahdollisesti yhteisesti suunnitellun loman aikana tai lapselle erityisen tärkeä merkkipäivä, jolloin hän voimakkaasti odottaa tapaavansa vanhempaansa. Tällöinkin edellytetään, että tapaamiset muutoin jäävät todennäköisesti toteutumatta ja että noutamiseen on lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä. Tämänkään vuoksi noutaminen ei soveltuisi tavanomaisten viikonlopputapaamisten täytäntöönpanoon.

Määräajan jatkuvaa noutamista koskevalla säännöksellä pyritään estämään lapsen ja vanhemman vieraantuminen toistaan erityisesti silloin, kun lapsi ja vanhempi voimakkaasti haluavat tavata toisiaan. Määräajan voimassa olevalla noutomääräyksellä voidaan tällöin luoda edellytyksiä säännöllisten tapaamisten jatkumiseen.

Käräjäoikeuden tulee päätöksessään määrätä ajanjakso ja yksilöidä ne tapaamiskerrat, joita noutaminen koskee. Päätöksessä voidaan lisäksi antaa 19 §:n mukaisia määräyksiä täytäntöönpanon turvaamiseksi. Hakija voidaan esimerkiksi velvoittaa aina etukäteen ilmoittamaan ulosottomiehelle, että noutaminen on tarpeen: koska noutaminen edellyttää sosiaalihuollon viranomaisen edustajan ja tarvittaessa myös lääkärin läsnäoloa, ulosottomiehen on riittävän hyvissä ajoin oltava selvillä noutamisen tarpeesta. Ulosottomiehellä itselläänkin on vielä tällöin mahdollisuus sosiaalihuollon vi-

ranomaisen avustuksella pyrkiä tapaamisoikeuden täytäntöönpanoon ilman noutamista. Tuomioistuimen tulisi päätöstä tehdessään olla selvillä ulosottomiehen ja sosiaalihuollon viranomaisten mahdollisuuksista noutamisen toimeenpanoon käsiteltävänä olevassa asiassa edellytetyllä tavalla.

Jos noutaminen lapsen tapaamisoikeuden täytäntöönpanemiseksi on määrätty koskemaan useampaa tapaamiskertaa, ulosottomiehen on suoritettava noutaminen ilman jokaista tapaamiskertaa erikseen koskevaa hakemusta: hakemus on vireillä ulosottomiehellä koko noutopäätöksen mukaisen ajanjakson. Jos käräjäoikeus ei kuitenkaan ole määrännyt hakijaa kunkin noutokerran osalta erikseen etukäteen ilmoittamaan noudon tarpeellisuudesta, myös ulosottomies voi hakijan tähän velvoittaa. Koska täytäntöönpano edellyttää ulosottomiehen ja muiden viranomaisten erityistä valmistautumista ja hakijan myötävaikutusta, hakijalle voidaan asettaa puheena oleva ilmoittamisvelvollisuus, joka voidaan täyttää suullisestikin.

19 §. *Täytäntöönpanon turvaamistoimet.* Nykyisessä täytäntöönpanolaissa ei ole vastaavaa säännöstä. Säännös antaa uusia mahdollisuuksia päättää sekä hakijaa että tämän vastapuolta sitovista sakon uhalla noudatettavista velvoitteista täytäntöönpanon turvaamiseksi. Lapseen kohdistuvassa täytäntöönpanossa käytettävissä olevien turvaamistoimien tehostaminen on myös edellä mainitun Euroopan neuvoston suosituksen (kohta 3.3.) mukaista.

Pykälän 1 momentin mukaan käräjäoikeus voi päättää täytäntöönpanon turvaamistoimista määrätessään lapsen huoltoa tai asumista ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen pantavaksi täytäntöön. Turvaamistointa koskeva määräys annetaan 17 ja 18 §:ssä tarkoitettujen velvoitteiden lisäksi. Jos käräjäoikeus ei ole määrännyt huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä pantavaksi täytäntöön 17 tai 18 §:n nojalla, asiassa ei voida myöskään määrätä 19 §:n mukaisista turvaamistoimista lukuun ottamatta 24 §:n poikkeustilannetta. Jos taas 17 tai 18 §:n nojalla tehty täytäntöönpanopäätös on voimassa, käräjäoikeus voi täytäntöönpanon jatkuessa eri hakemuksesta päättää myös 19 §:n mukaisista velvoitteista.

Kaikkien puheena olevan 19 §:n mukaisten turvaamistoimien käytön edellytys on pykälän 1 momentin 7 kohdan mukaisesti, että turvaamistoimi on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi ja lapsen edun suojelemiseksi. Jos

mainitut seikat vaativat turvaamistoimesta määräämistä, käräjäoikeuden tulisi asianosaisen pyynnöstä antaa tarpeellinen määräys. Jos asianosaiset eivät ole täytäntöönpanohakemuksessa tai siihen annetussa vastauksessa millään tavalla viitanneet 19 §:n mukaisen määräyksen tarpeeseen, käräjäoikeuden tulisi ennen mahdollisen määräyksen antamista varata heille tilaisuus lausua asiasta. Kun täytäntöönpanoa on haettu, käräjäoikeuden harkinnassa on, mihin valinnaisista pakkokeinoista turvaudutaan.

Turvaamistoimi voidaan katsoa säännöksessä tarkoitettulla tavalla tarpeelliseksi, kun on olemassa vaara, että asianosainen ryhtyy johonkin tai laiminlyö jotakin ja näin vaikeuttaa täytäntöönpanoa. Jos hakijan vastapuoli on esimerkiksi jo täytäntöönpanoasian käsittelyn yhteydessä jättänyt ilmoittamatta lapsen olinpaikan, on lähes välttämätöntä velvoittaa hänet sakon uhalla ilmoittamaan lapsen olinpaikka noutopäätökseen liittyvänä määräyksenä.

Turvaamistoimella voidaan sakon uhalla pyrkiä estämään asianosaista menettelemästä lain tai muun säännöksen vastaisesti kuten esimerkiksi yhteishuoltajana yksin määräämistä täytäntöönpanon estävällä tavalla lapsen asumisesta. Turvaamistointa koskevan säännöksen soveltaminen on tällöin riippumaton menettelyn mahdollisesta rangaistavuudesta.

Puheena olevan 19 §:n mukainen turvaamistoimi ei toisaalta saa rajoittaa hakijan tai tämän vastapuolen oikeuksia enempää kuin on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi ja lapsen edun suojaamiseksi. Turvaamistoimella voidaan puuttua ainoastaan täytäntöönpanoon välittömästi liittyvään sellaiseen menettelyyn, joka tähtää hakijan tai tämän vastapuolen taikka lapsen laillisten oikeuksien vaarantamiseen tai vahingoittamiseen.

Täytäntöönpanossa yleisesti noudatettavan periaatteen mukaisesti liian voimakkaista toimista on pidättäydyttävä. Jos täytäntöönpano voidaan turvata vähäisemmän pakon käyttämisellä, voimakkaamman pakkokeinon käyttö on kiellettyä. Samoin on aina suoritettava vertailu turvaamistoimesta aiheutuvien etujen ja haittojen välillä; asianosaiselle turvaamistoimesta aiheutuvat haitat eivät saa muodostua kohtuuttomiksi.

Pykälän 1 momentin 1—5 kohdassa on lueteltu eräitä täytäntöönpanon turvaamisessa mahdollisia velvoitteita. Luetteloon, joka ei ole tyhjentävä, on pyritty sisällyttämään tyypilli-

simmat lapsen kohdistuvan täytäntöönpanon yhteydessä kysymyksen tulevat velvoitteet. Momentin 6 kohdan nojalla käräjäoikeus voi velvoittaa hakijan tai tämän vastapuolen muutoinkin tekemään jotain taikka kieltää heitä tekemästä jotain. Momentin 7 kohdan nojalla käräjäoikeus voi antaa muitakin hakijaa tai tämän vastapuolta velvoittavia määräyksiä.

Pykälän 1 momentin 1—3 kohdassa mainitut velvoitteet ovat sisällöltään suhteellisen selkeitä. Käräjäoikeus voi 1 kohdan nojalla määrätä, että hakijan vastapuoli ei saa siirtää lapsen olinpaikkaa tai sijoittaa lasta hoidettavaksi kodin ulkopuolella. Määräys soveltuisi ensisijaisesti lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoon.

Momentin 2 kohdan nojalla hakijan vastapuoli voidaan velvoittaa ilmoittamaan lapsen olinpaikka ja 3 kohdan nojalla hakija voidaan velvoittaa olemaan saapuvilla lasta noudettaessa. Momentin 4 kohdan mukainen sakon uhalla täytettävä velvoite saattaa olla tarpeellinen silloin, kun tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa hakevan vastapuolen väitteiden perusteella voidaan pitää todennäköisenä, että hakija ei sen jälkeen, kun vastapuolelle on asetettu sakon uhka, asianmukaisesti omalta osaltaan huolehdi tapaamisista, vaan jättää esimerkiksi asiasta ennakolta ilmoittamatta saapumatta tapaamisiin. Näin tapaamisoikeuden pakko-täytäntöönpanoa hakeva voitaisiin velvoittaa sakon uhalla omalta osaltaan huolehtimaan tapaamisista. Lapsi ja hakijan vastapuoli eivät turhaan joutuisi odottamaan hakijan saapumista tapaamaan lasta.

Momentin 5 kohdan nojalla voidaan määrätä passin tallettamisesta ulosottomiehen huostaan. Koska ulosottomies huolehtii lapsen kohdistuvasta täytäntöönpanosta, ei passia ehdotuksessa ole määrätty talletettavaksi poliisiviranomaisen huostaan kuten lapsen elatuksen turvaamisesta annetun lain (122/77) 34 §:ssä säädetään.

Säännöksen nojalla talletettavaksi voidaan määrätä hakijan ja tämän vastapuolen passi sekä myös asianosaisten hallussa oleva lapsen passi. Säännös ei oikeuta ottamaan passia viranomaisten toimesta pois. Jos passi on talletettu, ulosottomiehellä on kuitenkin oikeus pitää passi huostassaan turvaamistopäätöksen mukaisesti. Tämän vuoksi käräjäoikeuden päätöksessä on riittävän yksityiskohtaisesti määriteltävä se ajanjakso, jota velvoite koskee. Jos kuitenkin tapaaminen on jo päättynyt ja

lapsi on palautettu huoltajalleen, on passin tallettaneella lasta tavanneella asianosaisella oikeus saada passi takaisin.

Pykälän 1 momentin 6 kohdan nojalla hakija tai tämän vastapuoli voidaan esimerkiksi velvoittaa tuomaan lapsi tiettyyn paikkaan. Myös momentin 7 kohta antaa suhteellisen laajan mahdollisuuden erityyppisten määräysten antamiseen.

Kaikkien 19 §:ssä tarkoitettujen määräysten on kuitenkin aina edellä mainitulla tavalla oltava tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi ja lapsen edun suojelemiseksi. Määräykset eivät saa merkitä sitä, että täytäntöönpanavana olevan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen sisältö muuttuu toiseksi. Täytäntöönpanon yhteydessä ei voida muuttaa lapsen huoltoa koskevaa päätöstä ja lainvoimaista lapsen tapaamisoikeutta koskevaa päätöstäkin voidaan ehdotuksen 13 §:n mukaan asianosaisen pyynnöstä muuttaa pysyvästi vain vähäisessä määrin.

Samassa kärkeäjoikeuden päätöksessä voidaan määrätä useammastakin hakijaan tai tämän vastapuoleen kohdistuvasta täytäntöönpanosta turvaavasta velvoitteesta. Jos esimerkiksi lapsi on määrätty noudettavaksi, voidaan hakija samalla sakon uhalla velvoittaa olemaan saapuvilla lasta noudettaessa ja määrätä sakon uhalla, että hakijan vastapuoli ei saa siirtää lapsen olinpaikkaa. Velvoitteen sisältö voi täytäntöönpanon jatkuessa myös muuttua.

Jos päävelvoite (lapsen luovuttaminen huollon täytäntöönpanemiseksi tai tapaamisten salliminen) on määrätty pantavaksi täytäntöön sakon uhalla, ei hakijan vastapuolta ole tavallisesti tarpeen enää uuden sakon uhalla velvoittaa 19 §:n mukaisiin toimiin, koska esimerkiksi lapsen kätkeminen rikkoo suoraan päävelvoitetta ja voi johtaa 17 tai 18 §:n nojalla asetetun uhkasakon tuomitsemiseen maksettavaksi. Hakija voidaan tällöin kuitenkin sakon uhalla velvoittaa esimerkiksi ilmoittamaan tapaamisen estymisestä tai tallettamaan passi ulosottomiehen huostaan. Jos asianosaisen noudatettavaksi sakon uhalla määrätään useampia velvoitteita 17—19 §:n perusteella, tulisi hänelle tavallisesti asettaa yksi uhkasakko. Asetettua uhkasakkoa tuomitessa voidaan ottaa huomioon velvoitteen rikkomisen laajuus ja uhkasakko voidaan ehdotuksen 22 §:n nojalla uhkasakkolain 11 §:n mukaisesti tuomita asetettua pienempänä.

Asianosaisten oikeusturvan kannalta on tärkeää, että turvaamistointa koskeva kärkeäjoikeuden päätös on selkeä. Päätöksestä tulee mahdollisimman yksiselitteisesti käydä ilmi, mihin asianosaiset on velvoitettu ja muun muassa ajanjakso, jonka velvoite on voimassa.

Täytäntöönpanon turvaamistoimen luonteeseen kuuluu myös, että aikaisempaa päätöstä voidaan muuttaa tai se voidaan peruuttaa (oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 8 §). Kärkeäjoikeus voi ehdotuksen 22 §:n nojalla noudattaen soveltuvin osin uhkasakkolain 12 §:n 2 momenttia poistaa uhkasakon asettamista koskevan päätöksensä ja käsitellä asian kokonaan tai osittain uudelleen.

Ehdotuksen 24 §:n mukaan kärkeäjoikeus voi kiireellisessä tapauksessa määrätä puheena olevista 19 §:n mukaisista turvaamistoimista väliaikaisestikin täytäntöönpanoasiasia käsitellessään.

Ulosottomies ei voi päättäessään lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanosta ehdotuksen 4 §:n 2 momentin ja 15 §:n nojalla (niin sanottu suora täytäntöönpano) määrätä samalla turvaamistoimista 19 §:n nojalla. Hän ei voi myöskään pyytää kärkeäjoikeutta määräämään sanotuista toimista.

Pykälän 2 momentin mukaan velvoitteet täytäntöönpanon turvaamiseksi on määrättävä täytettäviksi sakon uhalla. Edellä on jo käsitelty puheena olevan pykälän nojalla asetettavan uhkasakon suhdetta 17 ja 18 §:n mukaisiin pakkokeinoihin. Puheena olevan pykälän mukaisen uhkasakon asettamista ja tuomitsemista koskevat ehdotuksen 20—22 §:n säännökset. Pykälässä tarkoitettut velvoitteet ovat kuitenkin sellaisia, että asetetun uhkasakon markkamäärän tulisi tavallisesti olla alhaisemman kuin varsinaisen päävelvoitteen laiminlyönnin osalta asetettavan uhkasakon.

Oikeudenkäymiskaaren turvaamistoimia koskevan 7 luvun 3 §:ssä on ehdotuksen puheena olevaa pykälää vastaava säännös, jonka nojalla tuomioistuimien voi hakemuksesta sakon uhalla kieltää tekemästä jotain tai määrätä tekemään jotain. Kiellon tai määräyksen antaminen oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:n perusteella edellyttää, että on olemassa vaara, että hakijan vastapuoli tekemällä jotain, ryhtymällä johonkin tai laiminlyömyllä jotakin taikka jollain muulla tavoin estää tai heikentää hakijan oikeuden toteutumista.

Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännöksiä sovelletaan saatavan tai muun oikeuden ennakoturmaamisessa. Myös lasta koskevassa täytäntöönpanossa saattaisi olla mahdollista päät-

tää turvaamistoimista erityisesti oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:n nojalla. Puheena olevan 19 §:n 3 momentissa ehdotetaan kuitenkin säädettäväksi, että jos asianosaisella on oikeus, joka voidaan panna täytäntöön täytäntöönpanolain mukaisesti (esimerkiksi lapsen luovuttaminen lailliselle huoltajalleen), oikeuden suojaamiseksi ei voida päättää oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:n mukaisista turvaamistoimista. Täytäntöönpanolain turvaamistoimia koskevat säännökset kattaisivat lapseen kohdistuvassa täytäntöönpanossa ilmenevän turvaamistoimien tarpeen. Lisäksi säännökset on laadittu ottaen huomioon puheena olevan täytäntöönpanon erityispiirteet. Täytäntöönpanolain mukaisten turvaamistoimien täytäntöönpanossa ei näin ollen ole tarpeen esimerkiksi asettaa ulosottolain mukaista vakuutta.

Ehdotuksen 19 §:n 3 momentissa ei ole otettu kantaa siihen, voidaanko lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa päättää turvaamistoimista oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:n nojalla.

20 §. *Ulkasakon asettaminen.* Ulosotonhaltija määrää lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanoasiassa ulkasakon nykyisen täytäntöönpanolain 5 §:n ja ulosottolain 3 luvun 4 §:n perusteella. Ulkasakkoon tuomitaan ulosottolain 3 luvun 5 §:n 3 momentin mukaisesti määrämärkoin. Yleisiä säännöksiä ulkasakon asettamisesta ja tuomitsemisesta on rikoslain 2 luvun 4 b §:n 2 momentissa, jonka mukaan ulkasakko pakkokeinona asetetaan markkamääräisesti huomioon ottaen asianomaisen maksukyky. Sellainen ulkasakko voidaan erityisistä syistä tuomita lievempänä kuin se on asetettu. Ulosotonhaltijat ovat täytäntöönpanossa noudattaneet myös sanottua ja rikoslain säännöksiä.

Ulkasakkolaissa on yksityiskohtaiset säännökset ulkasakon asettamisesta ja tuomitsemisesta. Lakia ei sen nykyisen 2 §:n mukaan kuitenkaan sovelleta yleisen tuomioistuimen asettamaan ulkasakkoon. Ulkasakkolain soveltamisalan rajausta koskee yleisen tuomioistuimen asettamaa ulkasakkoa, olipa kyse aineellisoikeudellisen ratkaisun tehosteesta tai oikeudenkäynnin kulun turvaamiseksi asetetusta niin sanotusta prosessuaalisesta ulkasakosta. Myöskään ulosottoviranomaisen toimivaltaan kuuluvaan ulkasakon asettamiseen ulkasakkolakia ei sovelleta. Lain esitöissä todetaan, että yleisen tuomioistuimen tai ulosottoviranomaisen asettamissa ulkasakoissa ei ollut il-

mennyt ongelmia. Lisäksi esitöissä mainitaan suunnitelma lakkauttaa ulosotonhaltijajärjestelmä ulosottolain uudistustyössä (HE 63/1990 vp).

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanon erityispiirteiden vuoksi uuteen täytäntöönpanolakiin ehdotetaan otettavaksi ulkasakkoa koskevat säännökset. Sanottujen säännösten lisäksi huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa täytäntöönpanoasioissa sovellettaisiin myös eräitä ulkasakkolain säännöksiä. Ulkasakkolain 2 §:ää muutettaisiin samalla niin, että lailla voidaan erikseen säätää ulkasakkolain soveltamisesta yleisen tuomioistuimen asettamaan ulkasakkoon. Täytäntöönpanolain ulkasakkosäännökset yhdessä niissä viitattujen ulkasakkolain säännösten kanssa olisivat lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa täytäntöönpanoasioissa erityissäännöksiä suhteessa rikoslain yleisiin ulkasakkoa koskeviin säännöksiin.

Puheena olevan 20 §:n 1 momentin mukaan ulkasakko asetettaisiin tavallisesti markkamäärältään kiinteänä. Tällaisesta ulkasakosta voidaan käyttää nimitystä kertauhkasakko.

Ulkasakkolaissa on myös niin sanottua juoksevaa ulkasakkoa koskevat säännökset. Vastaavia säännöksiä ei ole nykyisessä täytäntöönpanolaissa. Ulkasakkolain esitöissä juoksevan ulkasakon asettamismahdollisuutta perusteltiin tehosteiden käytön tehokkuuden lisääntymisellä. Juoksevan ulkasakon avulla katsottiin välttävän ulkasakon uudelleen asettamisilta ja niihin monesti liittyviltä menetyä viivästyttäviltä valituksilta.

Viimeksi mainittu perustelu ei sovellu lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeviin täytäntöönpanoasioihin; nykyisen täytäntöönpanolain 13 §:n 1 momentin mukaan ulosotonhaltijan päätös on heti täytäntöönpantavissa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty. Tämä säännös koskee myös ulkasakon asettamispäätöstä ja sanottu periaate ehdotetaan edelleen säilytettäväksi. Säännökset ovat ehdotuksen 21 ja 25 §:ssä. Nykyisen täytäntöönpanolain nojalla asetettu ulkasakko voidaan tuomita maksettavaksi, vaikkei sitä koskeva asettamispäätös ole lainvoimainen. Samalla voidaan asettaa uusi ulkasakko (KKO 1976 II 15).

Tiettävästi eräät ulosotonhaltijat ovat myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanoasiassa joskus tulkinneet edellä mainittuja täytäntöönpanolain sekä ulosottolain ja rikoslain ulkasakkoa koskevia säännök-

siä siten, että ne mahdollistavat juoksevan uhkasakon asettaminen. Tämän tulkinnan mukaan juokseva uhkasakko on markkamääräisesti asetettu uhkasakko. Juoksevan uhkasakon asettamisessa ja tuomitsemisessa on tällöin soveltuvin osin noudatettu uhkasakkolakia.

Erityisesti silloin, kun huoltopäätöksen täytäntöönpanossa kertauhkasakko ei ole osoittautunut riittäväksi tehosteeksi tai kun jo alusta alkaen on oletettavaa, ettei kertauhkasakko riitä eikä lasta voida esimerkiksi piilottamisen vuoksi suoraan noutaa, saattaisi juoksevan uhkasakon asettaminen olla tehokas pakkokeino. Tällainen tehoste olisi tarpeellinen siitäkin syystä, että ehdotukseen ei ole haluttu ottaa puheena olevia tilanteita varten niin sanottua painostusvankeusmahdollisuutta. Juokseva uhkasakko voisi olla kertauhkasakkoa tarkoituksenmukaisempi jatkuvan niskoittelun tapauksessa myös tapaamisoikeuden toteuttamiseksi. Juoksevan uhkasakon käyttäminen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan täytäntöönpanossa on myös kansainvälisen vertailun mukaan varsin tavallista (yleisperustelujen kohta 2.3.).

Uhkasakkolain mukaista hallinnollista uhkasakkoa ei kuitenkaan yleensä aseteta toistuvaisvelvoitteen täyttämiseksi kuten menetellään tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien velvoitteiden täytäntöönpanossa on erityislaatuista myös se, että hakijan vastapuolen velvoitteen täyttäminen on osaltaan riippuvainen hakijan myötävaikutuksesta kuten esimerkiksi siitä, että hakija saapuu hakemaan lasta. Velvoitteen täyttämiseen tarvitaan myös lapsen myötävaikutusta, kun hän on yli 12 vuotias tai muutoin niin kehittynyt, että hänen tahtonsa on otettava huomioon.

Sanotut erityispiirteet aiheuttavat sen, etteivät uhkasakkolain juoksevaa uhkasakkoa koskevat säännökset sellaisenaan sovellu lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan täytäntöönpanoon. Myöskään silloin kun rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä tullaan uudistamaan rikoslain yleiset uhkasakkosäännökset, ei voida ottaa huomioon lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan täytäntöönpanon erityispiirteitä.

Sanotuista syistä täytäntöönpanolain puheena olevan 20 §:n 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan lapseen kohdistuvassa täytäntöönpanossa voidaan erityisestä syystä asettaa myös juokseva uhkasakko. Tarkoituksena ei ole muuttaa pääsääntöä,

jonka mukaan uhkasakko asetetaan kiinteämääräisenä kertauhkasakkona. Myöskään nykyisen käytännön mukaisiin uhkasakkojen kokonaismarkkamääriin ei ole ajateltu tulevan mainittavia muutoksia, vaikka juokseva uhkasakko voikin kertyä nopeammin kuin esimerkiksi kaksi erikseen asetettua kertauhkasakkoa.

Juokseva uhkasakko asetetaan määräämällä uhkasakolle kiinteä peruserä sekä lisäerä jokaista sellaista päätöksessä ilmoitettavaa ajanjaksoa varten, jonka kuluessa päätöstä ei ole noudatettu. Sanotusta ajanjaksosta käytetään nimitystä uhkasakkojakso. Samanlainen säännös on uhkasakkolain 9 §:ssä ja myös tuon lain perusteluista (HE 63/1990 vp) voidaan saada johtoa juoksevan uhkasakon asettamista ja tuomitsemista koskevien ongelmien ratkaisuun. Tuomioistuin jakaa uhkasakon voimassaoloajan kussakin asiassa tarkoituksenmukaiseen määrään uhkasakkojaksoja. Myös juoksevaa uhkasakkoa asetettaessa on ehdotuksen 22 §:n nojalla otettava huomioon uhkasakkolain 8 §:n uhkasakon suuruutta koskeva säännös; huomiota on kiinnitettävä muun muassa velvoitetun maksukykyyn.

Kun juokseva uhkasakko asetetaan tapaamisoikeuden tehosteeksi, saattaa toisinaan olla tarkoituksenmukaisempaa määrätä lisäerä niin, että se uhkasakkojaksojen sijasta perustuu päätöksen noudattamattajättämiskertoihin. Ehdotuksen puheena olevan pykälän 2 momentin nojalla myös tämä olisi mahdollista. Erilaisille noudattamattajättämisille voidaan myös asettaa erisuuruinen lisäerä. Esimerkiksi viikonloputapaamisen estämistä koskeva lisäerä voisi olla pienempi kuin pitempiaikaisen luonapidon estämistä koskeva lisäerä.

Juoksevan uhkasakon lisäerän sitominen päätöksen noudattamattajättämiskertoihin voi lisätä uhkasakon tuomitsemiseen liittyviä todisteluvaikeuksia, sillä jokaisen rikkomiskerran osalta lisäerän tuomitseminen tulee ratkaista erikseen. Kertauhkasakkoa (kuten myös juoksevan uhkasakon peruserää) tuomittaessa voidaan sitä vastoin käyttää tietyntaista kokonaisharkintaa sen suhteen, onko velvoitetta rikottu. Velvoitteen rikkomisen vähäinen aste voi kuitenkin sekä kerta- että juoksevan uhkasakon osalta johtaa siihen, että uhkasakko tuomitaan ehdotuksen 22 §:n ja uhkasakkolain 11 §:n nojalla asetettua pienempänä.

Uhkasakkolain nojalla asetettu juokseva uhkasakko on periaatteessa voimassa kunnes velvoite on täytetty. Tähän voi kulua hyvinkin

paljon aikaa. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätös voidaan panna täytäntöön huollon päättymiseen saakka eli kunnes lapsi täyttää 18 vuotta. Lasta koskevaan täytäntöönpanoon liittyy kuitenkin edellä mainittuja erityispiirteitä. Tämän vuoksi ei ole mahdollista ehdottaa, että päätöksen täytäntöönpanemiseksi asetettu juokseva uhkasakko olisi voimassa toistaiseksi, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta tai kunnes huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätös muutetaan. Käytännössä on paljon esimerkkejä siitä, että asetettua uhkasakkoa ei ole tuomittu, koska hakija itse ei ole myötävaikuttanut täytäntöönpanoon taikka lapsi on vastustanut täytäntöönpanoa. Olisi kohtuutonta, jos näissäkin tapauksissa ainoa tapa päästä eroon lainvoimaisesti asetetusta jatkuvasti juoksevasta uhkasakosta olisi pyrkiä saamaan huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva päätös muutetuksi tai erikseen vaatia asetetun uhkasakon poistamista ehdotuksen 22 §:n ja uhkasakkolain 12 §:n 2 momentin nojalla.

Edellisessä kappaleessa mainituista syistä puheena olevan pykälän 2 momentin lopussa ehdotetaan säädettäväksi, että juokseva uhkasakko voidaan kerrallaan asettaa vain asettamispäivästä laskettavalle enintään kuuden kuukauden ajanjaksolle. Uhkasakko voidaan tällöin tuomita maksettavaksi vain niistä velvoitteiden laiminlyönneistä, jotka ovat sattuneet mainittuna ajanjaksona. Asettamista koskeva päätös ei ulotu niihin velvoitteiden laiminlyönnteihin, jotka ovat tapahtuneet sen jälkeen, kun asettamispäätöksen mukainen enintään kuuden kuukauden määräaika on kulunut loppuun. Tämän jälkeen on mahdollista tarvittaessa hakemuksesta asettaa kertauhkasakko tai uusi juokseva uhkasakko (taikka määrätä lapsi noudettavaksi).

Uhkasakon asettamispäätöksessä on selvästi mainittava, mihin asianosainen on velvoitettu ja velvoitteen täyttämisen määräaika. Erityisesti juoksevassa uhkasakossa määräaikojen selkeä ilmoittaminen on tärkeää.

Puheena olevan pykälän 3 momentin mukaan uhkasakon asettaneen käräjäoikeuden on välittömästi ilmoitettava velvoitteesta ja uhkasakosta sille, jota velvoite koskee. Jos päätöstä ei ole julistettu velvoitetun läsnäollessa, siitä on heti lähetettävä hänelle kirjallinen ilmoitus. Ilmoitus, jota varten voidaan laatia lomakepohja, on mahdollista lähettää tavallisena kirjeenä. Jos asianosaisen osoite ei ole tiedossa, ilmoitusta ei voida tehdä. Päätöstä on nouda-

tettava siitä riippumatta, voidaanko puheena olevan lainkohdan mukainen ilmoitus tehdä vai ei. Asetetun uhkasakon tuomitseminen kuitenkin edellyttää, että asianosainen on ollut tietoinen sakon uhalla noudatettavasta velvoitteesta. Tämän vuoksi täytäntöönpanon hakija voi epäselvyyksien välttämiseksi joutua antamaan päätöksestä tiedon vastapuolelleen, jos tämä ei ole ollut paikalla päätöstä julistettaessa tai annettaessa.

Täytäntöönpanolakiin ei ehdoteta otettavaksi erityissäännöstä, jonka mukaan uhkasakon maksettavaksi tuomitsemisesta olisi ilmoitettava erikseen. Käräjäoikeuden päätös annetaan tällöin hakemusasiain 16 §:n mukaisesti. Maksettavaksi tuomitun uhkasakon täytäntöönpanossa noudatetaan puolestaan sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen 9 §:ää, jonka mukaan poissaolevalle sakkoon tuomitulle on lähetettävä ilmoitus sakosta ja tilillepanokortti.

Pykälän 4 momentin mukaan uusi uhkasakko saadaan asettaa vain, jos kysymys aikaisemmin asetetun uhkasakon tuomitsemisesta on käsitelty. Tarkoituksena on, että kerrallaan on voimassa vain yksi uhkasakon asettamispäätös. Useiden asettamispäätösten yhtäaikainen voimassaolo olisi ristiriidassa velvoitetun oikeusturvan kanssa ja aiheuttaisi epäselvyyttä sen suhteen, mitä päätöstä on ensisijassa noudatettava.

Pykälän 4 momenttia sovellettaisiin erikseen täytäntöönpanon hakijaan ja tämän vastapuoleen: hakijan vastapuolelle asetetusta uhkasakosta huolimatta tämä voisi hakea uhkasakon asettamista täytäntöönpanon hakijalle. Aikaisemmin 18 §:n nojalla hakijan vastapuolelle asetetun uhkasakon lisäksi olisi eri hakemuksesta mahdollista määrätä 19 §:n mukaisesti hakijaa koskevista sakon uhalla täytettävistä velvoitteista ilman, että samalla käsitellään aikaisemman uhkasakon tuomitsemista. Jos asianosaiselle, jota koskee aikaisempi sakon uhalla noudatettava velvoite, asetetaan uusia velvoitteita, on kuitenkin ennen uuden uhkasakon asettamista käsiteltävä kysymys aikaisemman uhkasakon tuomitsemisesta. Uudessa asettamispäätöksessä aikaisempi velvoite voidaan määrätä täytettäväksi uuden velvoitteen ohella molempia velvoitteita koskevan sakon uhalla. Jos käräjäoikeus on 24 §:n nojalla määrännyt väliaikaisista 19 §:n mukaisista velvoitteista, tulee aikaisemmin väliaikaisesti asetetun uhkasakon tuomitseminen käsitellä viimeistään samal-

la kun täytäntöönpanoa koskevassa päätöksessä asetetaan uusi uhkasakko. Näin samaa asianosaista koskisi kerrallaan vain yksi uhkasakon asettamispäätös, jollei aikaisempaa asettamispäätöstä koskevasta muutoksenhausta muuta johdu.

Kysymys aikaisemman uhkasakon tuomitsemisesta on säännöksessä tarkoitettulla tavalla käsitelty, vaikka uhkasakkoa ei hakemuksesta huolimatta ole tuomittu maksettavaksi tai kun tuomitsemista koskeva päätös ei ole lainvoimainen. Pyytäessään uuden uhkasakon asettamista asianosainen voi myös ilmoittaa, että aikaisemman uhkasakon tuomitsemista ei tulla vaatimaan.

Vaatus aikaisemmin asetetun uhkasakon tuomitsemista koskevan kysymyksen käsittelemisestä ennen uuden uhkasakon asettamista koskee myös juoksevaa uhkasakkoa. Tämän tekee välttämättömäksi täytäntöönpanolakiin ehdotettu rajoitus, jonka mukaan juokseva uhkasakko voidaan asettaa enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Juoksevan uhkasakon ollessa kyseessä uutta uhkasakkoa ei voida asettaa niin kauan kuin entisen asettamispäätöksen mukainen enintään kuuden kuukauden ajanjakso ei ole kulunut loppuun.

Tuomioistuimien voi ehdotuksen 22 §:n ja uhkasakkolain 12 §:n 2 momentin nojalla ennen uuden uhkasakon asettamista myös poistaa aikaisemman uhkasakon asettamista koskevan päätöksen ja käsitellä asian uudelleen. Tällöin ei ole tarpeen käsitellä aikaisemman uhkasakon tuomitsemista. Myös juokseva uhkasakko voidaan poistaa uhkasakkolain 12 §:n 2 momentin nojalla.

21 §. *Uhkasakon tuomitseminen.* Jos asianosainen ei noudata, mihin hänet on velvoitettu, tuomioistuimien voi pykälän 1 momentin nojalla hakemuksesta tuomita uhkasakon maksettavaksi.

Tavallisesti uhkasakon tuomitsemista pyytää täytäntöönpanon hakija, jonka vaatimuksesta uhkasakko on asetettu ja jolla näin ollen on oikeus vaatia myös uhkasakon tuomitsemista. Ehdotuksen 19 §:ssä tarkoitettu uhkasakko, joka on asetettu täytäntöönpanon hakijaa koskevan velvoitteen noudattamisen turvaamiseksi, voidaan tuomita maksettavaksi myös hakijan vastapuolen vaatimuksesta. Jos ulosottomies on määrätty noutamaan lapsi ja samalla on määrätty noutamista turvaavista sakon uhalla noudatettavista 19 §:n mukaisista velvoitteista, voi myös ulosottomies ehdotuksen

mukaan hakea uhkasakon maksettavaksi tuomitsemista ja uuden uhkasakon asettamista.

Hakemus uhkasakon tuomitsemisesta maksettavaksi on tehtävä ehdotuksen 4 §:n mukaisesti. Samalla voidaan hakea myös uuden uhkasakon asettamista tai lapsen määräämistä noudettavaksi. Käräjäoikeuden alueellisesta toimivallasta on säännös ehdotuksen 4 §:n 1 momentissa. Näin ollen muukin tuomioistuin kuin uhkasakon asettanut voi olla toimivaltainen päättämään maksettavaksi tuomitsemisesta, jos lapsen taikka hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikka on muuttunut.

Hakemus voidaan kertauhkasakon samoin kuin velvoitteen rikkomiskertoihin perustuvan juoksevan uhkasakon osalta tehdä heti ensimmäisen laiminlyönnin jälkeen. Huoltopäätöstä koskevan juoksevan uhkasakon osalta hakemus voidaan tehdä ensimmäisen sellaisen uhkasakkojakson jälkeen, jonka aikana päätöstä ei ole noudatettu. Juoksevan uhkasakon maksettavaksi tuomitsemista on mahdollista hakea myös vasta myöhemmin joko useamman rikkomuksen tai useamman uhkasakkojakson jälkeen. Tällöin tuomittavaksi tulevat peruserän lisäksi uhkasakkojaksojen tai rikkomusten määrää vastaavat lisäerät.

Tuomioistuimien voi pykälän 1 momentin mukaan tuomita sakon maksettavaksi, vaikkei uhkasakon asettamista koskeva päätös ole lainvoimainen. Ehdotus vastaa voimassa olevaa lakia. Selvyyden vuoksi asiasta ehdotetaan otettavaksi säännös myös nyt puheena olevaan pykälään, vaikka vastaava periaate ilmenee myös ehdotuksen 25 §:stä. Uhkasakkoa ei kuitenkaan saa tuomita maksettavaksi, jos asettamispäätöksessä on viimeksi mainitun säännöksen nojalla toisin määrätty taikka jos muutoksenhakutuomioistuin on keskeyttänyt täytäntöönpanon.

Pykälän 2 momentin mukaan asianosaiselle on ennen uhkasakon tuomitsemista varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Säännöstä on pidetty asianosaisten oikeusturvan kannalta tarpeellisenä, vaikka käräjäoikeus on jo hakemusasiain perusteella velvollinen varaamaan hakijan vastapuolelle mainitun tilaisuuden. Ehdotuksessa on kuitenkin haluttu korostaa kuulemisen tärkeyttä.

Jos asianosainen näyttää, että hänellä on ollut velvoitteen noudattamatta jättämiseen hyväksyttävä syy, uhkasakkoa ei puheena olevan säännöksen mukaan saa tuomita maksettavaksi. Nykyistä uhkasakkojen tuomitsemiskäytän-

töä on eräiltä osin arvosteltu. Esimerkiksi on väitetty, että uhkasakkoja on tuomittu maksettavaksi sellaisissakin tapauksissa, joissa asianosainen on ollut valmis myötävaikuttamaan tapaamisoikeuden toteutumiseen, mutta lapsi on voimakkaasti vastustanut tapaamista tai ollut sairas taikka hakija ei ole saapunut paikalle tai on muutoin itse aiheuttanut tapaamisen epäonnistumisen.

Uhkasakkoa ei 2 momentin mukaan saa tuomita maksettavaksi myöskään silloin, jos velvoite on täytetty ennen tuomitsemispäätöksen antamista. Tämä seikka ilmenee myös pykälän 1 momentin ensimmäisestä ja toisesta lauseesta, mutta selvyiden vuoksi asiasta mainitaan vielä erikseen 2 momentissa. Uhkasakkoa ei tuomita maksettavaksi, vaikka velvoite on täytetty vasta asetetun määräajan jälkeen, mutta ennen tuomitsemispäätöksen antamista. Tämä vastaa uhkasakkolain perusteluista ilmenevällä tavalla vallitsevaa oikeuskäytäntöä. Uhkasakon tarkoituksena on saada asianomainen noudattamaan velvoitetta. Asetetun määräajan laiminlyöntiä ei voida pitää riittävänä perusteluna sikon tuomitsemiselle enää velvoitteen täyttämisen jälkeen. Velvoitteen täyttäminen tuomitsemispäätöksen jälkeen ei vapauta jo tuomitun uhkasakon suorittamisesta.

Edellisessä kappaleessa mainittu koskee erityisesti lapsen huollosta annetun päätöksen täytäntöönpanoa sikon uhalla. Jos lapsi on luovutettu ennen uhkasakon maksettavaksi tuomitsemista, mutta asetetun määräajan jälkeen, sikon tuomitseminen raukeaa. Jos lapsi on määrätty noudettavaksi ja samalla on asetettu 19 §:n mukaisia sikon uhalla noudatettavia velvoitteita, ei myöskään näitä uhkasakkoja voitaisi tavallisesti tuomita maksettavaksi enää sen jälkeen, kun noutaminen on onnistunut. Jos lapsi on määrätty 24 §:n nojalla väliaikaisesti sijoitettavaksi, ei samalla 19 §:n nojalla väliaikaisesti asetettuja sijoittamista turvaavia uhkasakkoja enää sijoittamisen toteuduttua voitaisi tuomita maksettavaksi.

Jos uhkasakko on asetettu tapaamisoikeuden täytäntöönpanemiseksi ja tapaamisoikeutta on rikottu, ei tapaamisten osittainen salliminen ennen uhkasakon tuomitsemista merkitse koko täytäntöönpanavana olleen (kaikki tapaamisoikeuden mukaiset tapaamiset sallivan) päätöksen edellyttämän velvoitteen täyttämistä. Näin ollen uhkasakko voidaan tuomita maksettavaksi, mutta velvoitteen noudattaminen olennaisilta osin voidaan ehdotuksen 22 §:n ja uhkasak-

kolain 11 §:n nojalla ottaa huomioon tuomitettavan uhkasakon määrässä. Uhkasakko voidaan tällöin tuomita asetettua pienempänä. Säännös vastaa tapaamisoikeuden osalta nykyisin noudatettua oikeuskäytäntöä.

Jos taas hakijan noudatettavaksi on määrätty sikon uhalla asetettuja velvoitteita ja täytäntöönpano on estynyt hakijan laiminlyötyä velvoitteen noudattamisen, voitaisiin asetettu uhkasakko täytäntöönpanon jatkuessa tuomita maksettavaksi siinäkin tapauksessa, että täytäntöönpano myöhemmin onnistuu.

Juokseva uhkasakko alkaa tuomitsemisen jälkeen juosta uudelleen, jos ajanjakso, jolle uhkasakko on asetettu, ei ole päättynyt. Uhkasakko voidaan tällöin uutta asettamispäätöstä tekemättä tuomita jälleen maksettavaksi. Juoksevaa uhkasakkoa uudelleen tuomitessa ei kuitenkaan voida enää tuomita peruserää, vaan ainoastaan määrättyjen lisäerien osuus. Koska juokseva uhkasakko 20 §:n 2 momentin mukaan voidaan asettaa enintään kuuden kuukauden ajanjaksolle ja uhkasakko voidaan tuomita maksettavaksi asetettua pienempänä, lapseen kohdistuvassa täytäntöönpanossa ei ole ehdotettu sovellettavaksi uhkasakkolain 10 §:n 2 momentin säännöstä, jonka mukaan juoksevan uhkasakon lisäeristä voidaan kerralla tuomita maksettavaksi enintään kolme kertaa peruserän suuruinen summa.

22 §. *Uhkasakkolain soveltaminen.* Pykälässä ehdotetaan, että uhkasakkolain 8 ja 11 §:n, 12 §:n 2 momentin sekä 13 §:n säännöksiä noudatetaan soveltuvin osin myös täytäntöönpanolain mukaista uhkasakkoa asetettaessa ja tuomitessa. Uhkasakkolain säännökset korvaisivat lapseen kohdistuvassa täytäntöönpanossa rikoslain 2 luvun 4 b §:n 2 momentin säännökset pakkokeinona käytettävästä uhkasakosta. Puheena olevien uhkasakkolain säännösten tulkintaan saadaan johtoa mainitun lain esitöistä.

Uhkasakkolain 8 §:n mukaan uhkasakon suuruutta harkittaessa on otettava huomioon päävelvoitteen laatu ja laajuus, velvoitetun maksukyky ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Rikoslain 2 luvun 4 b §:n 2 momentin vastaan säännöksen mukaan on kiinnitettävä huomiota ainoastaan asianomaisen maksukykyyn.

Uhkasakon suuruutta koskevaa säännöstä sovelletaan sekä kertauhkasakkoon että juoksevaan uhkasakkoon. Uhkasakkolain perustelujen mukaisesti tarkoituksena ei esimerkiksi ole se, että velvoitettavan maksukyky olisi

selvitettävä yksityiskohtaisesti jo uhan asettamisvaiheessa. Uhkasakon määrää koskeva ratkaisu voitaisiin tehdä käytettävissä olevien tietojen perusteella ja tuomitsemisen yhteydessä määrää voitaisiin tarvittaessa alentaa.

Uhkasakkolain 11 §:n nojalla uhkasakko voidaan tuomita asetettua pienempänä, jos päävelvoitetta on olennaiselta osalta noudatettu tai velvoitetun maksukyky on merkittävästi alentunut taikka uhkasakon määrän alentamiseen on muu perusteltu syy. Myös tämä säännös on yksityiskohtaisempi kuin rikoslain 2 luvun 4 b §:n 2 momentin säännös, jonka mukaan uhkasakko voidaan erityisistä syistä tuomita lievempänä kuin se on asetettu. Uhkasakkolain 11 § soveltuisi hyvin täytäntöönpanolain mukaiseen menettelyyn, jossa velvoitetta suhteellisen usein rikotaan vain osaksi.

Uhkasakkolain 12 §:n 2 momentin mukaan uhkasakon asettanut viranomainen voi poistaa aikaisemman uhkasakon asettamista koskevan päätöksensä ja käsitellä asian kokonaan tai osittain uudelleen, jos olosuhteet ovat muuttuneet tai asiaan on saatu olennaista uutta selvitystä taikka aikaisempi päätös perustuu ilmeisen väärään lain soveltamiseen.

Tuomioistuimissa on perinteisesti ollut voimassa päätöksen itseoikaisun kielto, josta on poikettu hyvin rajoitetusti (esimerkiksi oikeudenkäymiskaari 24 luku 10 ja 21 §). Uhkasakkolain 12 §:n 2 momentti mahdollistaa tuomioistuimen uhkasakon asettamista koskeva päätöksen oikaisemisen samassa laajuudessa kuin se on mahdollista muidenkin viranomaisten osalta. Uhkasakon asettanut tuomioistuin voisi käsitellä uudelleen sekä lainvoimaisella että lainvoimaa vailla olevalla päätöksellä ratkaismansa asian. Säännös soveltuisi esimerkiksi tilanteeseen, jossa uhkasakon asettamisen jälkeen selviää, että edellytykset tuomitsemiselle tulevat puuttumaan. Tällöin aikaisemman uhkasakon tuomitsemista ei olisi välttämätöntä saattaa ratkaistavaksi, vaan uhkasakko voitaisiin asettaa uudelleen uhkasakkolain 12 §:n 2 momentin nojalla.

Asia voitaisiin ratkaista uudelleen myös olosuhteiden muuttumisen vuoksi. Joskus saattaa olla esimerkiksi välttämätöntä määrätä lapsi hakijan pyynnöstä heti noudettavaksi, vaikka asettamispäätöksen mukainen ajanjakso, jolle juokseva uhkasakko on asetettu, ei ole vielä päättynyt. Puheena olevan säännöksen nojalla juoksevan uhkasakon asettamista koskeva pää-

tös voitaisiin poistaa osittain. Myös uuden selvityksen johdosta voidaan menetellä vastavalla tavalla.

Uhkasakkolain 12 §:n 2 momentin säännös on rinnastettavissa myös hallintomenettelylain (598/82) 26 §:n mukaiseen asiavirheen korjaamismenettelyyn. Uhkasakon asettamista koskeva päätös voidaan poistaa, jos päätös perustuu ilmeisen väärään lain soveltamiseen.

Asetettua uhkasakkoa poistettaessa ja asiaa uudelleen käsiteltäessä on noudatettava samoja menettelysäännöksiä kuin muutoinkin uhkasakkoa asettaessa. Vaikka menettelyyn voidaan esimerkiksi ryhtyä ilman asianosaisten suostumusta, näille on varattava tilaisuus tulla kuulluiksi. Asia voidaan käsitellä uudelleen joko kokonaan tai osittain. Uudella päätöksellä asia voidaan ratkaista myös velvoitetun kannalta joko ankarammin tai lievemmin.

Jos aikaisempaan päätökseen on vireillä muutoksenhaku, asian uudelleen käsittelemisestä on ilmoitettava ja tehty päätös on toimitettava muutoksenhakuviranomaiselle. Jos muutoksenhakemus on jo ratkaistu, on muutoksenhakuviranomaisen antamaa päätöstä noudatettava. Asiaa ei enää voida puheena olevan säännöksen nojalla käsitellä uudelleen.

Uhkasakolla tehostetun velvoitteen rikkomisen vanhennee rikoslain 8 luvun 1 §:n mukaisesti tavallisesti kahdessa vuodessa rikkeen tapahtumisesta. Täytäntöönpanolain nojalla asetetun velvoitteen rikkominen ei kuitenkaan ole rinnastettavissa virallisen syytteen alaiseen rikokseen tai uhkasakon tuomitsemiseen rikkeen johdosta tuomioistuimen omasta aloitteesta. Kuitenkin myös täytäntöönpanoasian asianosaisilta voidaan vaatia, ettei uhkasakon tuomitsemista tarpeettomasti pitkitetä.

Uhkasakkolain 13 §:ssä on uhkasakon vanhentumista koskeva erityissäännös. Puheena olevan viittaussäännöksen nojalla uhkasakkolain säännös koskisi soveltuvien osin myös täytäntöönpanolain nojalla asetetun uhkasakon vanhentumista. Hakemus uhkasakon tuomitsemisesta tulee näin ollen antaa vastapuolelle tiedoksi kahden vuoden kuluessa siitä, kun uhkasakon asettamispäätös on saanut lainvoiman ja päävelvoitteen täyttämistä koskeva määräaika on päättynyt. Jos päävelvoitetta on noudatettava määrätystä ajankohdasta alkaen, hakemus on annettava tiedoksi kahden vuoden kuluessa siitä, kun uhkasakon asettamispäätös on saanut lainvoiman ja päävelvoitetta on rikottu.

23 §. *Uhkakakon periminen ja muuntorangaistuksen määrääminen.* Muuntorangaistuksen määräämistä koskevan rikoslain 2 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan uhkasakko muunnetaan vankeudeksi niin, että uhkakakon jokainen täysi 50 markkaa vastaa yhtä päiväsakkoa. Pykälän 2 momentin mukaan kahta päiväsakkoa vastaa yksi päivä vankeutta. Muuntorangaistuksen pituus on kuitenkin vähintään neljä ja enintään 90 päivää. Jos sakon maksamatta jäämistä koskeviin syihin nähden taikka muusta erityisestä syystä harkitaan kohtuulliseksi, muuntorangaistus on mahdollista määrätä sannotta lyhyempänä, ei kuitenkaan alle neljän päivän pituisena. Erityisistä sakotetun henkilökohtaisiin olosuhteisiin liittyvistä syistä tuomioistuimien saa rikoslain 2 luvun 5 §:n 4 momentin nojalla jättää muuntorangaistuksen määräämättä, jollei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen vaadi muuntorangaistuksen määräämistä.

Käytännössä tuomioistuimet ovat viimeksi mainitun lainkohdan nojalla usein jättäneet muuntorangaistuksen määräämättä silloin, kun uhkasakko on tuomittu maksettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanoasiassa.

Eräät niistä, jotka on tuomittu maksamaan uhkasakko, ovat jo etukäteen ennen muuntorangaistuksen määräämistä hakeneet vapautusta tulevasta muuntorangaistuksesta armonanomuksella. Tällaisiin hakemuksiin ei ole ennenaikaisina suostuttu. Ennenaikaisina on hylätty myös asetettua uhkasakkoa koskevat armonanomukset, jos sakkoa ei vielä ole tuomittu maksettavaksi. Uhkakakon maksamaan tuomittu on sen sijaan useissa tapauksissa armahdettu kokonaan tai osittain maksamisesta.

Ehdotettu 23 § rajoittaa oleellisesti täytäntöönpanolain nojalla asetetun uhkakakon muuntamista vankeudeksi.

Pykälän ensimmäisen virkkeen mukaan täytäntöönpanolain nojalla maksettavaksi tuomittu uhkasakko peritään ulosottoin ja sakoitettu haastetaan muuntorangaistuksen määräämistä koskevaan oikeudenkäyntiin rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 5 ja 6 §:n mukaisesti. Näiltä osin uhkakakon periminen ja muuntomenettelyyn haastaminen vastaavat muiden sakkojen perimistä. Täytäntöönpanolaissa poikkeaminen yleisistä säännöksistä on haluttu rajoittaa mahdollisimman vähiin. Esimerkiksi ulosottomiehelle tai syyttä-

jälle ei ehdoteta annettavaksi oikeutta päättää normaalista poikkeavalla tavalla muuntomenettelyyn haastamisesta.

Pykälän toisen virkkeen mukaan täytäntöönpanolain nojalla tuomitusta uhkasakosta ei kuitenkaan saa määrätä muuntorangaistusta, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Säännös antaa tuomioistuimelle nykyistä selvemmän lainsäädännöllisen tuen muuntamatta jättämistä koskevalle ratkaisulleen. Vastaavaa sakon muuntamista rajoittavaa säännöstä on ehdotettu myös rikoslain 2 luvun 5 §:ään; alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitun sakon sijasta ei saisi määrätä muuntorangaistusta, elleivät painavat syyt sitä vaadi (HE 251/1994 vp). Eduskunta ei kuitenkaan ehtinyt käsitellä sannotta esitystä nuorisorangaistuksista kuluneena vuonna päättyneillä valtiopäivillä, joten se raukesi. Lähiaikoina on kuitenkin tarkoitus antaa uusi samansisältöinen esitys.

Täytäntöönpanolain nojalla asetettu ja maksettavaksi tuomittu, mutta perimättä jäänyt uhkasakko jätettäisiin siten pääsääntöisesti muuntamatta vankeudeksi. Säännöstä, jossa ehdottomasti kiellettäisiin täytäntöönpanolain nojalla asetetun uhkakakon muuntaminen, ei kuitenkaan ole ehdotettu. Jos muunto kokonaan kiellettäisiin, olisi pelättävissä, että asetettujen uhkasakkojen teho heikkenisi oleellisesti.

Pykälän mukaan uhkakakon muuntaminen olisi siten hyvin poikkeuksellista. Säännöksessä tarkoitettu painava syy muuntorangaistuksen määräämiseen saattaisi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun uhkasakkopäätöksessä tarkoitettua velvoitetta on jatkuvasti rikottu täysin perusteettomasti eli vastapuolen kiusaamistarkoituksessa tai niskoittelun luonteisesti. Myös silloin, kun lasta luonaan pitävä on perusteettomasti ryhtynyt poikkeuksellisiin menettelytapoihin, kuten piilottanut lapsen taikka vienyt hänet ulkomaille välttääkseen lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanon, saattavat painavat syyt vaatia muuntorangaistuksen määräämistä. Velvoitteen perusteettomien rikkomiskertojen lukuisuus tai erityinen törkeys olisivat siis sellaisia seikkoja, jotka voisivat johtaa muuntorangaistuksen määräämiseen.

Jos asianosainen on salannut, hukannut tai kätkenyt varoja, joista uhkasakko olisi voitu maksaa tai periä, saattaa jokin rikoslain 39 luvussa säännellyistä velallisen rikoksista koskevista tunnusmerkistöistä täyttyä. Sen sijaan täytäntöönpanolaissa tarkoitettut painavat syyt

sakon muuntamiseen koskevat lähinnä velvoitteen noudattamatta jättämiseen liittyviä olosuhteita.

Virallisen syyttäjän on ryhdyttävä sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen 30 §:n mukaan tarpeellisiin toimiin sellaisten seikkojen selvittämiseksi, joilla on merkitystä sakon muuntorangaistuksen määräämistä koskevassa asiassa. Käytännössä syyttäjät ovat usein varsin passiivisia muuntorangaistusta koskevissa oikeudenkäynneissä. Sanottu säännös kuitenkin velvoittaisi virallisen syyttäjän hankkimaan tarpeellisen selvityksen siitä, onko muuntorangaistuksen määräämiseen painavia syitä. Virallisen syyttäjän tulisi asian selvittämiseksi hankkia asiaa koskeva aikaisempi asiakirjamateriaali.

Jos muuntorangaistus on jätetty määräämättä, voidaan muunnettavina olleiden sakkojen perimistä puheena oleva pykälän kolmannen virkkeen nojalla jatkaa ulosottotoimin. Koska uhkasakon muuntaminen olisi hyvin poikkeuksellista, on pakkokeinona käytettävän uhkasakon tehon säilyttämiseksi tarpeellista, että uhkasakon periminen voi jatkua. Maksettavaksi tuomitun uhkasakon täytäntöönpano raukeaa tällöin rikoslain 8 luvun 11 §:n mukaisesti viiden vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamisesta.

Ehdotettu täytäntöönpanolain 23 §:n säännös olisi poikkeus rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 12 §:ään nähden, jonka mukaan muunnettavina olleiden sakkojen perimistä ulosottotoimin ei saa jatkaa sen jälkeen, kun alioikeuden päätös muuntorangaistuksen määräämistä koskevassa asiassa on julistettu. Viimeksi mainittuun lakiin ehdotetaan otettavaksi viittaus puheena olevaan täytäntöönpanolain säännökseen.

Ehdotus poikkeaa perinnän jatkamisen suhteen edellä mainitusta nuorisorangaistuksia koskeneesta esityksestä. Viimeksi mainitussa ei ehdotettu poikkeusta rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 12 §:ään, joten muuntoa koskevan oikeudenkäynnin jälkeen sakon perintää ei jatkettaisi. Sakko rangaistuksena merkitsee yhteiskunnan jälkikäteistä reagointia rangaistavaan tekoon. Sen sijaan henkilö, jolle on asetettu sakon uhka, voi etukäteen harkita toimiensa seurauksia tarkemmin kuin rikoksenteijä. Tästä syystä myös sakkoa koskevaan perintään voidaan perustellusti suhtautua eri tavalla mainituissa tapauksissa.

Muuntamatta jätetyn, täytäntöönpanolaissa

tarkoitettun uhkasakon jatkoperintä on tarpeen, koska muussa tapauksessa uhkasakon teho saattaisi liaksi heikentyä. Yleisperusteluissa todetuista syistä pakkokeinojen tehon on oltava riittävä. Ellei uhkasakko säily riittävän tehokkaana pakkokeinona, saattaa seurauksena myös olla, että noutojen määrä lisääntyy, mikä ei ole hyväksyttävä kehitys.

Täytäntöönpanolain ehdotettu 23 § rinnastuisi perinnän osalta niihin tapauksiin, joissa sakon muuntaminen on laissa kielletty. Sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen 19 §:n mukaan ulosottomies tällöin palauttaa sakkoa koskevan täytäntöönpanokirjan täytäntöönpanoa pyytäneelle viranomaiselle. Perimättä jäänyt sakko siirretään sanotun asetuksen 23 e §:n mukaisesti saamisrekisteriin. Saamisrekisteriin siirretyn sakon perimistä jatketaan, jos myöhemmin käy ilmi, että sakko voidaan periä. Täytäntöönpanolain nojalla asetettun uhkasakon osalta menettely olisi samanlainen. Virallisen syyttäjän tulisi muuntoa koskevan oikeudenkäynnin jälkeen huolehtia siitä, että maksamaton sakko tulee siirretyksi saamisrekisteriin, jos sakkoa ei ole muunnettu vankeudeksi.

Niissä tapauksissa, joissa aikaisemman lain aikana tapahtuneen velvoitteen rikkomisen vuoksi maksettavaksi tuomittu uhkasakko voidaan jättää muuntamatta rikoslain 2 luvun 5 §:n 4 momentin nojalla ja sakkoon tuomittu vapautuu maksamasta uhkasakkoa, uusi laki johtaa ankarampaan lopputulokseen sakon maksamisen kannalta, koska täytäntöönpanolain nojalla muuntamatta jätettyjen sakkojen perimistä jatketaan. Siirtymäsäännöksiin otettaisiin näiltä osin tarpeellinen säännös.

5 luku. Erinäiset säännökset

24 §. *Väliaikaiset turvaamistoimet.* Nykyisen täytäntöönpanolain 10 §:n nojalla ulosotonhaltija voi välittömästi vastapuolta kuulematta määrätä, että lapsi on sijoitettava sosiaalilautakunnan toimesta valtion, kuntainliiton tai muun kuntayhtymän omistamaan tai ylläpitämään laitokseen tai muuhun sopivaan hoitoon. Kunnallislain 1 päivänä tammikuuta 1993 voimaan tulleella muutoksella kuntainliitot ovat muuttuneet kuntayhtymiksi.

Sijoittaminen nykyisen lain nojalla on mahdollista, jos täytäntöönpanolaissa tarkoitettussa asiassa on aihetta otaksua, että lapsi täytän-

työnpanon estämiseksi viedään maasta tai siirretään paikasta toiseen tai jos asia on muutoin kiireellinen. Toimenpide on voimassa, kunnes täytäntöönpanoasiassa on annettu päätös. Toimenpiteestä tehty päätös on kuitenkin viivytyksettä peruutettava, kun toimenpiteeseen ei enää ole aihetta. Lain 14 §:n mukaan kustannukset lapsen sijoittamisesta maksetaan valtion varoista.

Nykyisen lain perusteluissa todetaan 10 §:n osalta, että käytännössä esiintyy tapauksia, joissa on voitava ryhtyä puheena oleviin kiireellisiin toimenpiteisiin. Kiiretoimenpidettä on kuitenkin käytettävä vain aivan poikkeuksellisissa tilanteissa huomioon ottaen, että toimenpide saattaa olla haitallinen lapsen henkiselletterveydelle. Toimenpidettä suoritettaessa on noudatettava soveltuvin osin nykyisen lain 9 §:n säännöksiä lapseen kohdistuvan toimenpiteen suorittamisesta, joita vastaa ehdotuksen 3 §.

Käytettävissä olevien tietojen perusteella voidaan arvioida, että lapsen sijoittamiset ovat olleet hyvin harvinaisia. Tarpeettomana säännöstä ei kuitenkaan voida pitää, koska se tarjoaa lapseen kohdistuvassa täytäntöönpanossa mahdollisuuden välittömästi vastapuolta kuulematta päättää täytäntöönpanoa turvaavista kiiretoimenpiteistä. Säännöksellä voi myös olla täytäntöönpanoa vaikeuttavaa käyttäytymistä ennaltaehkäisevää merkitystä.

Puheena olevan pykälän 1 momentti vastaa eräin muutoksin nykyisen lain 10 §:n 1 momenttia. Aikaisemmasta poiketen tuomioistuin voi määrätä väliaikaisesti myös 19 §:n mukaisista täytäntöönpanon turvaamistoimista ja lapsi voidaan määrätä väliaikaisesti sijoitettavaksi myös tapaamisoikeuden toteuttamiseksi, jos lapsen etu sitä erittäin painavista syistä vaatii.

Momentin mukaan täytäntöönpanoasiata käsittelevä tuomioistuin voi antaa väliaikaista turvaamistointia koskevan määräyksen. Hakijalla on näin ollen oltava ehdotetun täytäntöönpanolain 1 §:n mukaisesti täytäntöönpanotavissa oleva päätös tai sopimus taikka oikeus saada lapsi luovutetuksi. Väliaikaisen määräyksen antaminen edellyttää, että tuomioistuimelle on jo aikaisemmin tehty täytäntöönpanoa koskeva hakemus tai että hakemus tehdään viimeistään väliaikaista määräystä pyydettyä. Täytäntöönpanohakemuksen jättämisen jälkeen pyyntö väliaikaisen määräyksen antami-

sesta voidaan tehdä ennen asian ratkaisemista asian käsittelyn missä vaiheessa tahansa.

Väliaikaisesta turvaamistoimesta päättää ehdotuksen mukaan täytäntöönpanoasiata käsittelevä tuomioistuin. Jos asia on kärjäoikeuden täytäntöönpanoasiassa antamaa päätöstä koskevan muutoksenhaun johdosta vireillä hovioikeudessa eikä lainkaan kärjäoikeudessa, päättää hovioikeus myös turvaamistoimesta.

Tuomioistuin voi ehdotuksen mukaan antaa määräyksen vastapuolta kuulematta. Kun edellytykset ovat olemassa, määräys olisi annettava niin pian kuin mahdollista. Erittäin kiireellisessä tilanteessa olisi asianmukaista, että määräys annetaan sitä odotettaessa tai hakemuksen jättämissäpäivän kuluessa. Myös hakemuksen hylkäämisestä vastapuolta kuulematta tulisi päättää välittömästi. Jos pyyntö esitetään asian suullisessa käsittelyssä, jossa hakijan vastapuoli on paikalla, on myös hänellä oikeus lausua pyynnöstä.

Määräys voidaan antaa, milloin on aihetta olettaa, että lapsi täytäntöönpanon estämiseksi viedään maasta tai siirretään paikasta toiseen taikka jos asia on muutoin kiireellinen. Määräys voidaan kuitenkin antaa vain täytäntöönpanon turvaamiseksi. Näiltä osin viitataan ehdotuksen 19 §:n 1 momentin perusteluissa lausuttuun.

Pyynnön esittäjän on esitettävä selvitys siitä, että on aihetta olettaa vastapuolen käyttäytymisen säännöksen edellyttämällä täytäntöönpanon estävällä tavalla tai että asia on muutoin kiireellinen. Koska kiiretoimenpide nykyisen lain 10 §:n perusteluissa mainitusta syystä tulee kysymykseen vain aivan poikkeuksellisissa tilanteissa, pelkkä hakijan väite toimenpiteen aiheellisuudesta ei riitä turvaamistoimen perusteeksi. Hakijan näyttövelvollisuus toimenpiteen aiheellisuudesta on näin ollen selvästi suurempi kuin esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 1—3 §:n mukaisen turvaamistoimen hakijan velvollisuus näyttää, että on olemassa vaara, että hakijan vastapuoli menettelee hakijan oikeutta vaarantavalla tavalla.

Edellisessä kappaleessa mainitusta syystä pyynnön esittäjä voi joutua huoltoon tai tapaamisoikeutta koskevassa täytäntöönpanossa antamaan tuomioistuimelle erilaisia kirjallisia toisteita kuten esimerkiksi sosiaali- ja lastensuojeluviranomaisten lausuntoja, joista turvaamistoimen tarve ilmenee. Myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n mukaisen yksityisluon-

toisen kirjallisen todisteen antaminen käräjäoikeudelle saattaa tällöin olla erityisistä syistä mahdollista.

Tuomioistuimen ei ehdotuksen mukaan tarvitse määräyksessään yksilöidysti ottaa kantaa siihen, onko lapsi sijoitettava johonkin laitokseen tai muuhun sopivaan hoitoon, vaan sosiaalihuollon viranomaisen on ratkaistava hoitopaikka. Säännös ei estä tuomioistuinta tarvittaessa määräämästä myös hoitotavasta, mutta ennen määräyksen antamista olisi esimerkiksi puhelimitse oltava yhteydessä sosiaalihuollon viranomaisiin. Lapsi on nykyisin noudatettavan käytännön mukaan voitu ulosotonhaltijan antamalla päätöksellä määrätä sijoitettavaksi myös suoraan hakijan hoitoon. Tämä on mahdollista myös ehdotuksen mukaan, mutta sijoittaminen ei tällöinkään saisi johtaa tilanteeseen, jossa lasta joudutaan siirtämään edestakaisin vanhemmalta toiselle.

Sosiaalihuollon viranomaisen on tuomioistuimen määräyksestä sijoitettava lapsi. Koska ulosottomies vastaa käytännön täytäntöönpanosta, väliaikaista turvaamistointia hakenut voi itse toimittaa määräyksen ulosottomiehelle, joka huolehtii lapsen sijoittamisesta yhdessä kunnan sosiaalihuollon edustajien kanssa. Tuomioistuimen sijoittamismääräyksen täytäntöönpanoa voidaan pyytää myös suoraan sosiaalihuollon viranomaiselta, joka voi saada ulosottomieheltä tarpeellista virka-apua. Tuomioistuin voi lisäksi viran puolesta toimittaa sijoittamismääräyksen suoraan sosiaalihuollon viranomaiselle. Sijoittamismääräyksen toimeenpanoa koskevat tarkemmat säännökset otetaan uuteen täytäntöönpanoasetukseen.

Sijoittamismääräyksen toimeenpanossa noudatetaan ehdotuksen 2 §:n säännöstä lapsen tahdon huomioon ottamisesta ja 3 §:n säännöstä lapsen suojaamisesta täytäntöönpanon yhteydessä. Koska lapsen sijoittaminen ei kuitenkaan ole täytäntöönpanolaissa tarkoitettua lapsen noutamista, ulosottomies voi erittäin kiireellisessä tapauksessa ottaa sijoitettavaksi määrätyn lapsen huostaansa, vaikka sosiaalihuollon viranomaisen edustaja ei olisikaan läsnä.

Lapsi voidaan ehdotuksen mukaan määrätä väliaikaisesti sijoitettavaksi myös tapaamisoikeuden toteuttamiseksi, jos lapsen etu sitä erittäin painavista syistä vaatii. Lapsen sijoittamista voidaan tuskin käyttää viikonlopputapaamisten turvaamiseen, koska sijoittaminen tällöin lähes välttämättä johtaa siihen, että

lapsi joutuu olemaan muiden kuin huoltajansa tai tapaamiseen oikeutetun luona huomattavasti tapaamisoikeutta pitemmän ajan. Tätä ei voida pitää lapsen edun mukaisena. Sijoittamis päätöstä ei myöskään ole tarkoitettu korvaamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä niin, että lapsi on täytäntöönpanohakemuksen käsittelyn aikana tapaamisoikeuspäätöksen mukaisesti "sijoitettuna" tapaamiseen oikeutetun vanhempansa hoitoon.

Lapsi voidaan puheena olevan säännöksen nojalla sijoittaa lähinnä vain pitempiaikaisen luonapidon turvaamiseksi. Jos esimerkiksi näyttää selvästi siltä, että toinen vanhemmista aikoo matkustaa lapsen kanssa ulkomaille juuri silloin, kun tapaamista voimakkaasti haluavan ja odottavan lapsen tulee olla useampia viikkoja tapaamisoikeuden toteuttamiseksi toisen vanhempansa luona, voidaan päättää lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta vastapuolta kuulematta. Myöskään sijoittaminen lapsen tapaamisoikeuden turvaamiseksi ei saa johtaa siihen, että lapsi on huomattavan pitkiä aikoja muiden kuin huoltajansa tai tapaamiseen oikeutetun hoidossa. Tällöin määräyksen antaminen on mahdollista vain, jos tapaamisoikeutta koskeva täytäntöönpanoasia pian sijoittamisen jälkeen voidaan ratkaista lopullisesti.

Lapsen sijoittaminen tapaamisoikeuden toteuttamiseksi edellyttää lisäksi, että lapsen etu sitä erittäin painavista syistä vaatii. Erittäin painavien syiden osalta viitataan ehdotuksen 18 §:n 3 momentin perustelujen yhteydessä lausuttuun.

Tuomioistuin voi puheena olevan pykälän 1 momentin nojalla määrätä myös väliaikaisista 19 §:n mukaisista täytäntöönpanon turvaamistoimista. Määräys voidaan tällöinkin antaa vain siinä tapauksessa, että on aihetta otaksua, että lapsi täytäntöönpanon estämiseksi viedään maasta tai siirretään paikasta toiseen taikka asia on muutoin kiireellinen.

Turvaamistointia koskeva väliaikainen määräys voidaan antaa itsenäisenä, mutta se voidaan liittää myös lapsen sijoittamista koskevaan määräykseen. Esimerkiksi 19 §:n 1 momentin 2 kohdan määräys lapsen olinpaikan ilmoittamisesta voitaisiin tarvittaessa antaa yhdessä sijoittamista koskevan määräyksen kanssa. Väliaikainen kielto siirtää lapsen olinpaikkaa tai määräys passin tallettamisesta ulosottomiehen huostaan ehdotuksen 19 §:n 1 tai 5 kohdan nojalla voitaisiin antaa myös itsenäisi-

nä. Määräyksen voimassaoloa koskee puheena olevan 24 §:n 4 momentti.

Velvoitteet täytäntöönpanon turvaamiseksi on 19 §:n 2 momentin mukaan määrättävä täytettäväksi sakon uhalla. Säännös koskee myös väliaikaista määräystä. Uhkasakon asettamista ja maksettavaksi tuomitsemista koskevat ehdotuksen 20 — 22 §.

Ehdotettu 1 momentin säännös ei suoranaisesti kiellä tuomioistuinta viran puolesta määräämistä väliaikaisesta turvaamistoimesta lasta koskevassa täytäntöönpanossa. Käytännössä säännös kuitenkin edellyttää asianosaisen pyyntöä, koska asianosaisen on esitettävä toimen tarpeellisuutta koskeva näyttö ja sijoittamismääräyksen täytäntöönpano voi olla riippuvainen asianosaisen omista toimista. Tuomioistuin voi väliaikaisen määräyksen tarpeen havaitessaan tiedustella pyydetäänkö määräyksen antamista.

Väliaikaisen turvaamistoimen määräämisen edellytykset eivät ole yksiselitteisiä ja niihin sisältyy huomattava määrä harkintaa. Jos pyydetyt väliaikaisen toimen määräämisen edellytykset näyttävät kuitenkin selvästi olevan olemassa, tuomioistuimen on päätettävä toimesta. Tuomioistuin voi harkita, mikä valinnaisista turvaamistoimista on tarpeellinen. Tällöinkään ei tule turvautua voimakkaampiin toimiin kuin on välttämätöntä.

Pykälän 2 momentti on uusi. Käytännössä on esiintynyt tapauksia, joissa ulosotonhaltija ei ole voinut päättää lapsen sijoittamisesta, vaikka lapsen etu olisi sitä vaatinut. Jos esimerkiksi toinen vanhemmista on viemässä lasta maasta ennen kuin täytäntöönpanoasia on ehditty panna vireille, tilanteeseen ei voida puuttua täytäntöönpanolain nojalla, vaikka toisella vanhemmista olisikin täytäntöönpanotavissa oleva päätös. Täytäntöönpanoasian käsittelyn aikana tapahtuvaan yllättävään maastapoistumiseen ei myöskään ole voitu puuttua.

Käytännössä poliisiviranomaiset ovat edellisessä kappaleessa mainituissa tilanteissa huolto- ja tapaamisoikeuslain nojalla voineet estää lapsen maasta viemisen vastoin toisen huoltajan suostumusta, jos tämä on ajoissa ehtinyt ilmoittaa poliisille asiasta. Lasta ei tällöin kuitenkaan ole voitu ottaa viranomaisen huostaan. Eräissä tapauksissa on myös turvaututtu lastensuojelulain mukaiseen lapsen huostaanottoon. Tällöin on saatettu joutua soveltamaan lastensuojelulakia tilanteisiin, joita silmällä pitäen lakia ei ole laadittu.

Mainituista syistä 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että erittäin kiireellisessä 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa, jossa ei ole mahdollisuutta pyytää tuomioistuinta määräämään asiasta, ulosottomies tai poliisiviranomainen voi huoltajan vaatimuksesta ottaa lapsen välittömästi haltuunsa huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Haltuunotto ei ole riippuvainen siitä, onko tämän lain mukainen täytäntöönpanoasia vireillä. Toimenpiteeseen voidaan ehdotuksen 1 §:n säännökset huomioon ottaen ryhtyä myös lapsen asumista koskevan päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseksi sekä lapsen luovuttamista lailliselle huoltajalleen koskevassa asiassa. Sosiaalihuollon viranomaisen on tällöin sijoitettava haltuunotettu lapsi 1 momentin mukaisesti. Lapsen tapaamisoikeuden toteuttamiseksi puheena olevaan toimeen ei voida ryhtyä.

Myös erittäin kiireellinen toimenpide edellyttää, että 1 momentin mukaisesti on aihetta otaksua, että lapsi täytäntöönpanon estämiseksi viedään maasta tai siirretään paikasta toiseen taikka jos asia on muutoin kiireellinen. Kun ulosottomies tai poliisiviranomainen ottaa lapsen haltuunsa huoltajan tekemästä hakemuksesta, toimenpiteen suorittamisen edellytysten tulee olla selvästi havaittavissa, koska asian tutkimisen mahdollisuudet ovat hyvin rajoitetut. Tavallisesti toimenpiteen tarve ilmenee jo itse tilanteesta, jossa toimenpiteeseen ryhdytään: lapsi saatetaan tavoittaa esimerkiksi lentokentältä tai lapsen olosuhteista nähdään, että kiireellinen sijoittaminen on välttämätöntä.

Toimenpiteeseen voidaan ryhtyä vain lapsen huoltajan vaatimuksesta. Myös yhteishuoltaja voi esittää vaatimuksen, jos hänellä on täytäntöönpanotavissa oleva päätös. Jos toimenpidettä pyytänyt vanhempi ei ole lapsen huoltaja, pyyntöä ei voida tutkia. Alueellisesti toimivaltainen ulosottomies tai poliisiviranomainen päättäisi lapsen haltuunotosta: tavallisesti päätöksen joutuisi tekemään lapsen tapaamispaikan asianomainen viranomainen.

Toimenpidettä pyytävällä on myös 2 momentin tapauksessa oltava ehdotetun lain 1 §:n nojalla täytäntöönpanotavissa oleva päätös tai sopimus taikka oikeus saada lapsi luovutetuksi. Jos hakijalla ei ole kysymyksessä olevaa täytäntöönpanoperustetta, vaatimukseen ei voida suostua. Tällöin hakijalla on mahdollisuus huolto- ja tapaamisoikeuslain mukaisesti panna vireille huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva

asia ja heti pyytää tuon lain 17 §:ssä tarkoitettua väliaikaismääräystä. Huolto- ja tapaamisoikeuslakiin ehdotetun uuden 48 a §:n nojalla voidaan myös eräissä tapauksissa ryhtyä lapsen väliaikaiseen sijoittamiseen huoltajan pyynnöstä lapsen luvattoman maastaviennin estämiseksi, vaikka huoltajalla ei olisikaan täytäntöönpanolain nojalla täytäntöönpantavissa olevaa päätöstä. Jos mainitun 48 a §:n mukainen toimenpidekään ei olisi mahdollinen, voidaan kiireellisissä tapauksissa lapsen edun niin vaatiessa joutua edelleen turvautumaan lastensuojelulakiin.

Puheena olevan 2 momentin mukainen erittäin kiireellinen toimenpide voidaan suorittaa siitä huolimatta, onko täytäntöönpanoasia jo vireillä tai ei, jos toimenpidettä vaativalla on edellisessä kappaleessa mainittu täytäntöönpanoperuste. Pykälän 3 ja 4 momentissa on säännökset turvaamistoimen voimassaolosta siinä tapauksessa, että täytäntöönpanoasia ei ole vireillä tuomioistuimessa. Toimi raukeaa määräajan kuluttua, jos täytäntöönpanoa koskevaa hakemusta ei tehdä toimivaltaiselle kärjäoikeudelle.

Ulosottomies tai poliisiviranomainen voi ehdotetun 2 momentin nojalla ottaa lapsen haltuunsa vain, jos toimenpidettä vaativalla ei ole mahdollisuutta pyytää tuomioistuinta määräämään asiasta. Säännöstä joudutaan soveltamaan lähinnä iltaisin ja viikonloppuisin. Jos esimerkiksi kärjäoikeuden kanslia on toimenpidettä pyydettyä karsinassa karsinassa (582/93) 2 §:n mukaisesti valtion virastoissa noudatettavana työaikana auki ja jos kärjäoikeuden heti antama määräys ehditään panna täytäntöön, hakija on ohjattava tekemään pyyntö kärjäoikeudelle. Jos täytäntöönpanoasia on jo vireillä tuomioistuimessa, pyyntö on tehtävä samalle tuomioistuimelle. Jos täytäntöönpanoasia ei ole vireillä, pyyntö on tehtävä 4 §:n 1 momentin nojalla toimivaltaiselle kärjäoikeudelle ja hakijan on viimeistään tällöin tehtävä myös täytäntöönpanoa koskeva hakemus.

Kun ulosottomies tai poliisi ottaa lapsen haltuunsa puheena olevan säännöksen nojalla, hänen on heti pyydyttävä sosiaalihuollon viranomaisista 1 momentin mukaisesti sijoittamaan lapsi. Toimenpidettä suoritettaessa tulee pyrkiä siihen, että sosiaalihuollon viranomaisen edustaja on läsnä jo lasta haltuun otettaessa, vaikka tämä ei olekaan välttämätöntä. Myös ulosottomiehen ja poliisiviranomaisen toimenpitee-

seen sovelletaan ehdotuksen 2 ja 3 §:n säännöksiä lapsen tahdon huomioon ottamisesta ja lapsen suojaamisesta.

Erittäin kiireellistä väliaikaista turvaamistointa koskevaan 2 momentin mukaiseen vaatimukseen sovelletaan myös ehdotuksen 4 §:n 3 momenttia. Vaatimus on tehtävä kirjallisesti ja siihen on liitettävä päätös alkuperäisenä tai päätöksen antaneen viranomaisen oikeaksi todistamana jäljennöksenä. Jos päätös on jo annettu täytäntöönpanoasiaa käsittelevälle viranomaiselle eikä uutta 4 §:n 3 momentin mukaista jäljennöstä ehditä hankkia, voidaan pyyntö ottaa tutkittavaksi muunkinlaisen päätösjäljennöksen perusteella. Kiireellisessä tilanteessa tehdyn kirjallisen pyynnön tulee sisältää vain asian käsittelyn kannalta keskeiset tiedot.

Ulosottomiehen 2 momentin nojalla suoritamaan toimenpiteeseen ei sovelleta ulosottolain säännöksiä vakuuden asettamisesta. Vakuutta koskevia kysymyksiä on käsitelty edellä 10 §:n 2 momentin perustelujen yhteydessä.

Jos ulosottomies tai poliisiviranomainen on 2 momentin mukaisesti ottanut lapsen haltuunsa ja lapsi on sijoitettu, on välttämätöntä, että toimenpiteen pysyvyys heti saatetaan toimivaltaisen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Ehdotuksen 3 momentin mukaan ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen on ilmoitettava toimenpiteestä täytäntöönpanoasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle, joka edellä mainitulla tavalla voi poikkeuksellisesti olla hovioikeuskin. Jos täytäntöönpanoasia ei ole vireillä tuomioistuimessa, toimenpiteestä on ilmoitettava kärjäoikeudelle, jonka tuomiopiirissä toimenpide on tapahtunut.

Puheena oleva ilmoitus on tehtävä heti. Asian luonteesta johtuu, että pelkkä suullinen ilmoitus ei ole riittävä. Koska ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen on joka tapauksessa tehtävä toimenpiteestään kirjallinen päätös, ilmoitus voidaan tehdä toimittamalla päätös tuomioistuimen tietoon. Ilmoituksen mukana on toimitettava hakemus liitteineen. Asiakirjat voidaan lähettää tuomioistuimelle myös telekopiona. Ilmoituksen perillemeno on tällöin syytä varmistaa puhelimitse.

Tuomioistuimen on ilmoituksen saavuttua niin pian kuin mahdollista määrättävä väliaikaisesta turvaamistoimesta pykälän 1 ja 4 momentin mukaisesti tai määrättävä toimenpide peruutettavaksi. Päätös asiassa on pyrittävä tekemään heti ilmoituksen saavuttua ensimmäisen työpäivän aikana. Väliaikaisen turvaamis-

toimen hakijalle ja tämän vastapuolelle voidaan ennen päätöksen tekemistä varata tilaisuus tulla kuulluksi, jos nämä sitä haluavat ja voivat heti tulla saapuville tuomioistuimeen. Ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen, joka on ottanut lapsen haltuunsa, tulisi ilmoittaa asianosaisille asiaa käsittelevä tuomioistuin ja merkitä tuomioistuimelle lähettämäänsä ilmoitukseen, jos asianosaiset haluavat tulla tuomioistuimeen kuultaviksi.

Lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa voidaan ehdotuksen 4 §:n 2 momentin nojalla hakea myös suoraan ulosottomieheltä. Näin ollen on mahdollista, että hakemuksen tekemisen jälkeen hakijan vastapuoli ryhtyy puheena olevan 24 §:n 1 momentissa tarkoitettuihin toimiin estääkseen täytäntöönpanon. Ulosottomiehen, jolle hakemus on tehty, tulee tällöin pyrkiä toteuttamaan lapsen noutaminen niin nopeasti, että täytäntöönpanoa vaarantavat toimet estyvät. Hakijan ei tällöin tarvitse turvautua 2 momentin mukaista sijoittamista koskevaan pyyntöön.

Erittäin kiireellistä toimenpidettä koskevan pyynnön esittäminen ei kuitenkaan ole edellisessä kappaleessa mainitussa tilanteessa kiellettyä. Tällöin lapsen huoltoa koskeva täytäntöönpano voi olla vireillä ulosottomiehellä ja erittäin kiireellisestä väliaikaisesta sijoittamisesta päättäminen tuomioistuimen käsiteltävänä. Tuomioistuin ei tällöin voi päättää varsinaisesta täytäntöönpanosta ja turvaamistoimi on voimassa 4 momentin mukaisen enintään yhden viikon ajan. Tämän ajan kuluessa ulosottomies voi noutaa lapsen sijoituspaikasta, jos lasta ei ole heti sijoitettu täytäntöönpanoa hakeneen huoltajansa luokse. Tämän vuoksi ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen on ehdotetun 24 §:n 3 momentin mukaan ilmoitettava 2 momentin toimenpiteestä myös sille ulosottomiehelle, jonka käsiteltävänä 4 §:n 2 momentin nojalla tehty täytäntöönpanohakemus mahdollisesti on.

Pykälän 4 momentin ensimmäinen ja kolmas virke vastaavat nykyisen täytäntöönpanolain 10 §:n 2 momenttia. Tuomioistuimen määräämä väliaikainen turvaamistoimi on voimassa, kunnes täytäntöönpanoasiassa on annettu päätös. Päätöksessä tulee erikseen lausua turvaamistoimen voimassaolon lakkaamisesta. Ehdotuksen 20 §:n 3 momentin mukaan myöskään uutta uhkasakkoa ei saa asettaa, ellei 24 §:n nojalla väliaikaisesti asetetun 19 §:n mukaisen uhkasakon tuomitsemista ole ensin käsitelty.

Turvaamistoimi on lisäksi aina määrättävä viivytyksettä peruutettavaksi jo ennen päätöksen antamista, kun toimeen ei enää ole aihetta. Peruuttamisesta määrääminen voi tapahtua asianosaisen pyynnöstä tai tuomioistuimen omasta aloitteesta. Tuomioistuimen tulee tarvittaessa ilmoittaa peruuttamisesta ulosottomiehelle, sosiaalihuollon viranomaisille ja täytäntöönpanoasian asianosaisille.

Jos täytäntöönpanoasia ei ole vireillä tuomioistuimessa käräjäoikeuden määrätessä väliaikaisesta turvaamistoinesta 3 momentin nojalla, turvaamistoimi on puheena olevan 4 momentin toisen virkkeen mukaan voimassa käräjäoikeuden määräämän enintään yhden viikon ajan. Määräaika on otettava käräjäoikeuden päätökseen. Jos turvaamistoimen hakija ei pane täytäntöönpanoasiaa sanotun ajan kuluessa vireille toimivaltaisessa käräjäoikeudessa ja pyydä uutta väliaikaista määräystä, aikaisempi sijoittaminen raukeaa. Jos lapsi on jo sijoitettu huoltajansa luokse, erillisen täytäntöönpanohakemuksen vireillepanoon ei kuitenkaan tosiasiallisesti enää ole tarvetta. Käräjäoikeuden määräämän ajan kuluessa voidaan täytäntöönpanoa 4 §:n 2 momentin nojalla pyytää myös ulosottomieheltä, joka voi noutaa lapsen. Kun laitoksessa hoidettavan lapsen väliaikainen sijoittaminen raukeaa, lapsi on luovutettava laitoksesta huoltajalleen, jos esimerkiksi lastensuojelutoimenpiteet eivät luovuttamista estä.

Ehdotuksen 27 §:n mukaan lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta ja uhkasakon asettamisesta koskevaan 24 §:n nojalla tehtyyn päätökseen ei saa hakea muutosta. Säännös koskee sekä tuomioistuimen että ulosottomiehen ja poliisiviranomaisen päätöksiä ja toimenpiteitä. Lapsen sijoittamista koskevasta tuomioistuimen päätöksestä voidaan kuitenkin ilman määräaikaakaan kannella.

Lapsen sijoittamisesta aiheutuvat kustannukset maksetaan ehdotuksen 28 §:n mukaan valtion varoista.

25 §. *Päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus.* Ulosotonhaltijan ulosottoasiassa antama muu päätös kuin maksuvaihtoehtien asettaminen pannaan ulosottolain 3 luvun 18 §:n nojalla täytäntöön valituksesta huolimatta. Hovioikeus voi kuitenkin muutoksenhakemusta käsitellessään ulosottolain nykyisen 10 luvun 14 §:n nojalla kieltää tai keskeyttää päätöksen täytäntöönpanon. Nykyisen täytäntöönpanolain 15 §:n viittaussäännöksen perusteella sanotut ulosotto-

lain yleiset säännökset soveltuvat myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan täytäntöönpanoon. Täytäntöönpanolain 13 §:n 1 momentissa säädetään lisäksi erikseen, että ulosotonhaltijan viimeksi mainitun lain nojalla antama päätös on heti täytäntöönpantavissa, jollei päätöksessä toisin määrätä. Ulosotonhaltija voi näin kieltää tai rajoittaa lainvoimaa vailla olevan päätöksensä täytäntöönpanokelpoisuutta.

Myös uuteen täytäntöönpanolakiin ehdotetaan otettavaksi lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpanokelpoisuutta koskeva erityissäännös.

Ehdotetun 25 §:n ensimmäisen virkkeen mukaan täytäntöönpanolaissa tarkoitettu käräjäoikeuden täytäntöönpanoa koskeva päätös voidaan panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty tai muutoksenhakutuomioistuin toisin määrää.

Ehdotettu säännös oikeuttaa panemaan täytäntöön käräjäoikeuden täytäntöönpanoasiassa antaman lainvoimaa vailla olevan päätöksen. Käräjäoikeus voi puheena olevan säännöksen nojalla myös määrätä, että päätöstä ei saa panna täytäntöön, ennen kuin se on lainvoimainen. Päätöksen täytäntöönpanoa voidaan rajoittaa myös osittain. Hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanon osalta noudatetaan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 22 §:n ja ulosottolain 3 luvun 13 §:n 2 momentin säännöksiä.

Käräjäoikeuden päätös, jota puheena olevassa pykälässä tarkoitetaan, voi olla esimerkiksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva täytäntöönpanopäätös siihen liittyvine pakko-keinoineen tai päätös lapsen luovuttamisesta huoltajalleen. Ne päätökset, joista valittaminen ehdotuksen 27 §:n nojalla on kielletty, tulevat heti noudatettaviksi. Sellaiset väli-toimet, joihin ei voida erikseen hakea muutosta, pannaan myös heti täytäntöön. Tällaisia väli-toimia ovat esimerkiksi sovittelua ja lapsen lääkärintarkastusta koskevat määräykset. Jos tuomioistuin ehdotetun 13 §:n nojalla täsmentää tapaamisoikeuden ehtoja, on päätös myös näiltä osin heti täytäntöönpantavissa, jollei päätöksessä toisin määrätä. Säännös vastaa huolto- ja tapaamisoikeuslain 43 §:n 1 momenttia.

Ehdotettua puheena olevan pykälän säännöstä ei sovelleta täytäntöönpanoasian yhteydessä tehtäviin muihin kuin varsinaista täytäntöönpanoa koskeviin käräjäoikeuden valitus-kelpoisiin ratkaisuihin. Esimerkiksi oikeuden-

käyntikulujen korvausvelvollisuudesta sekä todistajien ja asiantuntijoiden palkkiosta annetun päätöksen, maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain nojalla tehtävän ratkaisun sekä poissaolon vuoksi käräjäoikeudessa tuomittavan rangaistuksen täytäntöönpanoa koskisivat ulosottolain ja rangaistusten täytäntöönpanosäännösten lainvoimaisuusvaatimukset.

Jos muutoksenhakutuomioistuin käräjäoikeuden päätöstä koskevaa valitusta käsitellessään kieltää tai keskeyttää päätöksen täytäntöönpanon, noudatetaan puheena olevan pykälän mukaan soveltuvin osin, mitä ulosottolaissa säädetään täytäntöönpanon keskeyttämisestä ulosottotointa koskevan muutoksenhakemuksen johdosta.

Nykyiset ulosottovalituksen yhteydessä ta-pahtuvaa keskeyttämistä koskevat säännökset ulosottolain 9 luvun 9 §:ssä ja 10 luvun 14 §:ssä ovat sisällöltään niukat. Jos rauennutta ulosoton viranomaisia ja muutoksenhakua koskevaa esitystä vastaava uusi esitys annetaan, merkitsi sanottu viittaussäännös muun muassa sitä, että keskeytysmääräyksen antaisi hovioikeudessa yksi jäsen ja että määräys voitaisiin antaa väliaikaisesti vastapuolta kuulematta. Hovioikeuden antamaan keskeyttämistä koskevaan päätökseen ei saisi sanotun ehdotuksen mukaan hakea erikseen muutosta. Myös huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva täytäntöönpano olisi mahdollista keskeyttää vain osittain. Rauenneesta esityksestä ilmenevän periaatteen mukaisesti muutoksenhakutuomioistuimen olisi ilmoitettava keskeytyksestä täytäntöönpanosta päättäneelle käräjäoikeudelle. Kun muutoksenhakemus on ratkaistu, keskeytysmääräyksen antajan olisi sanotun ehdotuksen mukaisesti ilmoitettava ratkaisusta ja keskeytyksen voimassaolosta ulosottomiehelle ja käräjäoikeudelle.

Ulosottomiehen uuden täytäntöönpanolain nojalla suorittamia valituskelpoisia täytäntöönpanotoimia koskee ulosottolain 9 luvun 12 §, jonka mukaan ulosottomiehen toimesta tehty valitus ei keskeytä täytäntöönpanoa, ellei laissa ole toisin säädetty tai ulosotonhaltija toisin määrää. Sanottu periaate tulee säilymään myös ulosoton muutoksenhakua koskevassa uudistuksessa.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vireilläolon sekä huollosta tai tapaa-misoikeudesta annetun uuden päätöksen taikka väliaikaismääräyksen vaikutuksia täytäntöönpanoon on käsitelty edellä 16 §:n perustelujen

yhteydessä. Täytäntöönpanoperustetta koskevan muutoksenhakemuksen käsittelyn yhteydessä annettu täytäntöönpanokielto sekä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa annettu väliaikaismääräys tai uusi päätös voivat keskeyttää täytäntöönpanon.

Jos lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpantavuutta ei ole rajoitettu huolto- ja tapaamisoikeuslain 43 §:n 1 momentin nojalla, päätös voidaan heti panna täytäntöön. Myös päätöksen täytäntöönpanoa koskeva päätös voidaan puheena olevan 25 §:n nojalla panna heti täytäntöön, jos täytäntöönpanoa ei ole kielletty. Täytäntöönpanoasiassa annetun lapsen noutamista koskevan päätöksen toimeenpanossa ei voida aiheuttomasti viivyttää; noutaminen on suoritettava viipymättä.

Jos lapsi on jo täytäntöönpanoasiassa annetun päätöksen perusteella noudettu, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan uuden tai muutetun päätöksen ja väliaikaismääräyksen täytäntöönpanoa joudutaan hakemaan erikseen. Täytäntöönpanoasiassa tehdyn valituksen käsittely puolestaan raukeaa lapsen noutamisen jälkeen täytäntöönpanon tultua suoritetuksi loppuun. Tästä seuraa, että sekä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta että niiden täytäntöönpanoa koskevaa asiaa käsittelevän tuomioistuimen on kiinnitettävä erityistä huomiota päätöksen täytäntöönpantavuuteen. Näin voidaan vähentää erilaisista päätöksistä aiheutuvaa lapsen siirtelyä vanhemmalta toiselle.

Epäselvissä tapauksissa saattaa myös joskus olla paikallaan, että mahdollisuuksien mukaan ennen lapsen noutamista odotetaan, keskeyttääkö täytäntöönpanon perustetta koskevaa muutoksenhakemusta käsittelevä tuomioistuin täytäntöönpanon tai annetaanko asiassa pyydetty väliaikaismääräys taikka keskeyttääkö täytäntöönpanoa koskevaa valitusta käsittelevä tuomioistuin täytäntöönpanon.

Ulosottolain 3 luvun 18 §:n mukaan ulosotonhaltijan päätöstä, jolla joku on tuomittu sakkoon tai uhkasakkoon, ei saa panna täytäntöön ennen kuin päätös on lainvoimainen. Uhkasakon perimiseksi saadaan kuitenkin ulosmitata omaisuutta, mutta omaisuuden myyminen ennen kuin päätös on lainvoimainen on kiellettyä. Koska lasta koskevat täytäntöönpanoasiat ehdotuksen mukaan siirtyvät ulosotonhaltijalta tuomioistuimelle, täytäntöönpanolain puheena olevan 25 §:n toiseksi virkkeeksi ehdotetaan otettavaksi ulosottolain 3

luvun 18 §:ää vastaava säännös. Säännös rajoittaa lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpanoa.

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan sakkorangaistuksen täytäntöönpanoon on ryhdyttävä, kun päätös, jolla sakko on tuomittu, on saanut lainvoiman. Säännös, joka koskee myös uhkasakkoa, on sakkorangaistuksen täytäntöönpanossa noudatettava pääsääntö. Täytäntöönpanoon voidaan kuitenkin viimeksi mainitun pykälän 2 momentin mukaan ryhtyä muutoksen hakemisesta huolimatta niissä tapauksissa, joissa laissa on erikseen säädetty. Ehdotettu täytäntöönpanolain 25 §:n säännös on tällainen erityissäännös, jossa sallitaan rajoitettu maksettavaksi tuomittujen uhkasakkojen täytäntöönpano ennen lainvoimaa: omaisuutta voidaan ulosmitata uhkasakon perimiseksi, mutta omaisuuden myynti on kielletty.

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 1 §:n 2 momentissa kuitenkin kokonaan kielletään sakotetun haastetun muuntorangaistuksen määräämistä koskevaan oikeudenkäyntiin ennen kuin päätös, jolla sakko on tuomittu, on lainvoimainen. Tätä säännöstä sovelletaan myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanon yhteydessä tuomittuun uhkasakkoon.

26 §. *Päätöksen lähettäminen ulosottomiehelle.* Nykyisessä täytäntöönpanolaissa ei ole vastaavaa säännöstä. Kun ulosotonhaltija määrää lapsen noudettavaksi, täytäntöönpanon hakijan on toimitettava päätös ulosottomiehelle ja pyydetävä tätä noutamaan lapsi. Täytäntöönpanon hakijan on myös huolehdittava päätöksen tiedoksiannosta vastapuolelle.

Lapseen kohdistuvat täytäntöönpanoasiat ovat kiireellisiä. Ehdotuksen mukaan käräjäoikeus ilmoittaa asianosaisille etukäteen päätöksen antamisesta hakemusasiain 16 §:n mukaisesti, jos asiaa ei ratkaista istunnossa. Käräjäoikeuden päätös, jolla lapsi on määrätty noudettavaksi, voidaan panna täytäntöön jo antamispäivänä, jollei käräjäoikeus itse ole kieltänyt tai rajoittanut täytäntöönpanoa. Hakijan ei tarvitse antaa päätöstä erikseen tiedoksi vastapuolelleen. Tämän vuoksi on perusteltua, että käräjäoikeus voi turvataksaan lapsen noutamista koskevan päätöksen kiireellisen täytäntöönpanon toimittaa hakijan pyynnöstä päätöksen suoraan ulosottomiehelle ja kehottaa tätä huolehtimaan lapsen noutamisesta. Ulosottomie-

hen on heti päätöksen saatuaan ryhdyttävä toimiin lapsen noutamiseksi. Myös hovioikeuden on hakijan pyynnöstä toimitettava lapsen noutamista koskeva päätös suoraan asianomaiselle ulosottomiehelle.

Jos hakija ei ole esittänyt pykälässä tarkoitettua pyyntöä, on hänen itse huolehdittava päätöksen toimittamisesta ulosottomiehelle. Tarvittaessa hakijalle on myös ilmoitettava puheena olevasta mahdollisuudesta. Hakija voi jättämällä pyynnön esittämättä varata itselleen tilaisuuden vielä harkita noutopäätöksen lopullista toimeenpanoa. Jos kärjäoikeuden päätös ei ole pantavissa täytäntöön siitä syystä, että kärjäoikeus on kieltänyt täytäntöönpanon tai rajoittanut sitä, päätös toimitetaan hakijalle tämän esittämästä pyynnöstä huolimatta. Jos päätös on kuitenkin heti lainvoiman saatuaan pantavissa täytäntöön, kärjäoikeus voi odottaa, valitetaanko päätöksestä, ja lähettää päätöksen, josta ei ole valitettu, ulosottomiehelle.

Ehdotettua pykälää sovelletaan lapsen noutamista koskevan päätöksen toimeenpanoon kaikissa niissä tilanteissa, joissa noutaminen kärjäoikeuden päätöksen nojalla on mahdollista. Lapsen väliaikaisen sijoittamisen toimeenpanosta 24 §:n 1 momentin nojalla säädetään erikseen. Sijoittamispäätös voidaan toimittaa suoraan ulosottomiehelle tai sosiaalihuollon viranomaiselle.

Täytäntöönpanolain nojalla voidaan asettaa myös sakon uhalla noudatettavia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia velvoitteita sekä määrätä mainitulla uhalla täytäntöönpanon turvaamistoimista. Tällöin täytäntöönpanon hakijan on vaadittava vastapuoleltaan lapsen luovuttamista tai tapaamisten sallimista. Ulosottomies ei voi suorittaa sellaisia täytäntöönpanotoimia, joiden vuoksi kärjäoikeuden päätös olisi syytä lähettää suoraan hänelle. Jos hakijan vastapuoli kuitenkin on noutamista koskevan päätöksen turvaamiseksi velvoitettu samalla sakon uhalla ilmoittamaan lapsen olinpaikka, ulosottomies voi noutamisen yhteydessä vedota asetettuun uhkasakkoon ja vaatia ehdotuksen 21 §:n 1 momentin nojalla uhkasakon tuomitsemista maksettavaksi.

27 §. *Muutoksenhakukielto.* Pykälän 1 momentin 1 kohta koskee asian siirtämistä. Kärjäoikeuden ehdotuksen 5 §:n nojalla ja ulosottomiehen 15 §:n 2 momentin nojalla tekemään päätökseen, jolla asia on siirretty, ei saa hakea valittamalla muutosta. Jos siirtopyyntö on hylätty ja asian käsittelyä jatkettu, kärjäoikeu-

den ja ulosottomiehen päätökseen ei myöskään saa yleisten prosessioikeudellisten periaatteiden mukaisesti erikseen hakea muutosta. Jos asia on jätetty siirtopyyntö hyläten tutkimatta, voidaan kärjäoikeuden päätöksestä valittaa oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 2 §:n nojalla ja ulosottomiehen päätöksestä ulosottolain 9 luvun 1 §:n nojalla.

Nykyisen täytäntöönpanolain 12 §:n 1 momentissa on ehdotettua 5 §:n 2 momenttia vastaava asian siirtämistä koskeva säännös, jossa ei ole erikseen säädetty muutoksenhakukiellosta. Koska täytäntöönpanoasia nykyisen lain sanotun säännöksen nojalla välitoimella siirretään toimivaltaa vailta olevalta Uudenmaan lääninhallitukselta toimivaltaiselle ulosotonhaltijalle, valittaminen siirtopäätöksestä ei ole mahdollista.

Muut pykälän 1 kohdan tilanteet, joissa asia kärjäoikeuden tai ulosottomiehen toimesta voidaan siirtää, ovat uusia. Asian siirtäminen on osittain rinnastettavissa oikeudenkäynnin johtamista koskevaan toimenpiteeseen, johon ei voida hakea muutosta. Siirtopäätöksessä ei myöskään vielä miltään osin ratkaista asiaa ja ulosottomiehen käsitys esimerkiksi olosuhteiden muuttumisesta tai sovittelun tarpeellisuudesta ei sido asiaa siirtämisen jälkeen käsittelevää kärjäoikeutta. Tämän vuoksi muutoksenhakukielto on asian selvyydenkin vuoksi perusteltu. Valitusoikeus voisi myös hidastaa täytäntöönpanoasian käsittelyä.

Pykälän 1 momentin 2 kohdassa on kielletty muutoksenhaku päätökseen, jolla hakemus on ehdotuksen 14 §:n nojalla hylätty. Säännös vastaa nykyisen täytäntöönpanolain 13 §:n 2 momenttia. Muutoksenhakukieltoa on nykyistä täytäntöönpanolakia säädettyä perusteltu pyrkimyksellä välttää ristiriitaisten ratkaisujen syntyminen siinä tapauksessa, että toinen asianosainen valittaa hylkäämispäätöksestä ja toinen asianosainen panee samanaikaisesti viireille lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian. Asianosaisten käytettävissä olevia oikeusturvakeinoja on käsitelty tarkemmin 14 §:n perustelujen yhteydessä.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan muutosta ei saa hakea päätökseen, jolla 24 §:n nojalla on määrätty lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta tai uhkasakon asettamisesta. Muutoksenhakukielto koskee sekä tuomioistuimen että ulosottomiehen ja poliisiviranomaisen päätöksiä ja määräyksiä. Muutosta ei saa myös

kään hakea päätökseen, jolla esitetty pyyntö on hylätty.

Lapsen sijoittamisesta voidaan päättää vastapuolta kuulematta ja tuomioistuimen määräämä toimenpide on voimassa, kunnes täytäntöönpanoasiassa on annettu päätös. Sijoittaminen pannaan toimeen välittömästi ja toimenpide on viipymättä peruutettava, kun siihen ei enää ole aihetta. Näin ollen muutoksenhaulla ei voida tosiasiallisesti estää toimenpiteen suorittamista. Jos lapsi on sijoitettu, on myös täytäntöönpanoasia ratkaistava erittäin kiireellisesti. Valituskielto ei ole myöskään hakijan vastapuolen kannalta kohtuuton. Muutoksen hakeminen on kielletty myös esimerkiksi tuomioistuimen huolto- ja tapaamisoikeuslain 17 §:n nojalla antamasta väliaikaismääräyksestä sekä oikeudenkäymiskaaren 7 luvun mukaisesta väliaikaisesta turvaamistoimesta (oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 14 §:n 2 momentti).

Päätöksestä, jolla tuomioistuin on määrännyt lapsen sijoitettavaksi, voidaan kuitenkin pykälän 2 momentin nojalla ilman määräaikaa kannella. Käräjäoikeuden päätöksestä kannellaan hovioikeuteen. Hovioikeus voi kantelun johdosta muuttaa sijoittamista koskevaa muodollisesti tai aineellisesti virheellistä päätöstä. Ehdotuksen 10 §:n 2 momentin nojalla myös kantelu on käsiteltävä kiireellisenä. Kantelumahdollisuutta on pidettävä asianosaisten oikeusturvan kannalta tarpeellisena erityisesti niissä tapauksissa, joissa lapsi on sijoitettu laitokseen ja täytäntöönpanoasian käsittely kestää useamman viikon ajan. Samantyyppinen vangitsemista koskeva säännös on pakkokeinolain (450/87) 1 luvun 27 §:n 2 momentissa.

Muutoksen hakeminen on pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan kielletty myös silloin, kun käräjäoikeus ehdotuksen 24 §:n 1 momentin nojalla päättää väliaikaisista 19 §:n mukaisista turvaamistoimista ja asettaa uhkasakon. Koska uhkasakko voidaan asettaa yhdessä lapsen sijoittamista koskevan määräyksen kanssa, ei ole perusteltua, että osaan päätöksestä voidaan hakea valittamalla muutosta. Muutoksenhakumahdollisuuden eväämistä voidaan perustella myös edellisessä kappaleessa mainitulla tavalla päätöksen väliaikaisuudella. Muutoksen hakeminen on vastaavalla tavalla kielletty esimerkiksi silloin, kun ulosottomies ulosottolain 3 luvun 34 d §:n nojalla asettaa uhkasakon. Jos 24 §:n 1 momentin nojalla asetettu uhkasakko tuomitaan maksettavaksi,

päätökseen voidaan hakea muutosta normaalisti.

Muutoksenhakukielto ei koske päätöstä muilta kuin 27 §:ssä mainituilta osiltaan. Jos esimerkiksi päätöksessä, jolla hakemus on 14 §:n nojalla hylätty, on samalla määrätty oikeudenkäyntikuluista ja todistajille maksettavista palkkioista, voidaan päätökseen näiltä osin hakea muutosta.

28 §. *Valtion varoista suoritettavat korvaukset ja kustannukset.* Pykälän 1 momentti vastaa asiallisesti nykyisen täytäntöönpanolain 14 §:ää. Valtion varoista maksetaan käräjäoikeuden määräyksestä kuulluille todistajille ja asiantuntijoille suoritettavat korvaukset, korvaus lääkärille sanotun lain mukaisista tehtävistä, sovittelusta aiheutuvat kustannukset sekä lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta aiheutuvat kustannukset. Tarkemmat säännökset kysymyksessä olevien korvausten ja kustannusten määräämisestä ja suorittamisesta ovat nykyisen 31 §:n nojalla annettavaan uuteen asetukseen tulisivat vastaavat säännökset.

Käytännössä lähes kaikki valtion varoista maksettavat korvaukset ovat sovittelijoille maksettuja palkkioita. Vaikka sovittelu ehdotuksen mukaan tuleekin kunnalle sosiaalihuoltolain mukaan kuuluvaksi tehtäväksi, erillisen sovittelijan palkkion maksaminen valtion varoista on edelleen perusteltua. Sovittelu liittyy välittömästi valtion toimesta suoritettavaan täytäntöönpanoon ja palkkio mahdollistaa täytäntöönpanoa nopeuttavan sovittelun joustavan suorittamisen. Vuonna 1993 oikeusministeriö maksoi palkkioita noin 100 kertaa ja yhteensä noin 160 000 markkaa, joten valtiolle sovittelijan palkkioista aiheutuva meno on suhteellisen vähäinen.

Ehdotuksen 12 §:n 3 momentin nojalla käräjäoikeus voi määrätä lapsen lääkärin tarkastettavaksi. Huoltaja voidaan mainitun säännöksen nojalla velvoittaa viemään lapsi lääkärin tarkastukseen sakon uhalla. Puheena olevan pykälän 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että asianosaiselle maksetaan ennakolta valtion varoista lääkärin tarkastukseen tehtävää matkaa varten välttämättömät matkat- ja toimentulokustannukset noudattaen soveltuvin osin 12 §:n 3 momentissa mainittua eräistä verija muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annettua lakia. Viimeksi mainitun lain 4 §:n mukaan kustannusten suorittaminen ennakolta edellyttää asianosaisen selvi-

tystä siitä, ettei hän vaikeuksista kykene kokonaisuudessaan suorittamaan sanottuja kustannuksia.

Pykälän 3 momentin mukaan 1 ja 2 momentissa tarkoitetut korvaukset ja kustannukset jäävät valtion vahingoksi. Säännös vastaa 1 momentin osalta nykyistä täytäntöönpanolakia. Myös 2 momentissa tarkoitettujen kustannusten osalta on perusteltua säätää vastaavalla tavalla. Eräistä veri- ja muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annetun lain 6 §:n mukaan asianosaiset velvoitetaan korvaamaan valtiolle sen varoista suoritettujen kustannukset vain poikkeustapauksessa.

29 §. *Virka-apu.* Ehdotuksen 4 §:n 2 momentin ja 15 §:n nojalla ulosottomies voi panna täytäntöön lapsen huoltoa koskevan päätöksen ilman kärjäoikeuden määräystä. Ulosottomies noutaa lapsen, jolle päätöstä noudateta vapaaehtoisesti. Noutamisessa on sosiaalilautakunnan edustajan oltava läsnä.

Myös tässä ulosottomiehen niin sanotussa suorassa täytäntöönpanossa on tavoitteena, että viranomaiset eivät joudu pakkokeinoin noutamaan lasta vastoin tätä huostassaan pitävän henkilön tahtoa, jos noutaminen ei ole aivan välttämätöntä. Pyrkimyksenä on, että hakijan vastapuoli saatuaan ilmoituksen lapsen tulevast noutamisesta suostuu itse luovuttamaan lapsen. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi ulosottomiehen ja sosiaalihuollon viranomaisten yhteistyö on erittäin tärkeää. Käytännössä soveltajan toiminta, joka on jatkunut ulosotonhaltijan noutopäätöksen tekemisen jälkeen, on useimmissa tapauksissa johtanut lapsen luovuttamiseen ilman noutopäätöksen toimeenpanoa pakkokeinoin.

Ulosottomiehen ja sosiaalilautakunnan joustavan yhteistyön takaamiseksi pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että sosiaalihuollon viranomaisen on pyynnöstä annettava ulosottomiehelle virka-apua, jotta se, jonka luona lapsi on, saataisiin vapaaehtoisesti noudattamaan päätöstä.

Puheena oleva 1 momentti soveltuu myös niihin tilanteisiin, joissa ulosottomies suorittaa täytäntöönpanotehtäviä tuomioistuimen päätöksen nojalla. Tällöinkin ulosottomiehen ja sosiaalihuollon viranomaisten yhteistyö on lapsen edun kannalta välttämätöntä ja sosiaalihuollon viranomaisen edustajan on oltava noutamisessa läsnä.

Pykälän 2 momentti liittyy tilanteeseen, jossa täytäntöönpanohakemus on ehdotuksen 4 §:n 1

momentin nojalla jätetty muulle kuin lapsen taikka hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikan kärjäoikeudelle. Kärjäoikeuden tulee tällöin 5 §:n 2 momentin mukaan pyytää puheena olevan pykälän 2 momentin nojalla poliisilta virka-apua lapsen ja hakijan vastapuolen olinpaikan selville saamiseksi. Säännös velvoittaa poliisin antamaan kärjäoikeudelle mainittua virka-apua. Poliisi voi esimerkiksi julkaista Poliisisanomissa niin sanotun olinpaikkailmoituksen. Myös ulosottomies voi pyytää poliisilta vastaavanlaista virka-apua.

Pykälän 2 momentin nojalla tuomioistuin ja ulosottomies voivat tarvittaessa muissakin tilanteissa pyytää poliisilta virka-apua. Poliisiviranomainen itse päättää virka-avun antamisesta toimivaltuuksiensa rajoissa. Ulosottomiehellä on oikeus saada poliisilta virka-apua myös ehdotuksen 10 §:n 3 momentin viittaussäännöksen nojalla ulosottolain 3 luvun 30 §:n mukaisesti vastarintaa kohdatessaan.

Poliisin virka-apuun tulee kuitenkin turvautua lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien täytäntöönpanoasioiden laatu huomioon ottaen vain poikkeuksellisesti lukuun ottamatta lapsen ja hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikan selvittämistä sekä 24 §:n 2 momentissa ja huolto- ja tapaamisoikeuslain 48 a §:ssä tarkoitettua lapsen sijoittamista. Täytäntöönpanolain säännökset toimenpiteen suorittamisesta mahdollisimman hienovaraisesti ja lasta järkyttämättä koskevat tällöin myös poliisia. Esimerkiksi virkapukujen ja poliisitunnuksella varustettujen virka-autojen käyttämistä tulee välttää.

30 §. *Vieraassa valtiossa annetun päätöksen sekä lapsen palauttamista koskeva määräyksen täytäntöönpano.* Pykälään ehdotetaan otettavaksi viittaukset eräisiin täytäntöönpanolain ulkopuolisiin säännöksiin, joiden nojalla vieraassa valtiossa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä lapsen poisviemisestä ja palauttamatta jättämisestä annettu päätös pannaan täytäntöön Suomessa pääosin täytäntöönpanolain mukaisesti. Pykälässä viitataan myös huolto- ja tapaamisoikeuslain mukaisen lapsen palauttamista koskevan määräyksen täytäntöönpanoa koskevaan säännökseen. Ehdotettu pykälä on tarkoitettu helpottamaan lapsen kohdistuvassa täytäntöönpanossa noudatettavien säännösten selvittämistä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annettua lakia sovelletaan tavallisesti myös vieraassa val-

tiossa annetun päätöksen täytäntöönpanoon Suomessa. Norjassa, Ruotsissa, Tanskassa ja Islannissa annetut Suomessa täytäntöönpanokelpoiset lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat ratkaisut pannaan täytäntöön ilman eri vahvistusta suoraan täytäntöönpanolain nojalla. Tätä koskeva viittaus on pykälän 1 momentissa.

Muussa vieraassa valtiossa annettu päätös pannaan täytäntöön Suomessa, kun Helsingin hovioikeus on huolto- ja tapaamisoikeuslain nojalla vahvistanut päätöksen täytäntöönpanokelpoiseksi. Viimeksi mainitun lain 45 §:n mukaan täytäntöönpanossa noudatetaan ehdotettua täytäntöönpanolakia kuitenkin niin, että täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä enää sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta. Vastavalla tavalla pannaan täytäntöön huolto- ja tapaamisoikeuslain 26 §:ssä tarkoitettu vieraassa valtiossa annettu päätös, jossa lapsen poistaminen tai palauttamatta jättäminen on todettu luvattomaksi. Näihin säännöksiin viitataan pykälän 2 momentissa.

Jos Helsingin hovioikeus on huolto- ja tapaamisoikeuslain 30 §:n nojalla määrännyt lapsen palauttamisesta, määräys pannaan täytäntöön sanotun lain 46 §:n mukaisesti. Täytäntöönpano poikkeaa viimeksi mainitusta lainkohdasta ilmenevällä tavalla täytäntöönpanolain mukaisesta täytäntöönpanosta; esimerkiksi sovittelua ei toimiteta ja lapsi määrätään heti noudettavaksi. Viittaus puheena olevan määräyksen täytäntöönpanoa koskevaan säännökseen on pykälän 3 momentissa.

Puheena olevan pykälän 2 ja 3 momentissa mainitut päätökset lähetetään Helsingin hovioikeudesta viran puolesta tai asianosaisen pyynnöstä suoraan kärjäoikeudelle täytäntöönpanoa varten huolto- ja tapaamisoikeuslain 44 §:n nojalla, jota myös samalla ehdotetaan muutettavaksi.

31 §. *Tarkemmat säännökset.* Pykälän mukaan tarkemmat säännökset lain täytäntöönpanosta annettaisiin asetuksella. Luonnos lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanoasetukseksi toimitetaan lakiesitystä käsittelevälle eduskunnan valiokunnalle.

32 §. *Voimaantulo.* Laki ehdotetaan tulevaisuuteen voimaan paikallishallintouudistuksen yhteydessä 1 päivänä joulukuuta 1996. Voimaantuloa on käsitelty tarkemmin yksityiskohtaisten perustelujen kohdassa 3.

Lain voimaan tullessa kumottaisiin nykyinen

täytäntöönpanolaki. Voimaantulosäännöksessä ehdotetaan säädettäväksi, että jos muussa laissa viitataan kumottavaan täytäntöönpanolakiin, on sen asemasta sovellettava ehdotuksessa tarkoitettua lakia. Siirtymäsäännöksistä ehdotetaan säädettäväksi erikseen lailla. Siirtymäsäännökset on tarkoitettu ottamaan ulosotonhaltijan lakkauttamista koskevaan lakiesitykseen.

1.2. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

44 §. *Päätöksen lähettäminen kärjäoikeudelle.* Kun hovioikeus on vahvistanut, että vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva päätös on pantavissa täytäntöön, tai määrännyt lapsen palautettavaksi, sen tulee huolto- ja tapaamisoikeuslain 44 §:n nojalla viran puolesta lähettää päätös asianomaiselle ulosotonhaltijalle ja kehottaa tätä kiireellisesti huolehtimaan päätöksen täytäntöönpanosta. Jos hovioikeus 43 §:n 3 momentin nojalla on kuitenkin määrännyt, että vieraassa valtiossa annettu päätös voidaan panna täytäntöön vasta sen jälkeen, kun sanottu päätös tai hovioikeuden antama päätös on lainvoimainen, täytäntöönpanomääräys lähetetään ulosotonhaltijalle vasta tämän ajankohdan jälkeen. Täytäntöönpanossa noudatetaan lain 45 ja 46 §:n nojalla eräin poikkeuksin nykyistä täytäntöönpanolakia.

Koska täytäntöönpanosta päättäminen siirtyisi ulosotonhaltijalta kärjäoikeudelle, puheena olevaa pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että hovioikeuden on pykälän 1 momentin mukaan viran puolesta lähetettävä lapsen palauttamista koskeva määräys ulosotonhaltijan asemasta toimivaltaiselle kärjäoikeudelle.

Kun hovioikeus on vahvistanut, että vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva päätös taikka huolto- ja tapaamisoikeuslain 26 §:ssä tarkoitettu päätös, jossa lapsen poistaminen tai palauttamatta jättäminen on todettu luvattomaksi, on pantavissa täytäntöön Suomessa, hovioikeuden on puheena olevan pykälän 2 momentin mukaan hakijan pyynnöstä lähetettävä päätös ja täytäntöönpanoa koskeva hakemus toimivaltaiselle kärjäoikeudelle, mikäli päätös voidaan lain 43 §:n 3 momentin nojalla panna täytäntöön. Jos päätöksen täytäntöönpanoa on viimeksi mainitun säännöksen nojalla lykätty odottamaan lainvoimaisuutta, täytäntöönpanomää-

räys lähetetään käräjäoikeudelle vasta päätöksen tultua lainvoimaiseksi. Jos täytäntöönpanohakemus sisältyy täytäntöönpanokelpoisuuden vahvistamista koskevaan hakemukseen, käräjäoikeudelle voidaan lähettää jäljennös hakemuksesta. Hovioikeuden on samalla kehotettava käräjäoikeutta kiireellisesti huolehtimaan täytäntöönpanosta siten kuin 45 §:ssä säädetään.

Päätöksen lähettäminen täytäntöönpanotavaksi 2 momentin nojalla edellyttää nykyisestä 44 §:n säännöksestä poiketen hakijan esittämää pyyntöä, koska hakijalla ei aina ole tarvetta saada päätöstä viran puolesta heti täytäntöönpanotavaksi. Esimerkiksi ulkomailla asuva haki- ja, jonka huollossa lapsi on, voi ennakolta jo ennen lapsen Suomeen saapumista pyytää lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanokelpoisuuden vahvistamista.

Täytäntöönpanolain 4 §:n 2 momentin mukainen (suora) täytäntöönpano ulosottomiehen toimesta ei tule puheena olevan 44 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa kysymykseen. Lapsen palauttamista koskevassa asiassa hovioikeuden päätös lähetetään aina viran puolesta käräjäoikeudelle, jonka on huolehdittava täytäntöönpanosta määräämällä lapsi ehdotun 46 § 1 momentin nojalla heti noudettavaksi.

Pykälän 2 momentissa tarkoitettu päätös pannaan täytäntöön 45 §:n mukaisesti noudattaen pääosin täytäntöönpanolain säännöksiä. Jos päätöstä ei ole hovioikeuden toimesta lähetetty toimivaltaiselle käräjäoikeudelle, täytäntöönpanoa joudutaan tavallisesti hakemaan erikseen käräjäoikeudelta, koska täytäntöönpanotavana olevan hovioikeuden täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistaman päätöksen antamisesta on todennäköisesti lähes poikkeuksetta kulunut kolme kuukautta.

45 §. *Vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpano.* Pykälän 1 momentissa viitataan nykyiseen täytäntöönpanolakiin. Koska ehdotetun uuden täytäntöönpanolain nimi poikkeaa jonkin verran nykyisestä, on 45 §:n 1 momenttiin otettu viittaus uuteen lakiin.

46 §. *Lapsen palauttamisesta annetun määräyksen täytäntöönpano.* Lapsen palauttamisesta 30 §:n nojalla annettu määräys lähetetään viran puolesta ehdotuksen 44 §:n 1 momentissa mainitulla tavalla käräjäoikeudelle, jonka on kiireellisesti huolehdittava täytäntöönpanosta. Määräys pannaan puheena olevan pykälän 1 momentin mukaan täytäntöön vastapuolta

kuulematta määräämällä ulosottomies ilman sovittelun järjestämistä heti noutamaan lapsi. Käräjäoikeus toimittaa päätöksen viran puolesta ulosottomiehelle. Näiltä osin ehdotettu säännös vastaa pykälän nykyistä 1 momenttia.

Määräyksen täytäntöönpanossa on lisäksi pykälän 1 momentin mukaan muutoin noudatettava, mitä täytäntöönpanolaissa säädetään, jollei pykälän 2 tai 3 momentista muuta johdu. Kun lapsi määrätään noudettavaksi, voidaan samalla päättää täytäntöönpanolain 19 §:n mukaisista turvaamistoimista. Lasta luvattomasti luonaan pitävä voidaan esimerkiksi velvoittaa sakon uhalla ilmoittamaan lasta noutamaan saapuvalle ulosottomiehelle lapsen olinpaikka, jos on aihetta otaksua, että lapsen olinpaikka salataan. Tämän vuoksi momentissa ei enää ole tarpeen säätää uhkasakon asettamisesta noutamisen vaihtoehtona, koska noutomääräyksen lisäksi voidaan aina tarvittaessa päättää täytäntöönpanolain 19 §:n mukaisista turvaamistoimista.

Täytäntöönpanolakia voitaisiin pykälän 1 momentin mukaan soveltaa lapsen palauttamista koskevan määräyksen täytäntöönpanoon vain, jollei pykälän 2 tai 3 momentista muuta johdu.

Pykälän 2 momentti koskee niitä perusteita, joiden nojalla lapsen palauttamista koskevan määräyksen täytäntöönpano voidaan evätä. Säännös vastaa nykyistä ulosotonhaltijaa koskevaa 46 §:n 2 momenttia, joka rajoittaa nykyisen täytäntöönpanolain 6 ja 7 §:n soveltamista siinä tapauksessa, että lapsen palauttamista koskeva hakemus on tehty ennen kuin vuosi oli kulunut lapsen luvattomasta poisviemisestä. Pykälän muutettavaksi ehdotettu 2 momentti rajoittaa vastaavalla tavalla uuden täytäntöönpanolain 2 ja 14 §:n soveltamista. Täytäntöönpano voidaan evätä ainoastaan sillä perusteella, että palauttaminen on vastoin lapsen tahtoa. Lapsen edellytetään silloin saavuttaneen sellaisen iän ja kypsyysen, että hänen tahtonsa on syytä kiinnittää huomiota. Säännöksen sanamuoto, joka poikkeaa täytäntöönpanolain 2 §:n sanamuodosta, perustuu lapsikaappausta koskevaan Haagin sopimukseen. Säännöksen tulkinassa voidaan lähtökohtana kuitenkin pitää täytäntöönpanolain 2 §:ää (HE 60/1993 vp).

Jos lapsen palauttamista koskeva hakemus on tehty vuoden tai pitemmän ajan kuluttua lapsikaappauksesta, tulee ehdotettu täytäntöönpanolaki 2 ja 14 §:n osalta normaalisti sovellettaviksi.

Myös pykälän 3 momentissa on säännöksiä, jotka rajoittavat täytäntöönpanolain soveltamista lapsen palauttamista koskevassa asiassa. Momenttiin ei ehdoteta muutoksia.

48 a §. *Väliaikainen turvaamistoimi.* Lapsen vanhempi tai muu henkilö, jolle lapsen huolto yksin on uskottu tai jonka luona lapsen tulee asua, voi hakea huoltoa tai asumista koskevan päätöksen täytäntöönpanoa ehdotetun täytäntöönpanolain mukaisesti. Tällöin voidaan päättää myös sanotun lain 24 §:n mukaisista väliaikaisista turvaamistoimista. Näin voidaan estää esimerkiksi lapsen luvaton maastavieminen: erittäin kiireellisessä tapauksessa lapsen haltuunottoa voidaan vaatia suoraan ulosottomieheltä tai poliisiviranomaiselta.

Kun lapsen huoltoa koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa, tuomioistuin voi huolto- ja tapaamisoikeuslain 17 §:n nojalla antaa väliaikaisen määräyksen siitä, kenen luona lapsen tulee asua. Jos tähän on erityistä syytä, tuomioistuin voi määrätä, kenelle lapsen huolto uskotaan, kunnes asiasta lopullisesti päätetään. Väliaikainen määräys voidaan heti panna täytäntöön ehdotetun täytäntöönpanolain mukaisesti ja täytäntöönpanoasiaa käsiteltäessä voidaan määrätä lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta täytäntöönpanolain 24 §:n nojalla. Myös huolto- ja asumista koskevan väliaikaisen määräyksen perusteella voidaan ryhtyä viimeksi mainitun pykälän 2 momentin mukaiseen kiireelliseen toimenpiteeseen siitä riippumatta, onko täytäntöönpanoasia jo vireillä. Näin lapsen luvaton maastavieminen voidaan estää pyytämällä huolto- ja tapaamisoikeuslain 17 §:n mukaista väliaikaista määräystä.

Lapsen yhteishuoltajien on huolto- ja tapaamisoikeuslain 4 ja 5 §:n nojalla yhdessä päätettävä lapsen olinpaikasta, jollei asiasta ole toisin sovittu tai päätetty. Yhteishuoltaja ei voi ilman toisen huoltajan suostumusta esimerkiksi viedä lasta pysyvästi pois maasta. Jos hän sitä kuitenkin yrittää, toinen yhteishuoltajista ei aina ehdi hakea lain 17 §:n mukaista heti täytäntöönpantavissa olevaa väliaikaista määräystä. Hän ei myöskään voi vaatia lapsen väliaikaista sijoittamista ehdotetun täytäntöönpanolain 24 §:n 2 momentin nojalla, jos hänellä ei ole täytäntöönpantavissa olevaa päätöstä.

Huoltaja voi edellisessä kappaleessa tarkoitettussa tilanteessa pyytää poliisia estämään hänen huoltajan oikeuksiaan loukkaavan lapsen maastaviemisen. Käytännössä on joissain tapauksissa turvaututtu myös lastensuojelulain

mukaiseen lapsen huostaanottoon sosiaalilautakunnan toimesta: lapsi on tällöin tavallisesti lastensuojelulain nojalla sijoitettu toisen huoltajan luo. Huoltaja on näin saanut mahdollisuuden panna vireille lapsen huoltoa ja asumista koskevan asian, jonka yhteydessä voidaan antaa huolto- ja tapaamisoikeuslain 17 §:n mukainen väliaikainen määräys.

Poliisin toimesta tapahtunut lapsen maastaviemisen estäminen tai lapsen sijoittaminen lastensuojelulain nojalla eivät kuitenkaan ole lapsen ja hänen huoltajiensa aseman riittävän yksiselitteisesti turvaavia toimenpiteitä. Poliisin toimivalta puuttua asiaan voi olla hyvin tulkinnallinen ja lastensuojelulain mukaiset toimenpiteet eivät aina täysin sovellu tilanteeseen. Erityisesti silloin, kun huoltaja ei yllättävässä ja kiireellisessä tilanteessa ehdi tai voi pyytää huolto- ja tapaamisoikeuslain 17 §:n mukaista väliaikaista määräystä ja sen nojalla lapsen kiireellistä väliaikaista sijoittamista, olisi perusteltua, että huoltaja voisi ehdotetun täytäntöönpanolain 24 §:n 2 momenttiin rinnastettavalla tavalla vaatia ulosottomieheltä tai poliisiviranomaiselta lapsen väliaikaista sijoittamista.

Edellisessä kappaleessa mainitusta syystä huolto- ja tapaamisoikeuslakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 48 a §, jonka 1 momentin mukaan lapsen yhteishuoltaja voi vaatia ulosottomieheltä tai poliisiviranomaiselta lapsen välitöntä haltuunottamista ja ehdotetun täytäntöönpanolain 24 §:n 2 momentin mukaista väliaikaista sijoittamista, jos on perusteltua aiheita otaksua, että yhteishuoltaja aikoo ilman toisen yhteishuoltajan suostumusta viedä lapsen luvattomasti pois maasta. Lisäksi edellytetään, ettei lapsen maastavientiä asian kiireellisyyden vuoksi ole mahdollista estää pyytämällä huolto- ja tapaamisoikeuslain 17 §:n mukaista heti täytäntöönpantavissa olevaa väliaikaista määräystä.

Pykälän 1 momentin mukaista väliaikaista turvaamistointa voi vaatia ainoastaan lapsen yhteishuoltaja. Esimerkiksi vanhempi, joka ei ole lapsen huoltaja, tai sosiaalilautakunta eivät voi vaatia lapsen väliaikaista haltuunottoa ja sijoittamista puheena olevan säännöksen nojalla. Koska kysymyksessä on voimakas lapseen kohdistuva ja lapsen huoltajan oikeuksia (ja siten myös lapsen oikeuksia) turvaava toimenpide, muille kuin huoltajalle ei ole perusteltua syytä antaa oikeutta vaatia turvaamistointia. Sosiaalilautakunta voi kuitenkin yhteishuoltajan pyynnöstä antaa hänelle apua turvaamis-

tointa haettaessa. Sosiaalilautakunnan edustaja on myös tavallisesti paikalla toimenpidettä suoritettaessa, koska hän päättää, mihin lapsi sijoitetaan.

Ehdotettu säännös soveltuu eräissä tapauksissa myös siihen tilanteeseen, että lapsen huolto on yhteinen ja lapsen sopimuksen tai päätöksen mukaan tulee asua toisen vanhempansa luona. Myös se vanhemmista, jonka luona lapsi ei asu, voi olla oikeutettu vaatimaan puheena olevaa väliaikaista turvaamistoimea. Jos toisen yhteishuoltajan oikeutta määrätä lapsen asumisesta on rajoitettu niin, että hän ei saa viedä lasta pois maasta, ovat toimenpiteen edellytykset selvästi olemassa. Vaikka lapsen päätöksen tai sopimuksen mukaan tuleekin asua toisen huoltajansa luona, on huoltajien lain 5 §:n mukaisen yhteistoimintaa koskevan säännöksen mukaan päätettävä yhdessä lapsen asuinpaikan vaihdoksesta. Huoltaja, jonka luona lapsen tulee asua, ei saa ilman toisen huoltajan suostumusta siirtää lapsen asuinpaikkaa ulkomaille. Näin ollen yhteishuoltaja voi ehdotetun säännöksen nojalla vaatia väliaikaista turvaamistointia myös silloin, kun huoltaja, jonka luona lapsen tulee asua, ilman ensiksi mainitun huoltajan suostumusta aikoo viedä lapsen luvattomasti pois maasta.

Sosiaalilautakunta voi ryhtyä toimenpiteisiin lapsen maastaviennin estämiseksi lastensuojelulain mukaisen huostaanoton mahdollistavassa tilanteessa. Lautakunta voi tässä rajoitetussa tapauksessa pyrkiä suojaamaan lapsen edusta lähtien myös huollosta erotetun vanhemman ja lapsen tosiasiallisen huoltajan oikeuksia. Jos lapsi on otettu sosiaalilautakunnan huostaan, sosiaalilautakunta voi suoraan lastensuojelulain nojalla estää lapsen maastaviennin ja saada siihen tarvittaessa poliisilta virka-apua.

Ehdotetun säännöksen soveltaminen edellyttää, että on perusteltua aihetta otaksua, että lapsi viedään luvattomasti pois maasta. Näin on asianlaita esimerkiksi silloin, kun on tiedossa, että lapselle on ostettu matkalippu tai kun lapsi juuri ennen lähtöä tavoitetaan lentoasemalta, satamasta taikka muusta vastaavasta paikasta.

Säännöksen tarkoittaman lapsen maastaviennin on oltava luvaton: sen on tapahduttava vastoin lapsen olinpaikasta kysymyksessä olevassa tilanteessa päättämään oikeutetun yhteishuoltajan tahtoa. Lapsen luvattomana maastavientinä ehdotetun säännöksen mukaan ei voida pitää esimerkiksi sitä, että asianmukaisella

passilla varustettu huoltaja lähtee lomamatkalle ulkomaille yhdessä lapsen kanssa. Mutta jos tällöinkin perustellusta syystä voidaan pitää hyvin todennäköisenä, että pyrkimyksenä on lapsen olinpaikan pysyvä muuttaminen ulkomaille, puheena olevan pykälän 1 momentin mukaiseen toimeen voidaan ryhtyä. Myös yhteishuoltaja, jonka luona lapsi ei asu, tai vanhempi, joka ei ole huoltaja, voivat päätökseen tai sopimukseen perustuvan lapsen tapoamisen ja luonapidon aikana vastaavalla tavalla yhdessä lapsen kanssa lähteä lomalle ulkomaille, jos matkustamista tapaamisoikeuden nojalla ei ole rajoitettu. Lapsen huoltaja tai yhteishuoltaja, jonka luona lapsen tulee asua, voi edellä mainitulla tavalla estää luvattoman maastaviennin täytäntöönpanolain ehdotetun 24 §:n nojalla.

Väliaikaisen turvaamistoimen suorittaminen edellyttää lisäksi, että lapsen maastaviennistä ei asian kiireellisyyden vuoksi ole mahdollista estää pyytämällä lain 17 §:n mukaista väliaikaismääräystä. Asian kiireellisyyden osalta viitataan ehdotetun täytäntöönpanolain 24 §:n 2 momentin perusteluissa esitettyyn. Huolto- ja tapaamisoikeuslain ehdotettu 48 a §:n säännös soveltuu lähinnä tilanteeseen, jossa lapsi esimerkiksi viikonloppuna tai pyhäpäivänä tavoitetaan lentoasemalta matkalle lähdössä yhdessä toisen yhteishuoltajan kanssa. Väliaikaiseen turvaamistoimeen voidaan puheena olevassa kiiretilanteessa ryhtyä siitä riippumatta, onko lapsen huoltoa ja asumista koskeva asia vireillä tuomioistuimessa.

Kun lapsi on otettu ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen haltuun, sosiaalihuollon viranomaisen on ehdotetun täytäntöönpanolain 24 §:n 2 momentin mukaisesti sijoitettava lapsi asianmukaiseen laitokseen tai muuhun sopivaan hoitoon. Kysymyksessä olevassa tilanteessa on usein lapsen edun mukaista sijoittaa lapsi toimenpidettä pyytäneen huoltajan luo.

Ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen on täytäntöönpanolain 24 §:n 3 momentin mukaisesti heti ilmoitettava toimenpiteestä sille käräjäoikeudelle, jonka tuomiopiirissä toimenpide on tapahtunut. Tätä säännöstä vastaavasti puheena olevan 48 a §:n 2 momentin alussa todetaan, että väliaikainen turvaamistoimi on heti viran puolesta saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi. Käräjäoikeuden on niin pian kuin mahdollista ilmoituksen saapumisen jälkeen päätettävä turvaamistoimesta täytäntöönpanolain 24 §:n 1 ja 4 momentin nojalla.

Turvaamistoimen edellytykset määräytyvät kuitenkin puheena olevan 48 a §:n mukaisesti: turvaamistoimi on mahdollinen vain lapsen luvattoman maasta poisviemisen estämiseksi. Käräjäoikeus voi päättää vain lapsen sijoittamisesta, mutta ei täytäntöönpanolain 19 §:n mukaisista täytäntöönpanon turvaamistoimista. Pelkästään lapsen tapaamisoikeuden nojalla toimeen ei voida ryhtyä: lapsen tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa lapsen sijoittamista voidaan pyytää vain täytäntöönpanolain 24 §:n 1 momentin mukaisesti.

Puheena olevan pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimen päätös, jolla lapsi on määrätty väliaikaisesti sijoitettavaksi, on voimassa tuomioistuimen määräämän enintään yhden viikon ajan. Toimi on sanotun määräajan kuluessakin täytäntöönpanolain 24 §:n 4 momentin mukaisesti heti peruutettava, kun siihen ei ole aihetta. Lapsen väliaikaista sijoittamista koskeva määräys raukeaa tuomioistuimen päätöksen mukaisen määräajan päätyttyä. Määräaikaa ei voida jatkaa. Lapsi on päätöksen edellyttämän määräajan sijoitettuna sosiaalihuollon viranomaisen toimesta laitokseen tai muuhun sopivaan hoitoon. Jos lapsi on sijoitettu huoltajansa luokse, sijoittamismääräys on rinnastettavissa lapsen asumista koskevaan määräykseen.

Jos lapsen huoltoa tai asumista koskeva asia ei ole vireillä tuomioistuimessa väliaikaisesta turvaamistoinesta päätettäessä, turvaamistoinen hakija voi tarvittaessa puheena olevan enintään viikon määräajan kuluessa panna sanotun asian vireille ja saada tuomioistuimelta huolto- ja tapaamisoikeuslain 17 §:n mukaisen väliaikaisen määräyksen lapsen asumisesta tai huollosta. Jos asia on jo vireillä, asiaa käsittelevä tuomioistuin voi pyynnöstä antaa vastaavan määräyksen. Yhteishuoltajien välisten vakavien ristiriitojen ratkaisemiseksi asian vireilepano ja väliaikaisen määräyksen pyytäminen saattaisi olla lapsen edun kannalta välttämätöntä.

Ehdotetusta 48 a §:n mukaisesta väliaikaisesta turvaamistoinesta olisi pykälän 2 momentin mukaan muutoin soveltuvin osin voimassa mitä ehdotetun täytäntöönpanolain 24 §:n mukaisesta vastaavasta toimesta säädetään. Toimenpidettä suoritettaessa on näin ollen täytäntöönpanolain 2 §:n mukaisesti kiinnitettävä huomiota lapsen tahtoon ja toimenpide on lain 3 §:n mukaisesti suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti: sosiaalihuollon viranomaisen

edustajan läsnäolo toimenpiteeseen ryhdyttäessä ei kuitenkaan ole välttämätöntä, vaikka siihen tulisikin aina pyrkiä. Ulosottomies ja poliisiviranomainen voivat huoltajan vaatimuksesta ottaa lapsen haltuunsa omalla toimialueellaan: toimenpiteen joutuisi näin ollen tavallisesti suorittamaan lapsen tapaamispaikan sanottu viranomainen. Ulosottolain ehdotetun 1 luvun 4 §:n 1 momentin 5 kohdan nojalla ulosottomiehen tulisi itse päättää toimenpiteestä. Käräjäoikeus käsittelee asian yhden tuomarin kokoonpanossa ja asian käsittelystä olisi soveltuvin osin voimassa, mitä ehdotetun täytäntöönpanolain 24 §:n perusteluissa on todettu. Käräjäoikeuden päätökseen ei lapsen sijoittamisen osalta täytäntöönpanolain 27 §:n säännös huomioon ottaen voitaisi hakea muutosta valittamalla. Päätöksestä voitaisiin kuitenkin ilman määräaikaa kannella hovioikeuteen. Sijoittamisesta mahdollisesti aiheutuneet kustannukset suoritettaisiin täytäntöönpanolain 28 §:n nojalla valtion varoista.

Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:ssä on säännös niin sanotusta yleisestä turvaamistoinesta, jolla voidaan pyrkiä ennakolta turvaamaan erilaisia yksityis- ja julkisoikeudellisia intressejä. Oikeuskäytännön ratkaistavaksi jää, missä määrin sanotun säännöksen nojalla voidaan päättää enakkoturvaamisesta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa. Huolto- ja tapaamisoikeuslain ehdotuksen mukaisesti täydennetyt säännökset sekä uusi täytäntöönpanolaki ovat kuitenkin tarkoitetut ensisijaisesti turvaamaan asianosaisten oikeudet. Täytäntöönpanolain mukaisessa täytäntöönpanossa oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:n mukaisiin toimiin ryhtyminen onkin täytäntöönpanolain 19 §:ään ehdotetun 3 momentin nojalla nimenomaisesti kielletty.

Myös huoltaja, joka vie lapsen luvattomasti maasta, saattaa syyllistyä rangaistavaan menettelyyn. Asiaa koskee rikoslain uusi 25 luvun 5 §:n (578/95) rangaistussäännös lapsen omavaltaisesta huostaanotosta.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Siirtymäsäännöksistä säädetäisiin erikseen laila.

1.3. Ulosottolaki

Ulosottolain 1 luvun 4 §:ssä on ulosottomiehen yksinomaista toimivaltaa koskeva säännös.

Ulosottomiehen tulee itse suorittaa sanotussa lainkohdassa mainitut täytäntöönpanotoimet. Hän ei voi määrätä avustavaa ulosottomiestä suorittamaan näitä täytäntöönpanotehtäviä.

Ehdotetun täytäntöönpanolain 4 §:n 2 momentin nojalla lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa voidaan hakea suoraan ulosottomieheltä, jos päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta. Ulosottomies voi tällöin viimeksi mainitun lain 15 §:n 1 momentin nojalla noutaa lapsen, jos päätöstä ei noudateta vapaaehtoisesti. Sosiaalilautakunnan on lain 29 §:n nojalla annettava ulosottomiehelle pyynnöstä virkapapua, jotta se, jonka luona lapsi on, saataisiin vapaaehtoisesti noudattamaan päätöstä.

Tavallisesti tuomioistuin päättää lapsen huoltoa koskevan ratkaisun täytäntöönpanosta. Ilman käräjäoikeuden määräystä tapahtuvassa täytäntöönpanossa ulosottomies käyttää samanlaista päätösvaltaa kuin tuomioistuin. Lapsen huoltoa koskevan päätöksen puheena olevassa suorassa täytäntöönpanossa joudutaan myös varsinaisia täytäntöönpanotoimia suoritettaessa harkitsemaan täytäntöönpanon edellytyksiä. Ulosottomiehen on esimerkiksi täytäntöönpanolain ehdotetun 15 §:n 2 momentin nojalla siirrettävä asia käräjäoikeuteen.

Ulosottomiehen on suoritettava myös käräjäoikeuden päätökseen perustuva täytäntöönpano. Tavallisesti tällöin kysymys on lapsen noutamisesta ja ulosottomiehen on noudatettava ehdotetun täytäntöönpanolain 2 tai 3 §:n säännöksiä lapsen tahdon huomioon ottamisesta sekä lapsen kohdistuvan toimenpiteen suorittamisesta. Vaikka noutamisessa onkin läsnä sosiaalihuollon viranomaisen edustaja, ulosottomies vastaa täytäntöönpanosta. Päätöksen täytäntöönpanossa voidaan tällöinkin joutua käyttämään normaalia täytäntöönpanosta poikkeavaa harkintavaltaa. Ulosottomiehellä on myös asemansa perusteella paremmat mahdollisuudet kuin avustavalla ulosottomiehellä toimia niin, että asianosainen ulosottomiehen kehotuksesta luovuttaa lapsen vapaaehtoisesti ilman noutopäätöksen pakolla tapahtuvaa toimeenpanoa.

Edellä mainituista syistä ulosottolain 1 luvun 4 §:n 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 5 kohta, jonka mukaan avustava ulosottomies ei saa päättää lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta. Ulosottomiehen on sanotun säännöksen nojalla päätettävä itse esimerkiksi täytäntöönpanoon

ryhtymisestä ehdotetun täytäntöönpanolain 4 §:n 2 momentin ja 15 §:n 1 momentin nojalla, asian siirtämisestä 15 §:n 2 momentin nojalla, lapsen välittömästä huostaanottamisesta 24 §:n 2 ja 3 momentin sekä huolto- ja tapaamisoikeuslain 48 a §:n nojalla ja virka-avun pyytämisestä täytäntöönpanolain 29 §:n nojalla. Ulosottomiehen on myös itse haettava asetetun uhkasakon maksettavaksi tuomitsemista ja uuden uhkasakon asettamista ehdotetun täytäntöönpanolain 21 §:n 1 momentin nojalla. Ulosottomies ei voi määrätä avustavaa ulosottomiestä suorittamaan mainittuja täytäntöönpanotehtäviä. Avustava ulosottomies voi kuitenkin ulosottomiehen määräyksestä suorittaa sellaisia täytäntöönpanotehtäviä, jotka eivät edellytä varsinaisen päätösvallan käyttämistä. Jos kuitenkin esimerkiksi lapsen noutamisen yhteydessä joudutaan ehdotuksen 2 ja 3 §:n nojalla tekemään päätös täytäntöönpanon keskeyttämisestä tai siirtämisestä, olisi ulosottomiehen itse tehtävä päätös.

Lisättäväksi ehdotetun 1 momentin 5 kohdan johdosta ehdotetaan momentin 4 kohtaan tehtäväksi tekninen tarkistus.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996.

1.4. Sosiaalihuoltolaki

Täytäntöönpanolain mukaisen sovittelun asema on epäselvä. Tästä on johtunut, että esimerkiksi sovittelijoille annettavat ohjeet ja koulutus ovat olleet puutteellisia. Ehdotetun täytäntöönpanolain sovittelijan määräämistä ja nimeämistä koskevat 6 ja 9 §:n säännökset liittävät sovittelun nykyistä kiinteämmin kunnan toimintaan. Sovittelun aseman järjestämiseksi ehdotetaan lisäksi sosiaalihuoltolain 17 §:n 2 momenttia muutettavaksi niin, että kunnan on viimeksi mainitun lain mukaisena sosiaalipalveluna huolehdittava lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa toimitettavaan sovitteluun kuuluvien toimenpiteiden järjestämisestä. Täytäntöönpanolaissa tarkoitettu sovittelu voidaan hyvin rinnastaa esimerkiksi puheena olevassa lainkohdassa mainittuun avioliittolain mukaiseen perheasioiden sovitteluun.

Ehdotetusta muutoksesta seuraa, että täytäntöönpanolain mukaisen sovittelun yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle ja läänin alueella

lääninhallitukselle. Kunnan on pidettävä huolta sovittelun suunnittelusta ja toteuttamisesta sosiaalihuoltolain ja täytäntöönpanolain mukaisesti. Sovittelutoimintaan sovelletaan myös sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annettua lakia. Ehdotetun täytäntöönpanolain 28 §:n mukaan kustannukset lain 6 §:n mukaisen sovittelutehtävän suorittamisesta eli sovittelijan palkkio ja korvaus hänen kuluistaan maksetaan kuitenkin valtion varoista.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996.

1.5. Avioliittolaki

Avioliittolain 20—23 a §:ssä ovat perheasioiden sovittelua koskevat säännökset. Perheasioiden sovittelijan on erityisesti kiinnitettävä huomiota perheeseen kuuluvien alaikäisten lasten aseman turvaamiseen. On tulkinnallista, voivatko perheasioiden sovittelijat antaa apua ja tukea silloin, kun avioliitto on jo päättynyt tai kun lapsen vanhemmat eivät ole olleet avioliitossa keskenään. Perheasioiden sovittelijan toiminta, joka tapahtuu asianosaisten pyynnöstä, voisi näissäkkin tapauksissa olla hyvä tapa pyrkiä ratkaisemaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat ristiriidat. Sovittelun voitaisiin turvautua jo ennenkuin haetaan täytäntöönpanolain mukaista täytäntöönpanoa. Näin voitaisiin ehkä välttää päätöksen pakolla tapahtuva täytäntöönpano ja siihen liittyvä asianosaisten välisten ristiriitojen kärjistyminen.

Edellisessä kappaleessa mainitusta syystä avioliittolain 20 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jonka mukaan perheasioiden sovittelijat voivat antaa pyynnöstä apua ja tukea myös silloin, kun lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tai sopimuksen noudattamisessa ilmenee ristiriitoja.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996.

1.6. Laki rangaistusten täytäntöönpanosta

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan muunnettavina olleiden sakkojen perimistä ulosotto-toimin ei saa jatkaa enää sen jälkeen kun

alioikeuden päätös muuntorangaistuksen määräämistä koskevassa asiassa on julistettu.

Täytäntöönpanolakiin ehdotetun 23 §:n mukaan maksettavaksi tuomittujen muunnettavina olleiden uhkasakkojen perimistä jatketaan ulosotto-toimin, jos muuntorangaistus on sanotun lainkohdan nojalla jätetty määräämättä. Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 12 §:n 1 momenttiin ehdotetaan selvyysden vuoksi otettavaksi viittaus täytäntöönpanolain puheena olevaan säännökseen.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Siirtymäsäännöksistä säädettäisiin erikseen laila.

1.7. Uhkasakkolaki

Uhkasakkolain 2 §:n 2 momentin mukaan lakia ei sovelleta uhkasakkoon, teettämisuhkaan tai keskeyttämisuhkaan, jonka asettaminen kuuluu yleisen tuomioistuimen tai ulosottoviranomaisen toimivaltaan. Eräitä uhkasakkolain säännöksiä ehdotetaan täytäntöönpanolain 22 §:n nojalla sovellettaviksi myös lasta koskevassa täytäntöönpanossa. Tämän vuoksi uhkasakkolain 2 §:n 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että muualla laissa voidaan erikseen säätää uhkasakkolain soveltamisesta uhkasakkoon ja muuhun viimeksi mainitussa laissa tarkoitettuun uhkaan, jonka asettaminen kuuluu tuomioistuimelle tai ulosottoviranomaiselle.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Ehdotetun täytäntöönpanolain nojalla annettavaan uuteen täytäntöönpanoasetukseen otettaisiin tarkemmat säännökset lain täytäntöönpanosta. Luonnos asetukseksi toimitetaan ehdotusta käsittelevälle eduskunnan valiokunnalle.

Täytäntöönpanoasian käsittelymaksuista tuomioistuimessa säädettäisiin erikseen. Ulosottomiehen suorittamasta täytäntöönpanosta perittävistä ulosottomaksuista säädetään ulosottomaksuista annetussa laissa ja asetuksessa.

Asetukset on tarkoitus antaa yhtä aikaa lakiehdotuksia koskevan voimaantuloasetuksen kanssa.

3. Voimaantulo

Kuten yleisperustelujen kohdassa 6.1. on todettu, käsillä olevalla ehdotuksella on yhtymäkohtia lähiaikoina eduskunnalle uudelleen annettavaan ulosoton viranomaisia ja muutoksenhakua koskevaan esitykseen. Tuohon esitykseen sisältyvät lait on tarkoitus saattaa voimaan paikallishallintouudistuksen yhteydessä 1 päivänä joulukuuta 1996.

Ulosottoviranomaisia ja muutoksenhakua ulosottoasioissa koskevien lakiehdotusten voimaansaattaminen edellyttää ulosotonhaltijainstituution lakkauttamista. Ehdotettu täytäntöönpanolaki siirtää osan ulosotonhaltijan tehtävistä käräjäoikeudelle ja ulosottomiehelle. Oikeusministeriössä on myös valmisteilla lakiehdotukset ulosotonhaltijalle vielä kuuluvien tehtävien siirtämiseksi muille viranomaisille.

Tarvittavista siirtymäsäännöksistä ehdotetaan säädettäväksi erikseen lailla.

Tarkoituksenmukaisinta olisi, että tässä esityksessä ehdotetut lait tulisivat voimaan yhtä aikaa muiden nyt puheena olevien uudistusten kanssa ja niistä laadittaisiin yhteiset siirtymäsäännökset. Käsillä oleva ehdotus on kuitenkin paikallishallintouudistuksen epäselvästä tilasta johtuen laadittu itsenäiseen muotoon. Täten ehdotetut lait voivat tarvittaessa tulla voimaan ehdotettuna ajankohtana paikallishallintouudistuksesta riippumatta, jos niistä laaditaan siirtymäsäännökset erikseen.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Soveltaisala

Tuomioistuimen päätös ja väliaikainen määräys (*päätös*) lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta pannaan täytäntöön siten kuin tässä laissa säädetään. Tämän lain säännöksiä, jotka koskevat lapsen huollosta annetun päätöksen täytäntöönpanoa, noudatetaan myös pantaessa täytäntöön tuomioistuimen päätöstä ja väliaikaista määräystä siitä, kenen luona lapsen tulee asua, sekä päätöstä lapsen luovuttamisesta huoltajalleen.

Sopimus, jonka sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitettu kunnan toimielin (*sosiaalihuollon viranomainen*) on vahvistanut lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 8 §:n mukaisesti, pannaan täytäntöön tämän lain mukaisessa järjestyksessä kuten tuomioistuimen päätös, joka on saanut lainvoiman.

Tämän lain säännöksiä lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta noudatetaan myös haettaessa lap-

sen luovuttamista lailliselle huoltajalleen tai tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa, jos lapsi on jonkin muun hoidossa kuin sen, jolla huoltajana, tapaamisoikeuden nojalla tai muulla laillisella perusteella on oikeus pitää lasta luonaan, vaikka sitä vastaan, jonka hoidossa lapsi on, ei ole 1 tai 2 momentissa tarkoitettua päätöstä tai sopimusta. Lapsen luovuttamista ei kuitenkaan voida hakea 4 §:n 2 momentin nojalla ulosottomieheltä.

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen ja lapsen palauttamista koskevan määräyksen täytäntöönpanosta säädetään 30 §:ssä.

2 §

Lapsen tahdon huomioon ottaminen

Jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä vastoin lapsen tahtoa. Täytäntöönpanoon ei myöskään saa ryhtyä vastoin 12 vuotta nuoremman lapsen tahtoa, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota.

3 §

Lapsen suojaaminen täytäntöönpanon yhteydessä

Lapsen noutaminen ja muu lapsen kohdistuva toimenpide on suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti ja lasta järkyttämättä.

Noutamisessa on sosiaalihuollon viranomaisen edustajan oltava läsnä. Hänen on tarvittaessa kutsuttava paikalle myös lääkäri.

Jos noutamista tai muuta toimenpidettä ei lapsen sairauden, järkyttyneen mielentilan tai muun synn takia voida suorittaa, se on siirrettävä myöhempään ajankohtaan.

4 §

Täytäntöönpanon hakeminen

Täytäntöönpanoa haetaan siltä käräjäoikeudelta, jonka tuomiopiirissä lapsella taikka hakijan vastapuolella on asuinpaikka tai missä jompi kumpi heistä oleskelee. Jollei lapsen taikka hakijan vastapuolen asuin- tai oleskelupaikkaa ole voitu selvittää, täytäntöönpanoa haetaan siltä käräjäoikeudelta, jonka tuomiopiirissä hakija asuu tai, jos hän ei asu Suomessa, Helsingin käräjäoikeudelta.

Lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa voidaan kuitenkin hakea lapsen asuin- tai oleskelupaikan ulosottomieheltä, jos päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta.

Täytäntöönpanoa koskeva hakemus on tehtävä kirjallisesti. Hakemukseen on liitettävä päätös alkuperäisenä tai päätöksen antaneen viranomaisen oikeaksi todistamana jäljennöksenä.

5 §

Asian siirtäminen

Jos käräjäoikeus katsoo, että se ei ole toimivaltainen käsittelemään hakemusta, asia on hakijan pyynnöstä siirrettävä toimivaltaiseen tuomioistuimeen. Toimivaltainen käräjäoikeus voi siirtää asian toiseen toimivaltaiseen tuomioistuimeen, jos asian käsitteleminen siellä on selvästi tarkoituksenmukaisempaa.

Jos täytäntöönpanoa on 4 §:n 1 momentin nojalla haettu hakijan asuinpaikan käräjäoikeudelta tai Helsingin käräjäoikeudelta, tämän tulee 29 §:n 2 momentin nojalla pyytää poliisilta virka-apua lapsen ja hakijan vastapuolen olinpaikan selville saamiseksi. Jos tällöin myös

jokin toinen käräjäoikeus todetaan toimivaltaiseksi, asia voidaan siirtää 1 momentin mukaisesti. Kunnnes asia on siirretty, käräjäoikeuden tulee kuitenkin ryhtyä sille tämän lain mukaan kuuluviin toimenpiteisiin asiassa.

Siirtävän käräjäoikeuden asiaan liittyvät päätökset ja muut toimenpiteet ovat voimassa, kunnnes se käräjäoikeus, johon asia on siirretty, toisin määrää. Asiaa ei saa siirtää takaisin, jolleivät uudet erityiset syyt sitä vaadi. Jos käräjäoikeus, johon asia on siirretty toimivaltaa vailla olevasta tuomioistuimesta, katsoo, että se ei ole asiassa toimivaltainen, sen on jätettävä asia tutkimatta.

2 luku

Sovittelu

6 §

Sovittelijan määrääminen

Kun hakemus on saapunut käräjäoikeudelle, sen on annettava 9 §:n nojalla nimetyn henkilön (*sovittelija*) tehtäväksi järjestää asiassa sovittelu. Perustellusta syystä käräjäoikeus voi määrätä sovittelijaksi muunkin sopivan henkilön.

Sovittelua ei ole määrättävä toimitettavaksi, jos:

- 1) päätöksen antamisesta on kulunut vähemmän kuin kolme kuukautta, ellei sovittelun järjestämiseen ole erityistä syytä;
- 2) lapsen etu vaatii, että päätös on painavista syistä pantava heti täytäntöön; tai
- 3) aikaisemmin toimitetun sovittelun perusteella on ilmeistä, että sovittelu jää tuloksettomaksi.

7 §

Sovittelun tarkoitus ja sovittelun toimittaminen

Sovittelun tarkoituksena on saada asianosaiset noudattamaan päätöstä.

Sovittelijan tulee heti henkilökohtaisesti ottaa yhteys asianosaisiin. Hänen on pyrittävä järjestämään asianosaisten kesken myös yhteinen neuvottelu.

Sovittelijan tulee keskustella henkilökohtaisesti lapsen kanssa, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista. Keskustelussa on pyrittävä selvittämään lapsen

omat toivomukset ja mielipide siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 §:ssä säädetään.

Käräjäoikeus voi antaa sovittelijalle tehtävän suorittamisesta tarkempia ohjeita.

8 §

Sovittelijan kertomus ja salassapitovelvollisuus

Sovittelijan tulee käräjäoikeuden määräämässä ajassa toimittaa tälle kertomus niistä toimenpiteistä, joihin hän on ryhtynyt. Sanottua aikaa ei ilman pakottavaa syytä saa määrätä neljää viikkoa pitemmäksi.

Jollei sovittelu ole johtanut tulokseen, kertomuksessa on puolueettomasti ja totuudenmukaisesti tuotava esiin ne seikat, joilla saattaa olla merkitystä asian ratkaisemisessa.

Jos käräjäoikeus katsoo, että sovittelijan kertomus on puutteellinen, tai jos asiaa käsiteltäessä on tullut esiin uusia seikkoja, joiden johdosta kertomuksen täydentäminen on tarpeen, sovittelijan tulee käräjäoikeuden määräämässä ajassa täydentää kertomustaan.

Sovittelijan salassapitovelvollisuudesta on voimassa mitä sosiaalihuoltolaissa säädetään. Sovittelijan kertomukseen voidaan kuitenkin ottaa myös sellaista tietoa, joka on pidettävä salassa, jos se on lapsen edun kannalta välttämätöntä. Kertomukseen otettu tieto on pidettävä salassa. Tuomioistuin saa luovuttaa tiedon vain sen asian asianosaiselle, jonka käsittelyä varten tieto on saatu, ja toiselle saman päätöksen täytäntöönpanoon osallistuvalla tuomioistuimelle tai viranomaiselle.

9 §

Sovittelijan nimeäminen

Sosiaalihuollon viranomaisen tulee nimetä riittävä määrä henkilöitä hoitamaan tämän lain 6–8 §:ssä tarkoitettuja sovittelutehtäviä kunnassa. Sovittelijaksi voidaan nimetä ainoastaan kasvatus- ja perheneuvontatyöhön tai lastensuojeluun perehtynyt henkilö. Nimeämisestä ja sen peruuttamisesta on viipymättä ilmoitettava käräjäoikeudelle.

3 luku

Asian käsittely

10 §

Noudatettavat säännökset

Jollei tässä laissa toisin säädetä, täytäntöön-

panoa koskevan asian käsittelyyn tuomioistuimessa sovelletaan mitä hakemusasiasta säädetään.

Käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Muutoksenhakemus on heti lähetettävä käräjäoikeudesta hovioikeuteen ja hovioikeuden on heti päätettävä täytäntöönpanon keskeyttämisestä niin kuin 25 §:ssä säädetään. Asia on kaikissa oikeusasteissa käsiteltävä kiireellisenä.

Ulosottomiehen täytäntöönpanotoimista on, jollei tässä laissa toisin säädetä, soveltuvin osin voimassa, mitä tuomion tai päätöksen täytäntöönpanosta sekä kuluista ja muutoksenhausta ulosottolaissa säädetään.

11 §

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Tuomioistuin voi kuulla lasta noudattaen soveltuvin osin mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 §:ssä ja 15 §:n 2 momentissa säädetään.

12 §

Muu selvitys

Jos asiaa käsitellään tuomioistuimen istunnossa, voidaan sovittelija kutsua istuntoon kuultavaksi.

Milloin asian selvittämiseksi on tarpeellista, tuomioistuimen tulee hankkia valtion tai kunnan viranomaisen lausunto asiasta ja kuulla henkilöitä, jotka voivat antaa asiasta tietoja. Henkilö, jota kuullaan tuomioistuimessa, voi ilmaista tiedon, joka on säädetty tai määrätty pidettäväksi salassa, jos tieto on 8 §:n 4 momentin nojalla otettu sovittelijan kertomukseen. Kun tuomioistuimessa esitetään salassa pidettävän tiedon sisältävä sovittelijan kertomus tai kuultava ilmaisee mainitun tiedon, suullinen käsittely on tarpeellisin osin toimitettava yleisön läsnäolematta ja oikeudenkäyntiaineisto on pidettävä tarpeellisin osin salassa noudattaen soveltuvin osin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/84) säännöksiä.

Tuomioistuin voi myös määrätä, että lapsi on sosiaalihuollon viranomaisen osoittaman lääkärin tarkastettava. Määräyksen noudattamiseksi huoltajalle asetettavasta velvoituksesta on soveltuvin osin voimassa, mitä eräistä verija muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annetussa laissa (702/75) säädetään.

13 §

Tapaamisoikeutta koskevien ehtojen täsmäntäminen

Päättyessään lainvoimaisen päätöksen täytäntöönpanosta tuomioistuin voi pyynnöstä täsmäntää tai vähäisessä määrin muuttaa tapaamisoikeutta koskevia ehtoja, jos tämä edistää tapaamisoikeuden toteuttamista ja on lapsen edun mukaista.

14 §

Hakemuksen hylkääminen lapsen edun vuoksi

Käräjäoikeuden on hylättävä hakemus, jos täytäntöönpano olosuhteiden muuttumisen tai muun syyn vuoksi on selvästi lapsen edun vastaista.

Jos hakemus kuitenkin koskee lapsen luovuttamista lailliselle huoltajalleen 1 §:n 3 momentin nojalla, käräjäoikeus voi hylätä hakemuksen vain:

1) jos lapsi on annettu hoidettavaksi huoltajan suostumuksella ja on aihetta olettaa, että lapsen luovuttaminen takaisin huoltajalleen saattaisi olla vastoin lapsen etua ottaen huomioon hoitosuhteen kesto aika, lapsen ja huoltajan välinen yhteydenpito sekä heidän välillään vallitsevan suhteen laatu; tai

2) jos lapsen etu muutoin erittäin painavista syistä vaatii, että lapsen huoltoa koskeva asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Käräjäoikeuden on päätöksessään mainittava hylkäämisen perusteena olevat seikat.

Kun käräjäoikeus on 1 tai 2 momentin nojalla hylännyt hakemuksen, voidaan lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta taikka lapsen luovuttamista koskeva asia panna vireille tuomioistuimessa hakijan tai sosiaalilautakunnan tekemällä hakemuksella lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaisesti, jollei asia jo ole vireillä tuomioistuimessa. Myös hakijan vastapuoli voi panna asian vireille. Käräjäoikeuden on ilmoitettava vireillepano-oikeudesta asianosaisille ja sosiaalilautakunnalle. Jos asia on jo vireillä tuomioistuimessa, käräjäoikeuden on ilmoitettava päätöksessään sanotulle tuomioistuimelle.

15 §

Täytäntöönpano ilman tuomioistuimen määräystä

Kun ulosottomies päättää täytäntöönpanos-

ta 4 §:n 2 momentin nojalla, hänen on noudettava lapsi, jollei päätöstä noudateta vapaaehtoisesti.

Jos ulosottomies kuitenkin katsoo, että täytäntöönpano vaatisi noutamisen sijasta uhkasakon asettamista, hänen on siirrettävä asia 4 §:n 1 momentissa tarkoitettun käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Samoin hänen on meneteltävä, jos olosuhteet ovat päätöksen antamisen jälkeen muuttuneet ja tällä saattaa olla merkitystä täytäntöönpanoon tai jos asiassa erityisestä syystä olisi järjestettävä sovittelu taikka jos siirtämiseen on muu perusteltu syy.

Kun ulosottomies siirtää asian, hänen on päätöksessään ilmoitettava siirtämisen syy.

16 §

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vaikutus täytäntöönpanoasian käsittelemiseen

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vireilläolo ei estä päätöksen täytäntöönpanoa, ellei päätöksen täytäntöönpanoa ole kielletty tai määrätty keskeytettäväksi taikka ellei huollosta tai tapaamisoikeudesta ole annettu uutta täytäntöönpanokelpoista päätöstä tai väliaikaismääräystä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ja tämän lain mukaista täytäntöönpanoasiaa ei voida käsitellä samassa oikeudenkäynnissä.

4 luku

Täytäntöönpanomääräys ja pakkokeinot

17 §

Huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpano

Kun tuomioistuin päättää, että lapsen huoltoa koskeva päätös on pantava täytäntöön, hakijan vastapuoli veloitetaan luovuttamaan lapsi hakijalle.

Täytäntöönpano voidaan määrätä toimitettavaksi joko siten, että lapsi määrätään noudettavaksi, taikka siten, että vastapuoli veloitetaan luovuttamaan lapsi sakon uhalla.

Ulosottomiehen oikeudesta noutaa lapsi ilman käräjäoikeuden määräystä säädetään 15 §:n 1 momentissa.

18 §

Tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpano

Tapaamisoikeutta koskeva päätös pannaan

täytäntöön velvoittamalla hakijan vastapuoli sallimaan lapsen ja hakijan väliset tapaamiset sekä ryhtymään muihin toimenpiteisiin tapaamisten toteuttamiseksi siten kuin täytäntöönpantavassa päätöksessä on määrätty.

Täytäntöönpano määrätään toimitettavaksi siten, että hakijan vastapuoli veloitetaan sakan uhalla täyttämään mitä päätöksessä on määrätty.

Tapaamisoikeuden täytäntöönpano voidaan kuitenkin määrätä toimitettavaksi siten, että lapsi määrätään noudettavaksi, jos voidaan pitää todennäköisenä, että tapaaminen muutoin jää toteutumatta, ja jos tähän on lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä. Jos on todennäköistä, että hakijan vastapuoli ei tule myöhemminkään noudattamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä, noutaminen voidaan määrätä koskemaan useampaa lapsen kannalta erityisen tärkeää tapaamiskertaa noutopäätöksen antamispäivästä laskettavana enintään kuuden kuukauden ajanjaksona.

19 §

Täytäntöönpanon turvaamistoimet

Määrätessään huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen pantavaksi täytäntöön tuomioistuin voi 17 ja 18 §:ssä mainittujen veloitteiden lisäksi:

1) määrätä, että hakijan vastapuoli ei saa siirtää lapsen olinpaikkaa tai sijoittaa lasta hoidettavaksi kodin ulkopuolelle;

2) velvoittaa hakijan vastapuolen ilmoittamaan lapsen olinpaikan;

3) velvoittaa hakijan olemaan saapuvilla lasta noudettaessa;

4) määrätä, että hakijan on ennen tapaamisen tai luonapidon ajankohtaa ilmoitettava, jos hän on estynyt tapaamasta tai pitämästä lasta luonaan;

5) velvoittaa hakijan tai hakijan vastapuolen tallettamaan voimassaolevan passinsa tai lapsen passin ulosottomiehen huostaan;

6) velvoittaa hakijan taikka hakijan vastapuolen muutoin tekemään jotain tai kieltää heitä tekemästä jotain; taikka

7) antaa muita sellaisia hakijaa tai vastapuolta velvoittavia määräyksiä, jotka ovat tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi ja lapsen edun suojaamiseksi.

Veloitteet täytäntöönpanon turvaamiseksi määrätään täytettäväksi sakan uhalla.

Tässä laissa tarkoitettua täytäntöönpanossa

ei voida päättää turvaamistoimista oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 3 §:n nojalla.

20 §

Uhkasakon asettaminen

Uhkasakko asetetaan markkamäärältään kiinteänä.

Erityisestä syystä uhkasakko voidaan kuitenkin asettaa siten, että sen suuruus määräytyy ajan kulumisen mukaan (*juokseva uhkasakko*). Juokseva uhkasakko asetetaan määräämällä uhkasakolle kiinteä peruserä sekä lisäerä jokaista sellaista päätöksessä ilmoitettavaa ajanjaksoa (*uhkasakkojakso*) varten, jonka kuluessa päätöstä ei ole noudatettu. Tapaamisoikeuden täytäntöönpanemiseksi juokseva uhkasakko voidaan asettaa myös määräämällä lisäerä jokaisesta kerrasta, jona päätöstä ei ole noudatettu. Juokseva uhkasakko voidaan asettaa asettamispäivästä laskettavalle enintään kuuden kuukauden ajanjaksolle.

Uhkasakon asettaneen tuomioistuimen on ilmoitettava veloitteesta ja uhkasakosta välittömästi sille, jota velvoite koskee.

Uutta uhkasakkoa ei saa asettaa, ellei kysymystä aikaisemman uhkasakon tuomitsemisesta ole käsitelty ja ajanjakso, jolle juokseva uhkasakko on asetettu, ole päättynyt.

21 §

Uhkasakon tuomitseminen

Jollei asianosainen noudata, mihin hänet on veloitettu, tuomioistuin voi hänen vastapuolensa hakemuksesta tuomita uhkasakon maksettavaksi, vaikka uhkasakon asettamista koskeva päätös ei olisi lainvoimainen. Jos lapsi on määrätty noudettavaksi, voi myös ulosottomies hakea 19 §:n nojalla noutamisen turvaamiseksi asetetun uhkasakon tuomitsemista maksettavaksi ja uuden uhkasakon asettamista.

Ennen uhkasakon tuomitsemista on asianosaiselle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Uhkasakkoa ei voida tuomita maksettavaksi, jos asianosainen näyttää, että hänellä on ollut veloitteen noudattamatta jättämiseen hyväksyttävä syy, tai jos velvoite on täytetty ennen tuomitsemispäätöksen antamista.

22 §

Uhkasakkolain soveltaminen

Tässä laissa tarkoitettua uhkasakon asettami-

sessä ja tuomitsemisessa noudatetaan soveltuvin osin lisäksi uhkasakkolain (1113/90) 8 §:n, 11 §:n, 12 §:n 2 momentin sekä 13 §:n säännöksiä.

23 §

Uhkasakon periminen ja muuntorangaistuksen määrääminen

Tämän lain nojalla maksettavaksi tuomittu uhkasakko peritään ulosottotoimin ja sakotettu haastetaan muuntorangaistuksen määräämistä koskevaan oikeudenkäyntiin rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 5 ja 6 §:n mukaisesti. Uhkasakosta ei kuitenkaan saa määrätä muuntorangaistusta, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Jos muuntorangaistusta ei ole määrätty, muunnettavina olleiden sakkojen perimistä jatketaan ulosottotoimin.

5 luku

Erinäiset säännökset

24 §

Väliaikaiset turvaamistoimet

Milloin on aihetta otaksua, että lapsi täytäntöönpanon estämiseksi viedään maasta tai siirretään paikasta toiseen taikka jos asia muutoin on kiireellinen, täytäntöönpanoasiata käsittelevä tuomioistuin voi täytäntöönpanon turvaamiseksi välittömästi vastapuolta kuulematta määrätä, että sosiaalihuollon viranomaisen on sijoitettava lapsi väliaikaisesti valtion, kunnan tai kuntayhtymän omistamaan tai ylläpitämään laitokseen taikka muuhun sopivaan hoitoon tai määrätä väliaikaisista 19 §:n mukaisista täytäntöönpanon turvaamistoimista (*väliaikainen turvaamistoimi*). Tapaamisoikeuden toteuttamiseksi lapsi voidaan määrätä sijoitettavaksi vain, jos lapsen etu sitä erittäin painavista syistä vaatii.

Erittäin kiireellisessä 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa, jossa ei ole mahdollisuutta pyytää tuomioistuinta määräämään asiasta, ulosottomies tai poliisiviranomainen voi huoltajan vaatimuksesta lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseksi ottaa lapsen välittömästi haltuunsa siitä riippumatta, onko tämän lain mukainen täytäntöönpanoasiata vireillä. Sosiaalihuollon viranomaisen on tällöin sijoitettava lapsi 1 momentin mukaisesti.

Ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen on

heti ilmoitettava 2 momentissa tarkoitettusta toimenpiteestä täytäntöönpanoasiata käsittelevälle tuomioistuimelle tai, jos täytäntöönpanoasiata ei ole vireillä tuomioistuimessa, käräjäoikeudelle, jonka tuomiopiirissä toimenpide on tapahtunut. Tuomioistuimen on niin pian kuin mahdollista ilmoituksen saapumisen jälkeen määrättävä väliaikaisesta turvaamistoitimesta 1 ja 4 momentin mukaisesti tai määrättävä toimenpide peruutettavaksi. Ulosottomiehen tai poliisiviranomaisen on heti ilmoitettava 2 momentissa tarkoitettusta toimenpiteestä myös sille ulosottomiehelle, jonka käsiteltävänä on 4 §:n 2 momentin mukainen täytäntöönpanohakemus.

Tuomioistuimen 1 ja 3 momentin nojalla määräämä väliaikainen turvaamistoimi on voimassa, kunnes täytäntöönpanoasiassa on annettu päätös. Jos täytäntöönpanoasiata ei ole vireillä tuomioistuimessa käräjäoikeuden määrätessä väliaikaisesta turvaamistoitimesta 3 momentin nojalla, turvaamistoimi on kuitenkin voimassa vain käräjäoikeuden määräämän enintään yhden viikon ajan. Väliaikainen turvaamistoimi on määrättävä viipymättä peruutettavaksi, kun siihen ei enää ole aihetta.

25 §

Päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus

Tässä laissa tarkoitettu täytäntöönpanoasiata koskeva käräjäoikeuden päätös voidaan panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty tai muutoksenhakutuomioistuin noudattaen soveltuvin osin, mitä ulosottolaissa säädetään täytäntöönpanon keskeyttämisestä ulosottotoimintaa koskevan muutoksenhakemuksen johdosta, toisin määrää. Uhkasakon perimiseksi ulosmitattua omaisuutta ei kuitenkaan saa myydä ennen kuin päätös, jolla uhkasakko on tuomittu maksettavaksi, on lainvoimainen.

26 §

Päätöksen lähettäminen ulosottomiehelle

Kun ulosottomies on määrätty noutamaan lapsi, tuomioistuimen tulee, jos sen päätös on pantavissa täytäntöön, hakijan pyynnöstä toimittaa päätös asianomaiselle ulosottomiehelle ja kehottaa tätä huolehtimaan päätöksen täytäntöönpanosta.

27 §

Muutoksenhakukielto

Valittamalla ei saa hakea muutosta päätökseen, jolla:

1) asia on 5 §:n tai 15 §:n 2 momentin nojalla siirretty;

2) hakemus on 14 §:n nojalla hylätty; taikka

3) 24 §:n nojalla on määrätty lapsen väliaikaisesta sijoittamisesta tai uhkasakon asettamisesta.

Päätöksestä, jolla tuomioistuimien on määrännyt lapsen sijoitettavaksi, voidaan kuitenkin kannella. Kantelulle ei ole määräaika.

28 §

Valtion varoista suoritettavat korvaukset ja kustannukset

Tuomioistuimen määräyksestä kuulluille todistajille ja asiantuntijoille suoritettavat korvaukset, korvaus lääkärille tämän lain mukaisista tehtävistä sekä kustannukset sovittelun suorittamisesta ja 24 §:ssä tarkoitettua lapsen sijoittamisesta maksetaan valtion varoista.

Asianosaiselle maksetaan ennakolta valtion varoista myös 12 §:n 3 momentissa tarkoitettuun lääkärintarkastukseen tehtävää matkaa varten välttämättömät matka- ja toimeentulokustannukset noudattaen soveltuvin osin tuossa lainkohdassa mainitun lain säännöksiä.

Tässä pykälässä tarkoitettut korvaukset ja kustannukset jäävät valtion vahingoksi.

29 §

Virka-apu

Ulosottomiehen pyynnöstä sosiaalihuollon viranomaisen on annettava virka-apua, jotta se, jonka luona lapsi on, saataisiin vapaaehtoisesti noudattamaan päätöstä.

Tuomioistuimen tai ulosottomiehen pyynnöstä poliisiviranomaisen tulee antaa virka-apua lapsen ja tämän huoltajan olinpaikan selvittämiseksi sekä päätöksen täytäntöönpanon turvaamiseksi.

30 §

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen sekä lapsen palauttamista koskevan määräyksen täytäntöönpano

Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa lapsen

huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu päätös pannaan yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien pohjoismaisten tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain (588/77) 8 ja 12 §:n nojalla täytäntöön Suomessa tämän lain mukaisesti. Vastaavasti pannaan täytäntöön myös Islannissa annettu Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta tehdyn sopimuksen (SopS 9/33) 10 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu lapsen huoltoa koskeva päätös.

Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistettu vieraassa valtiossa annettu päätös pannaan täytäntöön lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 45 §:n mukaisesti, jos on kysymys muussa kuin 1 momentissa mainitussa valtiossa annetusta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta päätöksestä tai lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 26 §:ssä tarkoitettua päätöksestä, jossa lapsen poisvieminen tai palauttamatta jättäminen on todettu luvattomaksi.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 30 §:ssä tarkoitettu lapsen palauttamisesta annettu määräys pannaan täytäntöön mainitun lain 46 §:n mukaisesti.

31 §

Tarkemmat säännökset

Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella.

32 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Samalla kumotaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta 4 päivänä heinäkuuta 1975 annettu laki (523/75) siihen myöhemmin tehtyne muutoksineen. Jos muussa laissa viitataan viimeksi mainittuun lakiin, on sen asemasta sovellettava tätä lakia.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin. Siirtymäsäännöksistä säädetään erikseen lailla.

2.

Laki

lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8 päivänä huhtikuuta 1983 annetun lain (361/83) 44 §, 45 §:n 1 momentti sekä 46 §:n 1 ja 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat 4 päivänä maaliskuuta 1994 annetussa laissa (186/94), sekä
lisätään lakiin uusi 48 a § seuraavasti:

44 §

Päätöksen lähettäminen käräjäoikeudelle

Kun Helsingin hovioikeus on määrännyt lapsen palautettavaksi 30 §:n nojalla, sen tulee viran puolesta lähettää päätös toimivaltaiselle käräjäoikeudelle täytäntöönpanoa varten sekä kehottaa tätä kiireellisesti huolehtimaan täytäntöönpanosta siten kuin 46 §:ssä säädetään.

Kun hovioikeus on vahvistanut, että vieraassa valtiossa annettu päätös on pantavissa täytäntöön Suomessa, hovioikeuden on hakijan pyynnöstä lähetettävä päätös ja täytäntöönpanoa koskeva hakemus toimivaltaiselle käräjäoikeudelle, mikäli päätös voidaan 43 §:n 3 momentin nojalla panna täytäntöön. Hovioikeuden on samalla kehoitettava käräjäoikeutta kiireellisesti huolehtimaan täytäntöönpanosta siten kuin 45 §:ssä säädetään.

45 §

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpano

Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistettu, vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätös pannaan täytäntöön siten kuin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (/) säädetään. Täytäntöönpanoon ei kuitenkaan saa ryhtyä sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta.

46 §

Lapsen palauttamisesta annetun määräyksen täytäntöönpano

Lapsen palauttamisesta 30 §:n nojalla annettu määräys on vastapuolta kuulematta pantava

täytäntöön määräämällä lapsi noudettavaksi. Määräyksen täytäntöönpanossa on lisäksi muutoin noudatettava, mitä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa säädetään, jollei 2 tai 3 momentista muuta johdu.

Jos lapsi on määrätty palautettavaksi hakeemuksesta, joka oli tehty ennen kuin vuosi oli kulunut lapsen luvattomasta poisviemisestä tai palauttamatta jättämisestä, määräys lapsen palauttamisesta voidaan jättää panematta täytäntöön ainoastaan, jos lapsi vastustaa palauttamista ja hän on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyyden, että hänen mielipiteeseensä on aiheellista kiinnittää huomiota.

48 a §

Väliaikainen turvaamistoimi

Jos on perusteltua aiheita otaksua, että huoltaja aikoo ilman toisen huoltajan suostumusta viedä lapsen luvattomasti pois maasta, ulosottomies tai poliisiviranomainen voi huoltajan vaatimuksesta ottaa lapsen välittömästi haltuunsa ja lapsi on tällöin sijoitettava siten kuin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (/) 24 §:n 2 momentissa säädetään (*väliaikainen turvaamistoimi*). Väliaikainen turvaamistoimi voidaan suorittaa ainoastaan, jos asia on niin kiireellinen, että huoltaja ei voi estää lapsen maastaviemistä pyytämällä 17 §:ssä tarkoitettua väliaikaista määräystä.

Väliaikainen turvaamistoimi on lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 24 §:n 3 momentin mukaisesti heti viran puolesta saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuimen päätös, jolla lapsi on määrätty väliaikaisesti sijoitettavaksi, on voimassa tuomioistuimen määräämän enintään yhden viikon ajan. Toimenpiteestä on muutoin soveltuvin osin

voimassa, mitä sanotun lain 24 §:n mukaisesta väliaikaisesta turvaamistoinimesta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Siirtymäsäännöksistä säädetään erikseen lailla.

3.

Laki

ulosottolain 1 luvun 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 3 päivänä joulukuuta 1895 annetun ulosottolain 1 luvun 4 §:n 1 momentin 4 kohta, sellaisena kuin se on 13 päivänä kesäkuuta 1986 annetussa laissa (470/86), sekä

lisätään 1 luvun 4 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on muutettuna viimeksi mainitulla lailla sekä 14 päivänä joulukuuta 1984 annetulla lailla (867/84), uusi 5 kohta seuraavasti:

1 luku

Ulosottoviranomaisista

4 §

Ulosottomies saa antaa saamisen perimisen tai muun täytäntöönpanotehtävän avustavan ulosottomiehen suorittavaksi. Avustavasta ulosottomiehestä on tällöin voimassa, mitä ulosottomiehestä on säädetty. Avustava ulosottomies ei kuitenkaan saa:

luvun 34 b §:ssä tarkoitettua edustajaansa noudettavaksi ulosottoselvitykseen, määrätä velallista luovuttamaan kirjanpitokirjoja ja -aineistoja tarkastettaviksi, asettaa 3 luvun 34 d §:ssä tarkoitettua sakon uhkaa eikä tehdä hakemusta tämän sakon tuomitsemiseksi; eikä

5) päättää lapsen huoltoa ja tapaamisoi-
keutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta.

4) määrätä pakoilevaa velallista tai hänen 3

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996.

4.

Laki

sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 17 päivänä syyskuuta 1982 annetun sosiaalihuoltolain (710/82) 17 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on 3 päivänä elokuuta 1992 annetussa laissa (736/92), seuraavasti:

17 §

Kunnan on myös huolehdittava lasten ja nuorten huollon, lasten päivähoiton, kehitys-

vammaisten erityishuollon, vammaisuuden perusteella järjestettävien palvelujen ja tukitoimien sekä päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huoltoon kuuluvien palveluiden, lastenvalvojal-

le säädettyjen tehtävien ja muiden isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen, elatusavun turvaamiseen, ottolapsineuvontaan, perheasioiden sovitteluun sekä lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa toimitettavaan sovitteluun kuuluvien toimenpiteiden ja muiden sosiaalipalveluiden

järjestämisestä sen mukaan kuin niistä lisäksi erikseen säädetään.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996.

5.

Laki

avioliittolain 20 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään 13 päivänä kesäkuuta 1929 annetun avioliittolain (234/29) 20 §:ään, sellaisena kuin se on 16 päivänä huhtikuuta 1987 annetussa laissa (411/87), uusi 3 momentti seuraavasti:

20 §

Sovittelijat voivat antaa pyynnöstä apua ja tukea myös silloin, kun lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tai sopimuksen noudattamisessa ilmenee ristiriitoja.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996.

6.

Laki

rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 12 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rangaistusten täytäntöönpanosta 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun lain 6 luvun 12 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on 21 päivänä heinäkuuta 1977 annetussa laissa (595/77), seuraavasti:

6 luku

Sakosta ja sakon muuntorangaistuksesta

12 §

Sen jälkeen kun alioikeuden päätös muuntorangaistuksen määräämistä koskevassa asiassa on julistettu, ei muunnettavina olleiden sakkojen perimistä ulosottoimin saa jatkaa. Jos muuntorangaistus on jätetty määräämättä lap-

sen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (/) 23 §:n nojalla, sakkojen perimistä kuitenkin jatketaan.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Siirtymäsäännöksistä säädetään erikseen lailla.

7.

L a k i

uhkasakkolain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 14 päivänä joulukuuta 1990 annetun uhkasakkolain (1113/90) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

2 §

Soveltamisalan rajoitukset

toviranomaisen toimivaltaan, ellei muualla laissa erikseen toisin säädetä.

Lakia ei sovelleta uhkasakkoon, teettämisuhkaan tai keskeyttämisuhkaan, jonka asettaminen kuuluu yleisen tuomioistuimen tai ulosot-

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996.

Helsingissä 22 päivänä syyskuuta 1995

Tasavallan Presidentti

MARTTI AHTISAARI

Oikeusministeri *Sauli Niinistö*

2.

Laki**lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8 päivänä huhtikuuta 1983 annetun lain (361/83) 44 §, 45 §:n 1 momentti sekä 46 §:n 1 ja 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat 4 päivänä maaliskuuta 1994 annetussa laissa (186/94), sekä

lisätään lakiin uusi 48 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

44 §

Päätöksen lähettäminen ulosotonhaltijalle

Kun tuomioistuin on vahvistanut, että vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva päätös on pantavissa täytäntöön, tai määrännyt lapsen palautettavaksi, sen tulee, mikäli päätös voidaan 43 §:n mukaan panna täytäntöön, viran puolesta lähettää päätös asianomaiselle ulosotonhaltijalle ja kehottaa tätä kiireellisesti huolehtimaan päätöksen täytäntöönpanosta.

45 §

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpano

Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistettu, vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätös pannaan täytäntöön siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (523/75) säädetään. Täytäntöönpanoon ei kuitenkaan saa ryhtyä sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta.

Ehdotus

44 §

Päätöksen lähettäminen käräjäoikeudelle

Kun Helsingin hovioikeus on määrännyt lapsen palautettavaksi 30 §:n nojalla, sen tulee viran puolesta lähettää päätös toimivaltaiselle käräjäoikeudelle täytäntöönpanoa varten sekä kehottaa tätä kiireellisesti huolehtimaan täytäntöönpanosta siten kuin 46 §:ssä säädetään.

Kun hovioikeus on vahvistanut, että vieraassa valtiossa annettu päätös on pantavissa täytäntöön Suomessa, hovioikeuden on hakijan pyynnöstä lähetettävä päätös ja täytäntöönpanoa koskeva hakemus toimivaltaiselle käräjäoikeudelle, mikäli päätös voidaan 43 §:n 3 momentin nojalla panna täytäntöön. Hovioikeuden on samalla kehotettava käräjäoikeutta kiireellisesti huolehtimaan täytäntöönpanosta siten kuin 45 §:ssä säädetään.

45 §

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpano

Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistettu, vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätös pannaan täytäntöön siten kuin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (/) säädetään. Täytäntöönpanoon ei kuitenkaan saa ryhtyä sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta.

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

46 §

Lapsen palauttamisesta annetun määräyksen täytäntöönpano

Lapsen palauttamisesta 30 §:n nojalla annettu määräys on vastapuolta kuulematta pantava heti täytäntöön määräämällä lapsi noudettavaksi tai, jos on aihetta otaksua, että lapsen olinpaikka täytäntöönpanon estämiseksi salataan, asettamalla uhkasakko siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa säädetään.

Jos lapsi on määrätty palautettavaksi hakemuksesta, joka oli tehty ennen kuin vuosi oli kulunut lapsen luvattomasta poisviemisestä tai palauttamatta jättämisestä, määräys lapsen palauttamisesta voidaan jättää panematta täytäntöön ainoastaan, jos ulosotonhaltija toteaa lapsen, joka on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyyden, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota, vastustavan palauttamista.

46 §

Lapsen palauttamisesta annetun määräyksen täytäntöönpano

Lapsen palauttamisesta 30 §:n nojalla annettu määräys on vastapuolta kuulematta pantava täytäntöön määräämällä lapsi noudettavaksi. Määräyksen täytäntöönpanossa on lisäksi muutoin noudatettava, mitä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa säädetään, jollei 2 tai 3 momentista muuta johdu.

Jos lapsi on määrätty palautettavaksi hakemuksesta, joka oli tehty ennen kuin vuosi oli kulunut lapsen luvattomasta poisviemisestä tai palauttamatta jättämisestä, määräys lapsen palauttamisesta voidaan jättää panematta täytäntöön ainoastaan, jos lapsi vastustaa palauttamista ja hän on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyyden, että hänen mielipiteeseensä on aiheellista kiinnittää huomiota.

48 a §

Väliaikainen turvaamistoimi

Jos on perusteltua aihetta otaksua, että huoltaja aikoo ilman toisen huoltajan suostumusta viedä lapsen luvattomasti pois maasta, ulosottomies tai poliisiviranomainen voi huoltajan vaatimuksesta ottaa lapsen välittömästi haltuunsa ja lapsi on tällöin sijoitettava siten kuin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (/) 24 §:n 2 momentissa säädetään (**väliaikainen turvaamistoimi**). Väliaikainen turvaamistoimi voidaan suorittaa ainoastaan, jos asia on niin kiireellinen, että huoltaja ei voi estää lapsen maastaviemistä pyytämällä 17 §:ssä tarkoitettua väliaikaista määräystä.

Väliaikainen turvaamistoimi on lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 24 §:n 3 momentin mukaisesti heti viran puolesta saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuimen päätös, jolla lapsi on määrätty väliaikaisesti sijoitettavaksi, on voimassa tuomioistuimen määräämän enintään yhden viikon ajan. Toimenpiteestä on muutoin soveltuvin osin voimassa, mitä sanotun

Voimassa oleva laki

Ehdotus

lain 24 §:n mukaisesta väliaikaisesta turvaamistoimesta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Siirtymäsäännöksistä säädetään erikseen lailla.

4.

Laki

sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 17 päivänä syyskuuta 1982 annetun sosiaalihuoltolain (710/82) 17 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on 3 päivänä elokuuta 1992 annetussa laissa (736/92), seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

17 §

Kunnan on myös huolehdittava lasten ja nuorten huollon, lasten päivähoidon, kehitysvammaisten erityishuollon, vammaisuuden perusteella järjestettävien palvelujen ja tukitoimien sekä päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huoltoon kuuluvien palveluiden, lastenvalvojalle säädettyjen tehtävien ja muiden isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen, elatusavun turvaamiseen, ottolapsineuvontaan ja perheasioiden sovitteluun kuuluvien toimenpiteiden sekä muiden sosiaalipalveluiden järjestämisestä sen mukaan kuin niistä lisäksi erikseen säädetään.

17 §

Kunnan on myös huolehdittava lasten ja nuorten huollon, lasten päivähoidon, kehitysvammaisten erityishuollon, vammaisuuden perusteella järjestettävien palvelujen ja tukitoimien sekä päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huoltoon kuuluvien palveluiden, lastenvalvojalle säädettyjen tehtävien ja muiden isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen, elatusavun turvaamiseen, ottolapsineuvontaan, perheasioiden sovitteluun *sekä lapsen huoltoa tai tapausoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanossa toimitettavaan sovitteluun kuuluvien toimenpiteiden ja* muiden sosiaalipalveluiden järjestämisestä sen mukaan kuin niistä lisäksi erikseen säädetään.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996.

6.

Laki**rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 6 luvun 12 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rangaistusten täytäntöönpanosta 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun lain 6 luvun 12 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on 21 päivänä heinäkuuta 1977 annetussa laissa (595/77), seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus***6 luku****Sakosta ja sakon muuntorangaistuksesta****12 §**

Sen jälkeen kun alioikeuden päätös muuntorangaistuksen määräämistä koskevassa asiassa on julistettu, ei muunnettavana olleiden sakkojen perimistä ulosottotoimin saa jatkaa.

12 §

Sen jälkeen kun alioikeuden päätös muuntorangaistuksen määräämistä koskevassa asiassa on julistettu, ei muunnettavina olleiden sakkojen perimistä ulosottotoimin saa jatkaa. *Jos muuntorangaistus on jätetty määräämättä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (/) 23 §:n nojalla, sakkojen perimistä kuitenkin jatketaan.*

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Siirtymäsäännöksistä säädetään erikseen lailla.

7.

Laki**uhkasakkolain 2 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 14 päivänä joulukuuta 1990 annetun uhkasakkolain (1113/90) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus***2 §***Soveltamisalan rajoitukset***2 §***Soveltamisalan rajoitukset*

Lakia ei sovelleta uhkasakkoon, teettämishuokaan tai keskeyttämishuokaan, jonka asetta-

Lakia ei sovelleta uhkasakkoon, teettämishuokaan tai keskeyttämishuokaan, jonka asettami-

Voimassa oleva laki

minen kuuluu yleisen tuomioistuimen tai ulosottoviranomaisen toimivaltaan.

Ehdotus

nen kuuluu yleisen tuomioistuimen tai ulosottoviranomaisen toimivaltaan, *ellei muualla lais-
sa erikseen toisin säädetä.*

*Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta
1996.*
